

2019

klasa 11

JĘZYK POLSKI

Helena Wojcewa
Tatiana Buczacka

JĘZYK POLSKI

ПОЛЬСЬКА МОВА

Helena Wojcewa
Tatiana Buczacka

Олена Войцева
Тетяна Бучацька

klasa
11

Олена Войцева, Тетяна Бучацька

Польська мова

(11-й рік навчання, рівень стандарту)

Підручник для 11 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Helena Wojcewa, Tatiana Buczacka

Język polski

(11. rok nauczania, poziom standardu)

Podręcznik do klasy 11
szkół średnich ogólnokształcących

Чернівці
„Букрек”
2019

УДК 811.162.1(075.3)

В 65

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2019 № 472)*

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Oznaczenia umowne

– powtarzaj, przypomnij wiadomości z poprzednich klas

– wiadomości teoretyczne do zapamiętania

– odpowiadaj na pytania

– zadania wykonywane ustnie; mów poprawnie

– zadania wykonywane pisemnie (ćwiczenia; dyktando; zapamiętaj pisownię)

– słuchanie i rozumienie tekstu

– czytanie ciche, na głos, komentowanie przeczytanego tekstu

– zastanów się, porównaj

– warto wiedzieć, wiadomości poza programem

– słowniczek do tekstu (praca ze słownikami; tłumaczenie tekstu; rozumienie znaczenia wyrazów i ich poprawne użycie)

– układanie wypowiedzi na określony temat (zdań, dialogów, tekstów, planu, rozprawki, streszczeń)

– praca w parach

– praca w grupach

– sprawdź swoją wiedzę; praca samodzielna

– zapamiętaj znaczenie i pisownię wyrazów

– uśmiechnij się

– kolor w ramce wskazuje na przynależność do określonego bloku ćwiczeń

Войцева О. А., Бучацька Т. Г.

В 65 Польська мова (11-й рік навчання, рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2019. – 208 с. : іл.

ISBN 978-617-7663-81-1

УДК 811.162.1(075.3)

Wojcewa H., Buczacka T.

В 65 Język polski (11. rok nauczania, poziom standardu) : podręcznik do klasy 11 szkół średnich ogólnokształcących / H. Wojcewa, T. Buczacka. – Czerniowce : Bukrek, 2019. – 208 s. : il.

ISBN 978-617-7663-81-1

УДК 811.162.1(075.3)

ISBN 978-617-7663-81-1

© Войцева О. А., Бучацька Т. Г., 2019
© Видавничий дім „Букрек”, 2019

POWTÓRZENIE. TEORIA JĘZYKA

Janusz Łozowski. „Wrocław”.

Urodzony 16.07.1958 r. w Ostrowach Górniczych. Absolwent Wrocławskiej ASP. Uprawia malarstwo, rysunek, grafikę.

Zrealizował 27 wystaw indywidualnych w Polsce i za granicą, brał udział w kilkunastu wystawach zbiorowych. Malarz ukazuje w swoich obrazach wyjątkowy urok miasta Wrocławia, z którym związany jest od ponad trzydziestu lat.

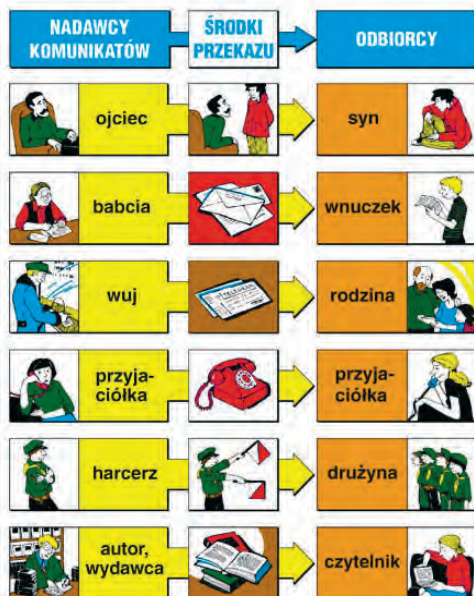
TEMAT 1. Powtórzenie. W labiryncie języka.

Pojęcie komunikacji. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu. Życiorys i podanie

1. Opracuj schemat, za pomocą którego przedstawiś sposoby komunikacji. Jakie znasz jeszcze sposoby porozumiewania się ludzi?

SPOSOBY POROZUMIEWANIA SIĘ LUDZI

2. Posłuchaj tekstu.

Komunikacja (porozumiewanie się) to przekazywanie i odbieranie informacji pomiędzy ludźmi lub urządzeniami. Komunikowanie się może być realizowane przez wypowiedzi ustne, pisemne i różne formy wizualne – wówczas mówimy o tak zwanej komunikacji *werbalnej* (słownej). Może być także realizowane przez tak zwaną mowę ciała, wówczas mówimy o komunikacji *niewerbalnej* – są to np. różnego rodzaju gesty, pozycje ciała, barwa i ton głosu, dźwięki niejęzykowe (śmiech, ziewanie, westchnienia), mimika twarzy, która oddaje emocje człowieka. Komunikacja niewerbalna często jest łączona z wypowiedziami słownymi. Komunikat niewerbalny, np. mimika twarzy, gestykulacja, wspomaga komunikat słowny, nadając mu większą wyrazistość i czytelność. Umiejętność porozumiewania się

jest bardzo ważna w życiu człowieka, gdyż wpływa na poczucie jego własnej wartości.

Komunikacja *jednokierunkowa* zachodzi wtedy, gdy nadawca przekazuje informacje bez oczekiwania ich potwierdzenia przez odbiorcę. Komunikacja *dwukierunkowa* zachodzi wtedy, gdy nadawca uzyskuje potwierdzenie przekazanej informacji, np. w formie pytań zadawanych przez odbiorcę.

Osoby komunikatywne są bardziej lubiane, łatwiej zawierają znajomości, łatwiej osiągają swoje cele, lepiej sobie radzą w szkole w relacjach z rówieśnikami, nauczycielami, w pracy (wg *Agnieszki Luty*).

Słowniczek do tekstu: *ziewanie* – позіхання; *westchnienia* – зітхання; *czytelność* – ясність; *relacja* – тут: взаємозв'язок.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Sprawdź znaczenie słowa *komunikacja* w „Słowniku języka polskiego”. Czy to jest wyraz jednoznaczny czy wieloznaczny? Ile znaczeń ma słowo *komunikacja* i w jakim znaczeniu użyte jest w podanym tekście?

Praca w grupie.

A. Jak może być realizowane komunikowanie się? Co nazywamy *komunikacją jednokierunkową* i *dwukierunkową*? Czy warto być osobą komunikatywną? Odpowiedź uzasadnij.

B. Wymień wszystkie samogłoski i spółgłoski występujące w wyrazach. Określ spółgłoski ze względu na: 1) stopień zbliżenia narządów mowy, 2) miejsce artykulacji; 3) ustal, czy spółgłoska jest twarda czy miękka, ustna czy nosowa, dźwięczna czy bezdźwięczna.

Przekazywanie, przez, westchnienie, osiągają, umiejętność, informacja, dwukierunkowy, łatwiej.

C. Zanalizuj wyrazy pochodne, uzupełnij tabelkę.

Wyraz pochodny	Znaczenie słowotwórcze	Wyraz podstawowy

Badacz, odbiorca, nadawca, komunikatywny, wspomaga, czytelność, wypowiedź.

3. Spośród wyrazów wybierz i zapisz w dwóch tabelkach przymiotniki i imiesłowy przymiotnikowe. Wskaż cechy wspólne i różne, które mają przymiotniki i imiesłowy przymiotnikowe.

Realizowany, jednokierunkowy, zadawany, informacyjny, łączony, nadany, różny, mówiący, rozmaity.

4. Dopisz do zdań pojedynczych zdania podrzędne, które odpowiadają na pytania w nawiasach. Wskaż zdania nadrzędne i podrzędne. Jaką funkcję w zdaniu złożonym pełni zdanie podrzędne?

Nie spodziewałam się. (czego?)

Spotykamy się tam. (gdzie?)

Osoby komunikatywne są bardziej lubiane. (dlaczego?)

Powiedz mi. (o czym?)

Umiejętność porozumiewania się jest bardzo ważna w życiu człowieka. (dlaczego?)

5. Popatrz na obrazki i ułóż dialogi na podstawie podanych pytań.

1. Czy przedstawiona na obrazkach komunikacja jest dobra?
2. Jak uważasz, czy informacje zostały właściwie przekazane?
3. Jaki jest to rodzaj komunikatu, czy odbiorca może zadawać pytania?
4. Jakimi cechami charakteryzuje się ten przekaz: szczegółowy, jednokierunkowy, werbalny, niewerbalny, dwukierunkowy, bez barier czy odwrotnie?

6. Przeczytaj wiersz.

Danuta Wawiłow

Człowiek ze złotym parasolem

Żółtą drogą, zielonym polem
szedł raz człowiek pod parasolem
i uśmiechał się mimo słoty,
bo parasol był cały złoty,
coś mu śpiewał, bzykał jak mucha,
śmieszne bajki plół mu do ucha...
I ten deszcz tak padał i padał,
a parasol gadał i gadał,
a ten człowiek mu odpowiadał.
I oboje byli weseli,
choć się wcale nie rozumieli,
bo ten człowiek gadał po polsku,
a parasol – po parasolsku...

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Jaka pogoda jest przedstawiona w wierszu? 2. Jak sądzisz, czy mogą rozmawiać ze sobą człowiek i parasol? 3. W jakich językach mówili człowiek i parasol? 4. Jak uważasz, o czym mówił parasol? 5. A co mógł odpowiedzieć człowiek?

Znajdź neologizm autorski w wierszu. 1. Wypisz z wiersza rzeczowniki z przymiotnikami, określ ich przypadek i liczbę. 2. Z podanych zdań wypisz podmioty i orzeczenia. Określ, jakimi częściami mowy zostały wyrażone podmioty i orzeczenia?

Szedł raz człowiek pod parasolem. Parasol był cały złoty. Śmieszne bajki plółł mu do ucha. Oboje byli weseli.

7. Przetłumacz z ukraińskiego na język polski wyrazy i zwroty wyrazowe.

Спілкування, мовленнєвий етикет, правила ефективного спілкування, співрозмовник, адресант, адресат, засоби спілкування.

8. Warto wiedzieć.

ZASADY SKUTECZNEGO KOMUNIKOWANIA SIĘ

1. Wyznacz cel.
2. Pamiętaj, że nie jesteś sam, licz się z uczuciami innej osoby.
3. Uwzględniaj chwiejność uwagi rozmówcy.
4. Nie formułuj przedwczesnych ocen.
5. Bądź gotów przyznać się do pomyłki.
6. Zwracaj uwagę na sens i formę wypowiedzi.
7. Nie lekceważ żadnego pytania.
8. Spróbuj przyjąć punkt widzenia twego rozmówcy.
9. Uważaj, w jaki sposób wyrażasz niezadowolenie.
10. Unikaj udzielania rad.
11. Bądź wnikliwy i wyrozumiały.
12. Mów w sposób jasny, rzeczowy.

9. Zanalizuj informację z ćwiczenia nr 8. Z czym nie zgadzasz się? Odpowiedz uzasadnij.

10. Napisz, jaki sposób porozumiewania się uważasz za najbardziej skuteczny?

11. Przeczytaj tekst. Omów jego treść na podstawie pytań, wypisz wyrazy kluczowe.

Jadwiga Puzynina

O komunikacji językowej

Po to, żeby dwoje ludzi porozumiało się między sobą za pomocą języka, muszą być spełnione pewne warunki. Jeden z tych ludzi – będziemy go nazywać *nadawcą* – musi wypowiedzieć lub napisać to, co chce przekazać, tj. swój *komunikat* (inaczej *przekaz*). Komunikat ten musi dotrzeć do osoby, która go odbiera, zwanej *odbiorcą*. Tym samym między nadawcą i odbiorcą musi zaistnieć *kontakt*. Komunikat dociera do odbiorcy przez kanał komunikacyjny.

Po to, żeby komunikat nadawcy został zrozumiany przez odbiorcę, muszą oni posługiwać się tym samym *kodeksem* – inaczej *systemem językowym*. Kod służy nadawcy do budowania (tj. kodowania) jego wypowiedzi (in. tekstu), odbiorcy – do odbioru jej treści. Kod języka naturalnego składa się ze słownictwa, tzn. zbioru wyrazów, i gramatyki (reguł łączenia tych wyrazów w większe całości – wyrażenia i zdania). Występuje on w dwóch formach: *mówionej* i *pisanej*. Jeżeli spełnione są warunki, o których była mowa wyżej, mamy do czynienia z *aktem komunikacji*. Każdy akt komunikacji językowej jest *aktem mowy* lub też składa się z większej liczby aktów mowy. Akty mowy stanowią najmniejsze jednostki w porozumiewaniu się językowym. Są one bardzo zróżnicowane w swoich intencjach (np. pytanie, rozkaz lub prośba, obietnica, stwierdzenie, usprawiedliwienie, ostrzeżenie, groźba, rada, powitanie, życzenie, gratulacje). Warunkiem rozumienia komunikatu nadawcy przez odbiorcę jest dotarcie do rzeczywistych intencji nadawcy, właściwe odczytanie jego aktów mowy.

Słowniczek do tekstu: **przekaz** – тут: повідомлення; **docierać** – доходити; **reguły** – правила; **zróżnicowany** – диференційований; **ostrzeżenie** – попередження; **usprawiedliwienie** – виправдання; **groźba** – погроза.

Związki wyrazowe: **akt mowy** – мовлення; **właściwe odczytanie** – відповідне прочитання.

warunek – умова
dotarcie – надходження
zaistnieć – виникнути

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Jak dociera do odbiorcy komunikat, przekazany przez nadawcę? 2. Do czego służy kod językowy i z czego się składa? 3. W jakich formach występuje kod językowy? 4. Jaki jest warunek rozumienia komunikatu nadawcy przez odbiorcę?

12. Przepisz podane wyrazy, wstaw brakujące litery.

Sprawdź w „Słowniku ortograficznym”, czy poprawnie napisałeś / napisałaś.

P...zekazać, ...yczenie, m...wionej, akt...w, wyra...enia, ost...eżenie, ...eczywisty, wyraz...w, je...eli, dw...ch, zr...źnicowane.

13. Z podanych słów ułóż zdania i zapisz je. W razie potrzeby dodaj brakujące spójniki i przyimki.

Nadawca, odbiorca, komunikat, kod.

14. Wpisz do tabelki: 1) cechy dobrego komunikatu; 2) cechy złego komunikatu.

Uzyskujemy potwierdzenie przekazanej informacji; szczegółowy; bez barier; dokładny; nie zniekształcający przekazu; stosowany dla przekazania skomplikowanej wiadomości; nie uzyskujemy potwierdzenia przekazanej informacji; przypadkowy; niedokładny; zniekształcający przekaz; bez blokad i barier; stosowany, gdy komunikowanie się musi być szybkie.

cechy dobrego komunikatu	cechy złego komunikatu

15. Przetłumacz tekst na język ukraiński.

Informacja, którą przekazuje nadawca, to komunikat. Wcześniej to, co powiedział nadawca, zaistniało w jego głowie jako określona myśl i zostało zakodowane. Komunikat zostaje odebrany przez odbiorcę. Odbiorca, słysząc informację nadaną przez nadawcę, odekodowuje ją.

16. Oznacz poniższe zdania jako prawdę lub fałsz.

Prawda / Fałsz   SMS można wysłać o dowolnej godzinie, nawet w nocy.

Prawda / Fałsz Kiedy rozmawiam z nauczycielką / nauczycielem, nie muszę mówić, jak mam na imię, bo ona / on dobrze wie.

Prawda / Fałsz Kiedy piszę e-mail, powinnam / powinienem się podpisać.

Prawda / Fałsz Kiedy rozmawiam przez telefon, nie mogę trzymać rąk w kieszeniach.

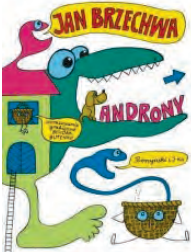
Prawda / Fałsz Kiedy rozmawiam z rodzicami kolegi, także powinnam / powinienem na początku rozmowy się przywitać, a na końcu pożegnać.

Prawda / Fałsz Licz się z uczuciami drugiej strony.

Prawda / Fałsz Kiedy rozmawiam, zwracam uwagę na drobiazgi (wg <https://edukacjamedialna.edu.pl/>).

17. Warto wiedzieć.

Frazeologizm **pleść / gadać / opowiadać androny** w języku polskim oznacza *pot.* „opowiadać głupstwa, bzdury, niedorzeczności”; **androny** „słowa niewiarygodne lub niemające sensu”. A. Brückner podaje, że to jest zapożyczenie z języka włoskiego; **androny** „długie korytarze, uliczki”, a więc „kołowanie drogą, zaułkami”.

18. Posłuchaj wiersza.

Jan Brzechwa

Androny

„Pan Marcin plecie androny!”
„Z czego plecie?”
„Ano – z łyka.
Taki andron upleciony
Jest podobny do koszyka.
Po cichutku się wymyka,
Niespodzianie psa nastraszy,
Wrzuci stary gwóźdź do kaszy,
Wszystkie jabłka zerwie z drzewa,
Z garnków wodę powylewa,
W oknach szyby powybijają,
Wysmaruje miodem stryja,
Ciotkę weźmie na barana,
Sad posypie śniegiem w lecie...
Nie wierzycie?”
„Proszę pana,
Takie pan androny plecie!”

Słowniczek do tekstu: **łyko** – лико; **wymyka się** – вислизає; **ano** (pot.) – ну.

Związki wyrazowe: **wziąć na barana** – носити когось на плечах, на спині; **posypać sad śniegiem w lecie** – обсіпати сад снігом влітку.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Z czego *plecie androny* pan Marcin? 2. W jakim znaczeniu używa autor wyrazu *androny*?

Znajdź w „Słowniku frazeologicznym” synonimy do frazeologizmu *pleść androny*.

Dopisz do słów wyrazy podstawowe i pochodne.

Straszyć, smarowany, posypać, wybijać, wylewać, zerwać.

Z wiersza J. Brzechwy „Androny” wybierz okoliczniki i dopełnienia wraz z wyrazami określanymi. Powiedz, na jakie pytania odpowiadają i w jaki sposób są wyrażone?

19. Zapamiętaj informację, nowe terminy i ich znaczenie.

Życiorys i podanie

Życiorys jest rodzajem pisma urzędowego. Są dwa schematy pisanania życiorysu. Pierwszy piszemy w 1. os. lp., podajemy informacje o przebiegu swojego życia i pracy zawodowej. Drugi ma formę ankiety – kwestionariusza i jest pisany w formie bezosobowej (w rubryki ankiety wpisuje się odpowiednie informacje). Życiorys podpisujemy własnoręcznie.

Wzór

Urodziłem się 15 sierpnia 2005 roku w Przemyślu w rodzinie Michała i Barbary z domu Janickiej. Ojciec mój jest inżynierem i pracuje w Zakładach Aparatury Pomiarowej w Przemyślu, matka – nauczycielka, nie pracuje zawodowo. Mam dwoje rodzeństwa. W 2011 roku rozpocząłem naukę w Szkole Podstawowej nr 101. Obecnie jestem uczniem Liceum Ogólnokształcącego.

*Jan Bielski
(podpis własnoręczny)*

Podanie jest pismem urzędowym, ma jednoznacznie określoną postać językową i formalną. Główne elementy składowe podania: miejscowość, data; informacje o nadawcy; nazwa instytucji, adres; treść podania; podpis; załączniki.

Wzór

Przemyśl, 10 lutego 2018

Jan Bielski
ul. Wiejska 5
37-705, Przemyśl

Dyrekcja
I Liceum Ogólnokształcącego
im. J. Słowackiego
w Przemyślu

Zwracam się z uprzejmą prośbą o przyjęcie mnie do klasy I o profilu matematyczno-fizycznym.

Prośbę swą motywuję zainteresowaniem przedmiotami ścisłymi. Od VI klasy szkoły podstawowej uczestniczę w zajęciach Koła Młodych Fizyków. Dwukrotnie brałem udział w olimpiadzie matematycznej i zakwalifikowałem się do eliminacji wojewódzkich.

Proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej prośby.

Jan Bielski
(wg K. Orłowej, K. Synowiec)

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Do jakiego stylu należą pisma użytkowe – **życiorys** i **podanie**? 2. Jaką postać językową i formalną mają życiorys i podanie?

Spróbuj napisać swój życiorys.

20. Zabaw się.

Prowadzący dzieli uczestników na 2–3 zespoły. Każdy zespół otrzymuje po kilka kartek z nazwami uczuć. Jedna grupa (osoba) przedstawia niewerbalnie emocje, a pozostałe grupy odgadują, o co chodzi.

Utrudnienie: jedna emocja musi zostać pokazana na przynajmniej trzy różne sposoby (wg *Katarzyny Płuskiej*).

IRYTACJA	WSTYD	UKOJENIE	GNIEW
SZCZĘŚCIE	ENTUZJAZM	SPEŁNIENIE	ZAURCZENIE
STRACH	ROZPACZ	WROGOŚĆ	ONIEŚMIENIE

21. Konkurs wielbicieli języka polskiego.

1. Czy komputer może mówić?
2. Jakich głosek jest najwięcej w polszczyźnie: nosowych czy ustnych?
3. Wskaż prawidłową odpowiedź. „Rz” piszemy po spółgłoskach:
  - 1) ch, k, t, g, d, p, b, w, j;
  - 2) d, g, t, p, k, b, h, j, w;
  - 3) j, d, k, g, t, p, b, w, l.
4. Do podanych wyrazów dopisz antonimy, w których wystąpi „ó”.
Nizina, jednakowy, punktualny, odważny, skromny, wcześniej, zgoda, długi.
5. Z rozsypanki sylabowej utwórz po pięć: 1) czasowników; 2) przysłówków; 3) przymiotników; 4) rzeczowników.
  - 1) cho, chrzą, lić, chwy, za, kać, cho, cić, wy, dzieć, wać, się, chwa;
  - 2) le, sty, chy, ry, nie, cha, chwac, kte, cznie, chęć, zu, zo, ko, chwa, ra,
  - 3) chci, ny, cho, za, ryz, der, ma, cha, rob, chłan, la, li, chi, ny, me, tycz, wy, rycz, ny, wa;
  - 4) chło, chłys, rus, mo, chryp, chyt, cha, nar, ka, piec, tek (wg *Renaty Tymanowskiej*).
6. Jakie są znaczenia wyróżnionych w zdaniach wyrazów? Jakie to są części mowy?
W parku rośnie *bez*. Kupiłam kilka *bez*. Zjadł sałatkę z *pora*. Zima to piękna *pora* roku.

7. Dokończ przysłowie: Co się odwlecze, ...
8. Który zestaw nie zawiera pytań o okoliczniki?
a) jak? gdzie? kiedy?
b) po co? dlaczego? w jakim celu?
c) pod jakim warunkiem? z jakiego powodu?
d) o kim? co? który?
9. Czy przysłowie *Mądry Polak po szkodzie* jest równoważnikiem zdania?
10. Na jakie pytanie odpowiadają miejscownik, biernik, celownik?
11. Przetłumacz wyrazy i wyrażenie: *akt mowy, życiorys, podanie*.
12. Ułóż i zapisz dialog złożony z 5–6 replik na podstawie ilustracji. Użyj spójników *a, więc, albo, jednak, dlatego, oraz*.

PODSTAWY RETORYKI

Janusz Łozowski. „Wrocław. Ratusz”

TEMAT 2. Uczeń we współczesnej szkole.

Retoryka – sztuka pięknej wymowy

22. Przeczytaj tekst. Ustal typ tekstu. Odpowiedź uzasadnij.

Przyjaźnie najgorętsze

Co by było warte życie bez przyjaciół? Człowiek jest istotą społeczną i musi się czuć potrzebny. A to uczucie potrafią zaspokoić tylko inni. Nic więc dziwnego, że wprost instynktownie, od urodzenia, szukamy przyjaźni innych, najbliższych, rodziców, dziadków, rodzeństwa, potem szukamy przyjaciół wśród rówieśników, czyli poza domem. Naturalnie, że dalej kocha się swoją rodzinę. To jest fundament naszych uczuć. Ale im jesteśmy starsi, tym bardziej są nam potrzebni inni, jeszcze nie znani ludzie. Najpierw szukamy ich zwykle koło domu. Są to więc przyjaźnie – powiedzmy – podwórkowe. Potem znajdujemy przyjaciół w szkole, potem na studiach, a potem w pracy.

Niektóre z tych przyjaźni potrafią przetrwać całe życie lub przynajmniej wiele lat. Inne rozplývają się w czasie aż do zapomnienia. Czasem odzywają po latach (wg *Ireny Gumowskiej*. "Księga nastolatków").

Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie tekstu.

23. Przeczytaj tekst. Ustal typ tekstu. Odpowiedź uzasadnij.

Jak okazywać przyjaźń

Często się widywać i okazywać radość kontaktu z przyjacielem, telefonować do siebie.

Cieszyć się, gdy przyjaciel jest wyróżniany i chwalony.

Dziękować przyjacielowi za każdy objaw jego życzliwości.

Posyłać pocztówki, listy, gdy się jest daleko od niego, na przykład na wakacjach.

Posyłać życzenia, dawać drobne upominki, dowody pamięci, gdy przyjaciel ma imieniny, urodziny, gdy odniesie jakiś sukces.

Być przy nim, pocieszać, gdy przeżywa kłopoty czy tragedie.

Odwiedzać go, gdy jest chory.

Pomagać – gdy tego potrzebuje.

Być wiernym, pilnym słuchaczem i doradcą, gdy się zwierza lub gdy potrzebuje słuchacza.

Stawać po jego stronie, bronić, nie dawać go skrzywdzić, jeśli jest atakowany (wg *Ireny Gumowskiej*. "Księga nastolatków").

Słowniczek do tekstu: podwórko – дворик; wyróżniany – виділений, відзначений; doradca – радник.

zaspokoić – задовольнити

zapomnienie – забуття

zwierzać się – відкривати

таємниці

bronić – захищати

objawy życzliwości –

прояви доброзичливості

przeżywać kłopoty –

переживати труднощі

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Z jakich części składa się podany wyżej tekst? 2. Jak nazywa się każda część tekstu? 3. O czym mówi się w każdej części? 4. Ile jest akapitów w tekście?

1. Dlaczego szukamy przyjaciół najbliższych? 2. Jak sądzisz, czy dobrze mieć przyjaciół w szkole? Odpowiedz uzasadnij. 3. Jak okazujesz przyjaźń swoim przyjaciołom ze szkoły?

24. Podane wyrazy podziel na sylaby, litery, głoski, samogłoski i spółgłoski. Określ, jakie to są części mowy?

Najgorętszy, wśród, atakowany, instynktownie, jego, potrzebni, przynajmniej, dziękować, wakacje.

25. Ułóż i zapisz po 2 zdania z wyrazami w bierniku liczby pojedynczej i mnogiej. Od czego zależą różnice w formach biernika tych rzeczowników?

Przyjaźń, przyjaciel, nauczycielka, podwórko, wilk, stół, słuchacz, szkoła, kolega, rówieśnik.

26. Zanalizuj podane zdania, określ ich rodzaj.

Naturalnie, że dalej kocha się swoją rodzinę. Być przy nim, pocieszać, gdy przeżywa kłopoty czy tragedie. Im jesteśmy starsi, tym bardziej są nam potrzebni inni, jeszcze nie znani ludzie. Nie pozwalaj skrzywdzić przyjaciela, jeśli jest atakowany.

27. Przeczytaj dialogi, określ sytuacje przedstawione w tekstach. Insce-nizuj dialogi, stosuj intonację poprawną ze względu na cel wypowiedzi.

- 1.** – Przepraszam, gdzie jest tutaj pracownia komputerowa?
– Przykro mi, nie wiem.
– A biblioteka?
– Biblioteka znajduje się na parterze. Musisz zejść schodami na dół, a potem prosto. Zaraz za rogiem, po lewej stronie jest biblioteka.
– Dziękuję!
– Proszę!
- 2.** – Cześć, Kinga! Mówi Tomasz. Co u ciebie słychać?
– Dziękuję, dobrze. A u ciebie?
– Także dobrze, dzięki. Słuchaj, chciałbym cię o coś zapytać. Czy pójdziemy dzisiaj wieczorem na dyskotekę? Zapraszam cię.
– Dzisiaj to niemożliwe. Jestem mocno przeziębiona.
– Szkoda! Może w niedzielę?
– W niedzielę też wykluczone. W niedzielę urządzam przyjęcie urodzinowe.
– Ach, ty masz urodziny! W takim razie życzę ci już dzisiaj wszystkiego dobrego!
– Dziękuję! Przyjdiesz na moje przyjęcie? Zapraszam cię!
– Ależ bardzo chętnie. Oczywiście przyjdę. O której godzinie?
– Przyjęcie zaczyna się o wpół do ósmej.
– Dobrze, o wpół do ósmej. To naprawdę miło! Dzięki za zaproszenie! Do niedzieli!
– Cześć, do niedzieli!
- 3.** – Tak, proszę!
– Czy są jeszcze dwa bilety na dzisiejszy wieczór? W loży?
– Nie, tylko na parterze.
– Ach, to jest za drogie.
– Mogę pani zarezerwować bilety na następną sobotę. Loża. Pierwszy rząd.
– Dziękuję bardzo. Kiedy mogę odebrać bilety?
– Pół godziny przed przedstawieniem, proszę.

- Dziękuję bardzo.
- 4. – Czego pan sobie życzy?
- Czy ta wieprzowina jest świeża?
- Tak, naturalnie.
- A więc proszę kilo wieprzowiny i pół kilo cielęciny.
- Proszę bardzo. Coś jeszcze?
- Tak, 30 deka szynki i 40 deka polędwicy proszę.
- Życzy pan sobie wędlinę w plasterkach, czy w kawałku?
- W plasterkach proszę.
- Czy to wszystko?
- Nie, jeszcze 10 jajek, mleko i 250 deka sera.
- Ma pan jeszcze jakieś życzenie?
- Nie, dziękuję. To wszystko. Ile płacę?
- 150 złotych.
- Proszę.
- Dziękuję (wg <https://opracowania.pl/>).

28. Przeczytaj głośno tekst, poprawnie akcentując wyrazy.

Zapoznaj się ze słowem wstępnym i podsumującym szkolny konkurs polonistyczny w kl. IV – VI „Przysłowia są mądrością narodów”. Ustal, jaki jest temat i przedmiot wypowiedzi, kompozycja, dostosowanie do sytuacji.

1. Słowo wstępne – nauczyciel prowadzący.

Przysłowia wyrażają obyczaje społeczne i międzyludzkie, są obrazami o prostej, ale dobitnej wymowie artystycznej, bo: „Kto się przysłów trzyma, ten się mądrym stanie”. Przysłowia dają możliwość wykazania się umiejętnością logicznego myślenia, wyciągania wniosków, poznawania kultury narodowej, są przydatne w życiu codziennym oraz w relacjach międzyludzkich. Dlatego dzisiaj, podczas konkursu polonistycznego, nie zabraknie przysłów, które pojawią się w różnorodnych formach. Ale nasz konkurs nie ograniczy się tylko do znajomości przysłów. Będziemy również doskonalić naszą wiedzę ogólną z różnych dziedzin poprzez różnorodne metody i formy współpracy zespołowej i indywidualnej. Postaramy się, aby konkurs przebiegał w przyjacielskiej i wesołej atmosferze, którą wszyscy stworzymy. Konkurs odbędzie się w dwóch etapach: I etap – wyłonienie zwycięskiej klasy, II etap – wyłonienie mistrza konkursu.

– Zapraszam w poczet jury: rodziców, przedstawiciela społeczności uczniowskiej i nauczycieli. Zapraszam 3 reprezentantów z kl. IV, V, VI do stolików.

– Również zapraszam uczniów – kibiców do pracy (rozdanie uczniom różnorodnych zadań ortograficznych w formie krzyżówek, rebusów, zagadek, szarad), po rozwiązaniu możecie je sprawdzić w oparciu o słownik ortograficzny – prawidłowe prace nagradzane będą naklejkami.

2. Po rozdaniu nagród i dyplomów dla uczniów.

Gratuluje wszystkim uczestnikom konkursu za wspaniałą postawę i zdrową rywalizację we wszystkich konkurencjach, a także za przyjazną i wesołą atmosferę, bez której ten konkurs byłby o wiele uboższy i mniej atrakcyjny. Nie ma tutaj uczniów przegranych, wszyscy braliście bardzo żywy udział w konkursie i dzięki tak zaangażowanej postawie, wszyscy możemy cieszyć się z wygranych i chwalić się swoją wiedzą. Dziękuję komisji jury: rodzicom, nauczycielom i całej społeczności uczniowskiej (wg *Haliny Bezwerchnej*).

29. Przeczytaj i zastanów się, czego nowego dowiedziałas / dowiedziałeś się o znaczeniu wyrazu *retoryka*?

Retoryka – sztuka pięknej wymowy

Retoryka (gr. *ῥητορικὴ* / *rhetorike*, od *ῥήτωρ* / *rhetor* "mówca") (риторика) – krasomówstwo, sztuka wymowy, umiejętność dobrego i rzetelnego przekonywania słuchaczy, czyli przekazywania treści perswazyjnych. Umiejętność publicznego zabierania głosu jest kluczową umiejętnością. Pięknego i skutecznego mówienia możemy się uczyć podobnie jak czytania i pisanie. Aby opanować sztukę pięknego mówienia, należy podejmować praktyczne działania. Opanowanie tej umiejętności zapewni sukces nie tylko w szkole, ale również w życiu.

Jako sztuka pięknego mówienia retoryka wykształciła się ponad dwa i pół tysiąca lat temu w Grecji, ale obecna jest w naszym życiu także dziś. W starożytności retorykę dzielono na pięć działów, odpowiadających pięciu etapom pracy nad tekstem. Były to: 1) **inwencja** (інвенція – винахід, вигадка), czyli wynajdywanie tematu i przedmiotu, który będzie poruszony przez mówiącego; 2) **dyspozycja** (диспозиція – розташування, розміщення), czyli funkcjonalne ułożenie zebranego materiału i podporządkowanie go właściwemu schematowi kompozycyjnemu; 3) **elokucja** (елокучія – висловлююць, викладаю), czyli poprawne, jasne lub bardziej ozdobne, dostosowane do sytuacji i sprawy wysłowienie; 4) **mnemonaika** (мнемоніка – мистецтво запам'ятовування), czyli pamięciowe opanowanie tekstu; 5) **pronuncjacja** (пронунціяція – виразна

вимова), czyli wygłoszenie tekstu zgodnie z obowiązującymi zasadami wymowy (wg *H. Karaś, E. Wierzbickiej-Piotrowskiej*).

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Uzasadnij, czy łatwo jest występować publicznie? 2. Wskaż sytuacje, w których uczniowie wypowiadają się publicznie.

30. Wyjaśnij znaczenie zamieszczonych w tabelce słów, nazywających etapy pracy nad tekstem. Przy każdym z nich zaznacz literę, odpowiadającą poprawnej odpowiedzi.

Pojęcie	Znaczenie słów
1) inwencja	b) zarządzenie, rozporządzenie, polecenie dotyczące wykonania czegoś;
2) dyspozycja	a) pomysłowość, odkrywczość, zdolność wynajdywania czegoś nowego;
3) elokucja	c) sposób wygłoszenia zapamiętanego tekstu, sposób wymawiania, wymowa, wyrażanie się, sposób wygłoszenia przemówienia;
4) mnemonika	d) wysłowienie, wyrażenie myśli znalezionych i uporządkowanych, stylistyka wypowiedzi, stylistyczne opracowanie tekstu, zgodność myśli ze słowem;
5) pronuncjacja	e) zespół środków i prawideł, ułatwiających zapamiętanie tekstu, sztuka pamięciowego opanowania danego materiału.

31. Warto wiedzieć.

Teoria retoryki opierała się na obserwacji możliwości perswazyjnych ludzkiej mowy, a środki retoryczne nie były wynajdywane przez teoretyków, lecz pochodziły z przemówień sławnych oratorów. Zadaniem teoretyków było natomiast opracowywanie wskazówek przydatnych w układaniu mowy, a także klasyfikacja zabiegów retorycznych – przy czym zasady klasyfikacji, np. tropów i figur retorycznych, różniły się w zależności od autora. Według Arystotelesa, retoryka służy wynajdywaniu tego, co w mowie może mieć znaczenie przekonywujące. Za największych retorów starożytności uważa się powszechnie Demostenesa i Cyncerona.

Jan Matejko.
„Kazanie Skargi”, 1862–1864 r.

W czasach nowożytnych w literaturze polskiej znaczącą postacią był jezuita, teolog, pisarz i kaznodzieja Piotr Skarga.

32. Posłuchaj wiersza.

Mieczysława Buczkówna

Koledzy

W jednej **parze** stoimy,
Siedzimy w jednej ławce.
Ja **mam** Janek **na imię**,
A mój kolega Jacek.
Raz wylałem atrament
Na ławkę i podłogę.
Pomógł mi wytrzeć **plamę**.
(Ja mu też kiedyś pomogę.)

Zrobiliśmy wyścigi:
Kto **szybciej** z nas biega.
Upadłem, stłukłem kolano.
Gdy inni biegli, on stanął.
Pomógł mi wstać, kolega,
Dobry kolega.
Raz Jacka **ząb** rozbolał,
Bał się pójść do dentysty.
Wiec poszedłem **z nim** razem
I zaraz przestał bać się.

Czekałem w poczekalni,
A kiedy wyszedł Jacek,
Pan doktor go zapytał:
– To pewno twój **PRZYJACIEL**?

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Jak pomagają sobie Janek i Jacek? 2. O co zapytał pan doktor Janka i dlaczego?

Dopisz formy stopnia wyższego i najwyższego do podanych przymiotników. Które z nich stopniują się nieregularnie i na czym polega ta nieregularność?

Dobry, wielki, duży, ciepły, zły, mały, zimny, pilny, daleki.

Za pomocą odpowiednich pytań ustal funkcje składniowe wyróżnionych wyrazów w wierszu M. Buczkówny „Koledzy”.

33. Przeczytaj tekst. Wyznacz typ i styl utworu.

Edmund Niziurski

Nieziemskie przypadki Bubla i spółki

(fragment)

Nikt od zarania długich dziejów szkoły Kromera nie popisał się liczbą przewagarowanych dni jak paczka Małorolnych owej pamiętnej, urokliwej i kolorowej jesieni, którą spędzali w tej szacownej budzie (...).

Wystarczyło, że kiedyś niejaki Widerszpil przyniósł do klasy podwędzoną matce-lekarce większą ilość

blankietów z wezwaniem do stawienia się w sanepidzie, a udało się dzięki nim zwalniać „legalnie” na wagary po kilku ludzi z paczki (i to parę razy w tygodniu!) z powodu „badań okresowych”, „podejrzenia o nosicielstwo”, „zagrożenia epidemią” czy wreszcie „szczepień ochronnych”.

Rzecz wydawała się od początku do końca nader zajmująca. Już sam świat zagadkowych bakterii kusił sam przez się tajemnicą i przygodą. Małorolni z prawdziwą ciekawością przewertowali artykuły w encyklopedii na ten temat i obejrzelili ilustracje, a także przeczytali specjalną książkę o bakteriach, którą dostarczył im Widerszpil. Po kilku dniach niektórzy prominenci paczki nabrali takiej biegłości w tej dziedzinie, że na lekcji biologii zakasowali samego Pieśniewicza, prymusa i groźnego kujona (...).

Beata była nosicielką gronkowca złocistego (sama go sobie wybrała z powodu złocistej nazwy). Pałeczka coli przypadła grubemu Łysiakowi, salmonella miała dużo reflektantów z powodu ładnej nazwy, więc zarządzono losowanie i złośliwy los przydzielił ją Tymoteuszowi Cyglewiczowi, czyli Tyndziowi Cyngłowi, czyli Matołowi Klasowemu, raczej nisko notowanemu na giełdzie szkolnej. Nippo Poniński z racji żółtawej karnacji wyglądał od początku na nosiciela

żółtaczki zakaźnej, więc dostał odpowiedniego wirusa. Paulina Wdolak wybrała sobie paciorkowce, widocznie skojarzyły się jej ze sznurami pereł...

No i zaczęło się! Blankiety sanepidu poszły w ruch. Bakterie i wirusy zaczęły „zbierać zniwo”, a szczęśliwi „zarażeni”, ku zazdrości kolegów, co dzień legalnie, na oczach wszystkich opuszczali bardziej niebezpieczne lekcje.

Wprawdzie Matoł Klasowy zalecał wstrzemięźliwość w stosowaniu sposobu i proponował parodniową przerwę „dla higieny psychicznej”, ostrzegając przed przedwczesną euforią, ale kto by słuchał Matoła, gdy akcja rozwijała się tak głośno i pomyślnie. To były wielkie dni! W Małorolnych wstąpił nowy, ożywczy duch. Co dzień przeżywali świeże emocje, wprowadzając do „gry” coraz to inne bakterie i wirusy, wypełniając kolejne blankiety i podsuwając je nauczycielom z bijącym mocno sercem: czy uda się jeszcze raz? Udawało się! Gogowie nie zwracali uwagi na mnożące się zwolnienia; formalnie wydawało się, że wszystko jest w porządku. Tupatka zaś, jedyny nauczyciel „z czasem”, nie dziwił się żadnym zakażeniom ani epidemiom, gdyż uważał je za naturalne przy, jak się wyrażał, „horrendalnym stanie higieny w tej nieszczęsnej szkole”. Każde nowe „zakażenie” kwitował wzruszeniem ramion i zgryźliwą uwagą nie bez smutnej satysfakcji: „Co takiego?! Więc i ty, Widerszpil? No, proszę! Proteus! A nie mówiłem? To się musiało tak skończyć”.

Słowniczek do tekstu: **popisać się** – вихвалитися; **paczka** (pot.) – група приятелів; **przewertować** – переглянути; **kujon** (pot.) – зубрило; **paciorkowce** – стрептококи.

Związki wyrazowe: **szacowna buda** (środ.) – поважна школа; **gronkowiec złocisty** – золотистий стафілокок; **nisko notowany** – низько оцінюваний; **zgryźliwa uwaga** – жовчне зауваження.

sanepid (Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna) – санітарно-епідеміологічна станція
wagary – самовільні пропуски занять учнями
prymus – найкращий учень; відмінник
reflektant – претендент

wstrzemięźliwość – стриманість
zakażenie – зараження

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupie.

A. Jaki jest stosunek narratora do ukazanej sytuacji? Czy uczniowie mają plan i w jaki sposób realizują go? Jakie funkcje pełni w tekście cudzystów?

B. Znajdź słownictwo z gwary szkolnej, języka potocznego, terminologii medycznej.

C. Jak uważasz, jakie będą konsekwencje wagarowania uczniów i fałszowania dokumentów?

Dopisz formy mianownika lm. do następujących rzeczowników.

Kolejarz, uczeń, jeździec, nosiciel, generał, wuj, dziadek, chłop, zakażenie, bakteria.

Napisz po jednym zdaniu z przyimkami *ponad, przed, znad, spośród, pomiędzy, spoza*.

34. Przeczytaj i wykonaj polecenia.

„Jedno słowo”. Do przeprowadzenia ćwiczenia na małych karteczkach zapisujemy różne słowa (*szkoła, uczeń, dom, telefon, komputer*). Zadaniem jest wylosowanie jednej karteczki, a następnie, bez przygotowania, wygłoszenie 45 sekundowego przemówienia na wylosowany temat. Liczy się kreatywność i retoryka.

35. Przeczytaj i wykonaj polecenia.

„Jedna rzecz, którą chcę zmienić w swojej okolicy”. Zadaniem jest przygotowanie przez uczniów 1-minutowego przemówienia o rzeczy, którą chcieliby zmienić w swoim otoczeniu. Uczniowie pracują w parach. Najpierw przemawia jedna osoba, po minucie następuje zmiana. Kiedy druga osoba skończy swoje przemówienie, uczniowie udzielają sobie nawzajem informacji zwrotnej (wg <https://solidarna.ceo.org.pl>)

36. Wypisz przysłowia i powiedzenia, oddzielając wyrazy od siebie.

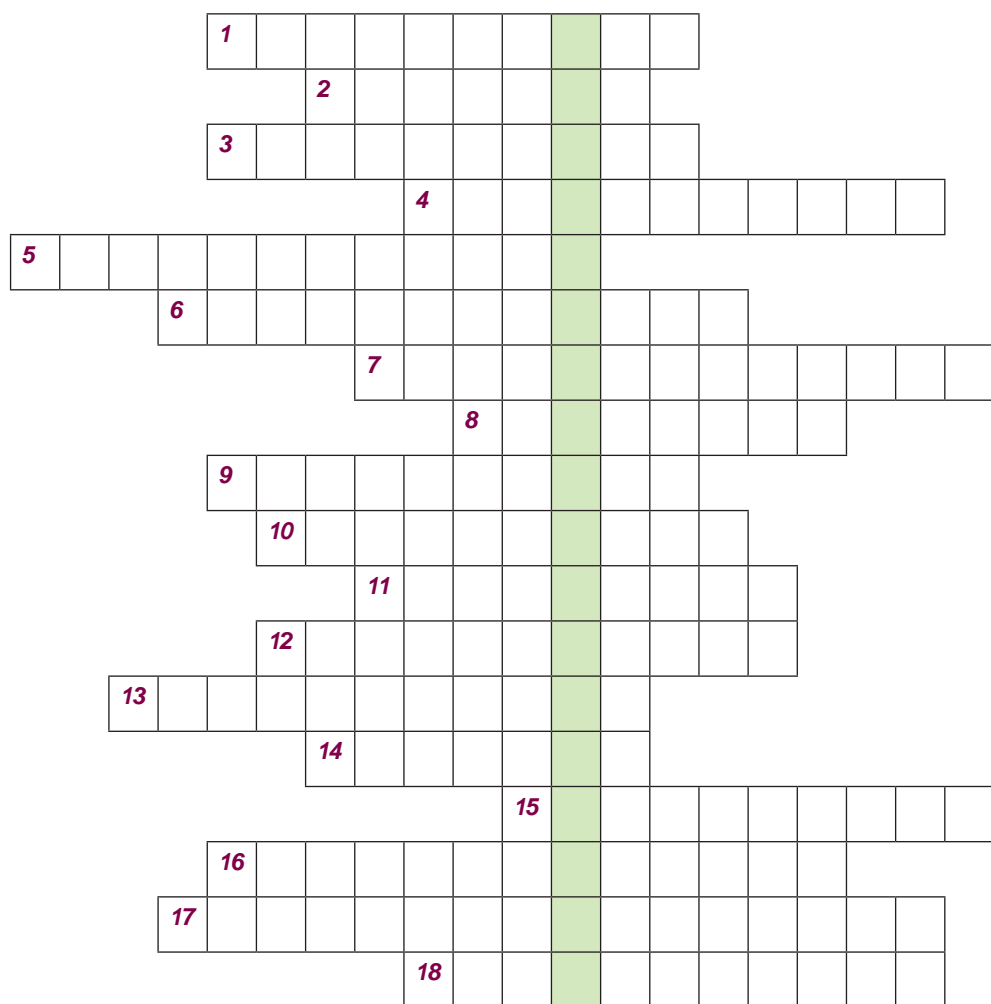
Obsypać kogoś gradem, obelgać, malować, coś wtęczyć, w kolorach porównać się
motyka, nasłoneczkosie, jęwią, trzbie, raburzę, duże, jch mur, mały, deszcz-
wygląd
dać, jak księżyc w pełni, poruszyć niebo, ziemię, paść, księżyc

37. Rozwiąż krzyżówkę i odgadnij hasło.

Krzyżówka – części mowy

1. Odmierna część mowy, określająca czynność lub stan.
2. Męski, żeński i nijaki.
3. Np. *niech, no, by, li, czy*. Są wzmacniające i pytające.
4. Odmiana rzeczowników przez przypadki.
5. Do uwydatnienia uczucia lub woli mówiącego używamy ... .
6. Określa rzeczownik, oznacza jego cechy.
7. Nieosobowa forma czasownika.
8. Nieodmienna i niesamodzielna część mowy, np. *ale, oraz, lub*.
9. Przymiotnikowe: czynne i bierne, to ... .
10. Czasownik może występować w dwóch ... : dokonanym i niedokonanym.
11. Który z podanych wyrazów to zaimek przysłówkowy: *nikt, czyj, wszędzie, ileś*?
12. Odmiana czasowników.
13. Nazywa osoby, rzeczy, zjawiska przyrody, zwierzęta, rośliny.
14. Ze względu na część mowy, którą zastępują, dzielimy je na: rzeczownikowe, przymiotnikowe, przysłówkowe i liczebne.
15. Oznacza liczbę lub kolejność określanego rzeczownika.
16. Znamy trzy rodzaje stopniowania: proste, złożone i ... .
17. Czasowniki występujące tylko w stronie czynnej.
18. Odpowiada na pytania: *jak?, gdzie?, kiedy?*

TEMAT 3. Człowiek i jego wartości. Przygotowanie przemówienia. Cechy dobrego oratora

38. Warto wiedzieć. Wyznacz typ i styl podanego tekstu.

Wartość (цінність) – coś, co budzi oceniające uznanie człowieka. Podstawowa kategoria aksjologiczna, oznaczająca wszystko to, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel dążeń ludzkich. Uznane wartości stanowią podstawę ocen, norm i wzorów kulturowych.

Niekiedy używa się nazw *dobro*, *prawda*, *piękno* i innych w celu bardziej precyzyjnego określenia tego, co uznaje się za wartościowe (cenne).

39. Zastanów się, o jakich wartościach mówią przysłowia? Omów informację w parach.

Nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe. Mały gest, a znaczy tak wiele. Kochaj bliźniego swego jak siebie samego. Kłamstwo przeminie, prawda nie zginie. Czym chata bogata, tym rada. Cudza własność to rzecz święta.

Wyrazy pomocnicze: uczciwość, prawda, miłość, dobroć, gościnność, życzliwość.

40. Spośród podanych rzeczowników abstrakcyjnych wybierz nazwy wartości. Uzasadnij swój wybór. Korzystaj ze „Słownika języka polskiego”.

Bezpieczeństwo, ból, choroba, ciepło, cierpliwość, duma, dzieło, gra, katastrofa, miłość, nędza, przyjaźń, latawiec, odpowiedzialność, ofiarność, bogactwo, osobliwość, poddaństwo, pokój, powinność, problem, rozsądek, solidarność, sprzeciw, ustrój, wierność, współpraca, lato, samodzielność.

41. Uporządkuj nazwy wartości od najważniejszej do najmniej ważnej dla ciebie i uzasadnij swój wybór. Przetłumacz wyrazy na język ukraiński.

piękno
bezpieczeństwo
zdrowie
wolność
miłość
sława
samodzielność

rodzina
przyjaźń
dobro

42. Posłuchaj wierszy Elżbiety Wrzoskiewicz „Przyjaźń”, „Dobroć” i uzasadnij, dlaczego przyjaźń i dobroć w życiu człowieka są ważnymi wartościami?

Elżbieta Wrzoskiewicz

Przyjaźń

Kładka
Po której można
Przejsć bezpiecznie
Na drugą stronę
Samego siebie

Dobroć

Nie ubiega się o role
W aktach poświęcenia wyrzeczenia
Na cokoły się nie wspina
Nie bierze niczego w zastaw
Na nic nie liczy
Oczekuje tylko
By ją zwyczajnie
Przyjąć

43. Przeczytaj tekst. Zapamiętaj podaną informację.

Przygotowanie przemówienia

Przemówienie (публічний виступ) to „oficjalna wypowiedź okolicznościowa skierowana do jakiegoś zgromadzenia”. Każde przemówienie jest inne ze względu na sytuację, tematykę, odbiorców. Plan przemówienia: 1. formuła powitalna, wstęp; 2. przedstawienie tematu i celu wypowiedzi; 3. krótkie przedstawienie osoby bądź przedmiotu przemówienia; 4. podanie argumentów; 5. zakończenie, podsumowanie.

Przemówienie ma takie cechy: *zwrot do słuchaczy; zrozumiały, prosty język; przejrzystość* (dotrzymywanie i przedstawianie obranego tematu); *zwięzłość; upiększanie i uwiarygadnianie* przy pomocy cytatów, frazeologizmów, danych; *naturalność*.

44. Zapoznaj się z tekstem przemówienia dyrektora szkoły w Borku Wielkopolskim mgr Władysława Hałasa.

Szanowni Państwo, drodzy uczniowie!

Witam Was serdecznie na uroczystym apelu inaugurującym nowy rok szkolny 2015/2016. Mam nadzieję, że wszyscy bardzo dobrze od-

poczęli w czasie wakacji, nabrali sił i zapału do pracy, która nas wszystkich czeka.

Moi drodzy, jak w poprzednich latach w czasie wakacji staraliśmy się wykonać remonty, aby szkoła była dla Was bardziej miła, ładna i przyjazna. Dzięki temu będziecie mogli uczyć się w o wiele lepszych warunkach.

Szczególnie serdecznie witam dzieci z oddziałów przedszkolnych, które rozpoczynają wspaniałą przygodę edukacyjną oraz uczniów klas I. Witam serdecznie nowych uczniów, którzy przyszli do nas z innych szkół lub przybyli nawet z zagranicy. Życzę Wam, abyście szybko poczuli się tutaj dobrze i bezpiecznie, a nowi koledzy niech otoczą Was przyjaźnią i opieką. Witam wreszcie pozostałych uczniów naszej szkoły.

Przed Wami rok wyjątkowej pracy, wielu zadań i obowiązków, ale z pewnością możliwości odnoszenia sukcesów i pokonywania trudności. Jaki będzie ten rok w największej mierze zależy od Was, od Waszych postaw, motywacji do pracy, podejścia do obowiązku, jakim jest szkoła. To Wy pracujecie na to, jak będzie wyglądała Wasza przyszłość, ta najbliższa, ale i ta dalsza. Musicie mieć tę świadomość, że już teraz pracujecie na to, jak będzie wyglądało Wasze życie za kilka lat. My, nauczyciele, staramy się wspierać Was w tym zadaniu, pokazywać odpowiednią drogę.

Chciałbym, aby najważniejszym zadaniem dla Was było osiągnięcie jak najwyższych wyników w nauce zarówno z poszczególnych przedmiotów, jak i na sprawdzianie po klasie szóstej, osiągnięcie sukcesów w konkursach, godne reprezentowanie naszej szkoły w każdym miejscu i sytuacji oraz rozwijanie zainteresowań i zdolności, które przecież każdy posiada.

Musicie pamiętać, że uczniami jesteście nie tylko w szkole, ale też kiedy przebywacie na boisku, na wycieczce, czy w czasie zabawy. Wszędzie obowiązują Was takie same zasady zachowania. Bo jak powiedział Platon, najślynniejszy filozof starożytnej Grecji: „Celem rozumnego życia jest myśleć to, co prawdziwe, czuć to co piękne, i kochać, co dobre”. Starajcie się o tym pamiętać.

Życzę wszystkim uczniom, aby czas, spędzany w szkole, był radosny, ale i pracowity, bo wtedy osiągniecie dużo sukcesów. W swym postępowaniu pamiętajcie o słowach pewnego flamandzkiego pisarza i duchownego, że „bogactwem człowieka są uśmiech, przyjazny gest, pogodne słowo” i takiego bogactwa życzę Wam jak najwięcej. Nauczycielom życzę jak najmniej kłopotów i problemów z uczniami, zdrowia i wielu powodów do satysfakcji. Pracownikom administracji i obsługi spokojnej i efektywnej pracy. Rodzicom zadowolenia ze swoich dzieci,

dobrej współpracy ze szkołą, z nauczycielami, wychowawcami oraz dyrekcją. Rok szkolny 2015/2016 uważam w naszej szkole za rozpoczęty.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Wyznacz typ i styl podanego tekstu.

Praca w grupie. Zanalizuj podane wystąpienie.

A. Ułóż pytania do tekstu. Odpowiedz na pytania. Uzasadnij swoje odpowiedzi.

B. Jakie cechy wyróżniają to przemówienie?

C. Jakich części mowy autor najczęściej używa w celu dodania przemówieniu ekspresji?

Spróbuj odpowiedzieć na pytania. Jak trzeba wygłaszać przemówienie? Jakie są cechy dobrego przemówienia?

45. Przeczytaj tekst.

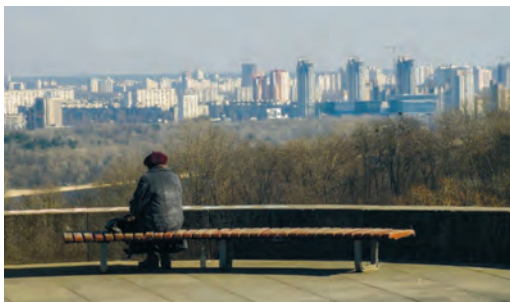
Znajdź w utworze i przeczytaj dialog z podziałem na role.

Krystyna Boglar

Winda

Staruszka była drobna, krucha, o lekko zaokrąglonych plecach, wąskich, zaciśniętych dłoniach, na których ciemne żyły tworzyły wypukłe, nieregularne linie.

Te dłonie, a także jasnoniebieskie oczy w oprawie zaczerwienionych powiek były tak płochliwe i bezbronne w zderzeniu z ludzkim tumultem wypełniającym obszerny hol nowego wieżowca, że postronny obserwator mógłby mieć uzasadnione obawy, czy aby starsza pani nie zostanie zgnieciona, pochłonięta przez głośną przelewającą się cizbę ludzi, mebli, waliz, psów i tobołów.

Staruszka przycupnęła na jednym z foteli pokrytych czarną skórą, ustawionych wzdłuż przeszklonej ściany budynku. Siedziała tam nieruchomo w narzuconej na plecy chustce i tylko nerwowe drżenie rąk wskazywało to, iż jej życie toczy się nadał wbrew martwocie twarzy i kurczowo zaciśniętym ustom.

Był to jeden z tych marcowych dni, kiedy słońce ukryte za zimową jeszcze mgłą przebija się z trudem i niewiele daje ciepła. Nowy piętnastopiętrowy budynek z sześcioma szybkobieżnymi windami został oddany do użytku mieszkańców już kilka tygodni temu, ale po to, by zapłacić wszystkie czterysta dwadzieścia mieszkań, wnieść co najmniej czterysta dwadzieścia tapczanów, wersalek, odpowiednią ilość stołów, krzeseł i regałów nie wystarczy tak krótki okres.

Toteż tłum nowych lokatorów rósł, ich rzeczy gęstniały, windy z wielkim trudem i wysiłkiem wynosiły to wszystko sapiąc i pojękując.

Staruszka siedziała bez ruchu. Tylko jej lawendowe oczy wyblakłe od długiego patrzenia na świat ożywały, gdy do windy wsiadała kolejna grupa osób.

Taki wybierała moment, by zdążyć wsiąść do kabiny dźwigu jako jego ostatnia pasażerka. Podrywała się nagle, otulała chustką i drobnym, szybkim kroczkiem zmierzała do upragnionego celu. Ludzie rozstępowali się, odsuwali paczki, stoliki, lampy, by drobna starsza pani mogła zmieścić się w kabinie obliczonej na sześć osób.

– Państwo też na górę? – pytała z jakąś zaciętą zachłannością w głosie, który załamywał się czasem do szepotu. – To dobrze, nie lubię jeździć sama. Taki duży dom, tyle pięter...

Starszy pan, przyciskając do boku skórzaną teczkę, uśmiechał się wyrozumiale.

– Człowiek jeszcze się nie przyzwyczaił do mieszkania w wieżowcu! Który guzik nacisnąć? Bo ja na czwarte.

Młoda kobieta wtulona w kął, objuczona paczkami, wychyliła głowę.

– Poproszę ósme.

Jej sąsiad, wysoki silny mężczyzna, podtrzymujący z należytą uwagą stylowy żyrandol, zahaczał basem:

– Dziesiąte dla mnie.

Blondynka w dzinsach, starając się nie napierać zbyt na staruszkę, poprosiła miękko:

– Ja na piętnaste... przepraszam, że sama nie...

W oczach babci zapłonął ogień. Uniosła pomarszczoną jak jabłuszko twarz i rozciągnęła w uśmiechu wąskie wargi.

– O, pani tak wysoko? I co? Ładnie tam? Pewnie można zobaczyć z okna kawał świata! Zielone drzewa, dachy... Mój mąż – ciągnęła nieustrudzenie – lubił wychodzić na strych i patrzeć stamtąd na podwórze. On już nie żyje...

Winda zatrzymała się. Za wychodzącą trzasnęły drzwi.

– To było małe miasteczko i niewysokie domy. Nie to, co tu... – głos babci cichł. Trzask. To znów drzwi i kolejny pasażer opuszcza wnętrze windy. Staruszka zasępiła się. Wpatrzona w ładną blondynkę, z którą zostały same, zaszeleściła jeszcze jak liść, który padając trafia na inne:

– A my jedziemy dalej. Aż pod dach! Nowy dom, nowi ludzie. Nikt nie zna nikogo.

Winda zatrzymała się z lekkim stuknięciem. Dziewczyna w dżinsach usłużnie przytrzymała drzwi.

– Proszę. To już ostatnie piętro.

W błękitnych oczach staruszki zamigotało coś na kształt popłochu. Jeszcze nie umiała nad tym zapanować. Jeszcze wszystko było zbyt świeże.

– Nie, nie... ja nie wysiadam... ja tylko tak... proszę, niech pani już puści drzwi. Zjadę sobie na parter... tak... dziękuję... – mówiła szybko, bezładnie, jak ktoś, kto się usprawiedliwia, chociaż nie ma ku temu żadnych powodów. Jak ktoś, kto tego robić nie chce i nie umie.

– Człowiek sam – dodała cicho, jakby do siebie – chciałabym porozmawiać... tak... (wg książki „Kolor trawy o świcie”).

Słowniczek do tekstu: **zgnieciony** – зім'ятий; **pochłonięty** – поглинутий; **toboły** – тюки; **przycupnąć** – примоститися; **derma** – шкіра; **pojękiwać** – стогнати; **zachłanność** – ненаситність; **wyrozumiale** – поблажливо; **trzask** – хруст; **popłoch** – паніка.

Związki wyrazowe: **ludzki tumult** – мішанина людей; **ciżba ludzi** – натовп людей; **martwość twarzy** – тут: бліде обличчя; **kurczowo zaciśnięte usta** – судорожно стиснуті губи; **objuczona paczkami** – нав'ючена пакетами; **kawał świata** – тут: добрячий шматок світу.

kruchy – крихкий
płochliwy – полохливий
wieżowiec – хмарочос
lokator – мешканець
niestrudzenie – невтомно
bezładnie – хаотично
usprawiedliwiać się – виправдовуватися

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Dlaczego tekst nosi tytuł „Winda”? 2. Określ czas, miejsce, nazwij bohaterów utworu. 3. Czemu starsza pani lubiła jeździć windą, jak się czuła, czego chciała od otaczających ją w windzie ludzi?

Jak byś pomogła / pomógł bohaterce tego opowiadania?

Odszukaj w utworze środki stylistyczne: epitety, porównania, przenośne znaczenia wyrazów.

46. Popatrz na obrazek i powiedz, co jest na nim przedstawione? Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji. Wyznacz typ tekstu. Odpowiedź uzasadnij.

47. Podziel podane formy czasownika i zapisz je w tabelce. Określ, do jakiej grupy koniugacyjnej należą odmieniające się czasowniki?

formy odmieniające się przez osoby

formy nieodmienne

Pisać, ukryto, pytać, wskazywać, nacisnąć, umieć, mówiono, poprosić, płynąć, wymyło, słyszeć, zamieszczono, rozumieć, grać, zatrzymać, zahuczeć, wynoszono, szeleścić, zapanować.

48. Pracuj z tekstem pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela. Zapamiętaj podaną informację.

Cechy dobrego oratora

Bycie dobrym mówcą wbrew pozorom nie jest cechą wrodzoną, lecz tak jak większości rzeczy, również tego można się nauczyć. Mistrzem słowa może więc zostać każdy, sukces jest w zasięgu ręki. Wystarczy odrobina chęci i samozaparcia. Znakomita retoryka jest jedną z najbardziej pożądaných umiejętności w dzisiejszym świecie. Na czym należy się skupić? Dobry mówca jest kompetentny, sympatyczny, wypowiada się w zrozumiały sposób, nie czyta z kartki, panuje nad gestami i mimiką, jest obiektywny i oryginalny, potrafi opanować tremę (wg <http://wiadomosci.gazeta.pl/> 06.10.2016).

49. Odszukaj w słownikach definicji następujących pojęć: *retor*, *orator*, *perswazja*, *erystyka*, *figura retoryczna*.

50. Praca w grupie. Przygotuj przemówienie na jeden z tematów: "Wartość rodziny". "Literatura i filmy fantasy – skąd ich popularność?" "Czy edukacja jest ważna?" **Dotrzymuj się takich wskazówek:** 1. Sformułuj temat i cel przemówienia. 2. Określ, kim będzie adresat wypowiedzi (np.

Kochani! Panie i panowie! Szanowni zebrani! Koleżanki i koledzy!) i w jakiej sytuacji będziesz je wygłaszać. 3. Sporządź plan wypowiedzi, użyj elementów kompozycyjnych: wstęp (zwrot do adresata, przedstawienie poruszanego problemu); rozwinięcie (argumenty, przykłady); zakończenie (podsumowanie rozważań).

51. Posłuchaj wiersza i skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Zbigniew Herbert

Przesłanie pana Cogito

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę
Idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch

ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo
bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy
a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych
niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda
dla szpicłów katów tchórzy – oni wygrają
pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzucają grudę
a kornik napisze twój uładzony życiorys
i nie przebaczą zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świcie
strzeż się jednak dumy niepotrzebnej
ogłądaj w lustrze swą błazeńską twarz
powtarzaj: zostałem powołany – czyż nie było lepszych
strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światło na murze splendor nieba
one nie potrzebują twego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy
czuwaj – kiedy światło na górach daje znak – wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę
powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz

powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku

a nagrodzą cię za to tym co mają pod ręką
chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku

idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza Hektora Rolanda

obrońców królestwa bez kresu i miasta popiołów
Bądź wierny Idź

Słowniczek do tekstu: **ilekroć** – скільки разів; **kornik** – короїд-типограф (жук родини короїдів); тут: автор чиеїсь біографії; **zaiste** (*daw.*) – дійсно; **Gilgamesz** – Гільгамеш (кінець XXVII – поч. XXVI ст. до н.е.), шумерський цар, герой шумерської міфології і легенд; **Hektor** – Гектор, за „Іліадою” Гомера найхоробріший воїн у троянському війську; **Roland** – Роланд, герой французького епосу, символ хороброго воїна.

Związki wyrazowe: **obalone w proch** – обернуте на порох; **głos poniżonych i bitych** – голос принижених і битих; **blażeńska twarz** – блазенське обличчя; **uładzony życiorys** – прикрашена біографія; **duma niepotrzebna** – непотрібна гордість; **oschłość serca** – черствість серця; **zostałem powołany** – я був покликаний; **splendor nieba** – пишнота неба; **przyjęty do grona zimnych czaszek** – тут: зарахований до гурту холодних черепів; **chłosta śmiechu** – батоги сміху.

nicość – небуття
świadectwo – свідоцтво
wyprostowany – випростаний
ocaleć – уціліти
odważny – хоробрий
pogarda – гординя
szpicle – шпигуни
czuwać – наглядати
pocieszyć – утішити

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł wiersza Czesława Miłosza "Przesłanie pana Cogito"? 2. Kto jest bohaterem utworu i do kogo on się zwraca? 3. Czego żąda od czytelników pan Cogito („Pan Myśle”) (wyraz *Cogito* nawiązuje do łacińskiej maksymy „Cogito ergo sum” (Kartezjusz) czyli „Myślę, więc jestem”)?

Znajdź w „Słowniku języka polskiego” znaczenie wyrazu *heroizm*.

Na czym polega tragizm ludzkiego losu?

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

50. Praca w grupie.

A. Ułóż pytania do tekstu "Przesłanie pana Cogito". Odpowiedz na pytania. Uzasadnij swoje odpowiedzi. **B.** Znajdź, jakie cechy wyróżniają to przesłanie? **C.** Jakich części mowy autor najczęściej używa w wierszu dla dodania ekspresji?

Znajdź w tekście zdania, potwierdzające nakazy pana Cogito (autora wiersza):

- musisz zdecydować, kim chcesz być;
- zachowaj postawę wyprostowaną;
- zostałeś powołany do wypełnienia misji;
- zachowaj męstwo;
- miej w sobie Gniew i Pogardę, ilekroć widzisz nieczne zachowania;
- nic nas nie uprawnia do wybaczenia;
- zachowaj pokorę i dystans wobec samego siebie;
- kochaj przyrodę;
- bądź wierny prastarym, odwiecznym wartościom.

Wskaż środki stylistyczne w wierszu (epitety, apostrofy, metafory, porównania, uosobienia, oksymorony).

Dlaczego kilka rzeczowników w wierszu Zbigniewa Herberta „Przesłanie pana Cogito” są napisane wielką literą?

52. Dopisz czasowniki niedokonane do dokonanych.

Ocaleć, usłyszeć, powtórzyć, przebaczyć, pocieszyć, zdobyć.

53. Zapisz tekst. Podkreśl linią ciągłą podmiot, linią falistą orzeczenie. Oddziel pionową kreską grupę podmiotu od grupy orzeczenia. Wypisz przydawki, dopełnienia i okoliczniki wraz z określonymi wyrazami.

Pan Cogito nakazuje komuś, drugiej osobie, pokoleniom, każdemu, nam iść do ciemnego kresu po nagrodę – złote runo nicości. Oznacza to wyobrażenie o nagrodzie, która nią nie jest, bo nie będzie nagrody za bycie dobrym, heroicznym. Cogito nakazuje, aby ludzie szli przez życie w postawie wyprostowanej.

54. Przeczytaj tłumaczenie wiersza Zbigniewa Herberta na język ukraiński, wykonane przez Wiktora Dmytruksa. Zanalizuj, czy tłumaczowi udało się zachować środki stylistyczne oryginału – epitety, apostrofy, metafory, porównania, uosobienia, oksymorony?

Збігнев Герберт

Послання Пана Когіто

Іди куди і оті пішли до темного краю
по золоте руно небуття останню твою нагороду

іди випростаний серед тих які на колінах
серед обернених спинами і повержених в прах
ти вцілів не для того щоб жити
мало часу маєш треба свідчення дати
будь відважний коли зраджує розум будь відважний
у кінцевому підсумку тільки це чогось варте
а Гнів твій безсилий хай буде як море
щораз як почувеш голос зневажених і побитих
хай не покине тебе твоя сестра Зневага
до шпигів катів боягузів – їх буде виграш
підуть на твій похорон і з полегкістю кинуть грудку
а короїд напише прикрашений твій життєпис
і не пробачай воістину ж бо не в твоїй владі
пробачати від імені тих кого зрадили на світанку
непотрібної стережися однак гордині
оглядай в дзеркалі своє блазенське обличчя
повторюй я був покликаний – чи ж не було кращих
стережися черствості серця люби джерело свіже
птаха з іменем невідомим дуб зимовий
світло на мурі пишноту неба
вони твого теплого подиху не потребують
вони на те щоб казати ніхто тебе не потішить
не спи – коли світло на горах дає знак – встань і йди
поки кров обертає в грудях темну твою зірку
повторюй людства старі закляття перекази і легенди
бо так ти здобудеш добро якого не здобудеш
повторюй великі слова повторюй їх вперто
як ті що ішли пустелею і в пісках пропадали
а нагородять тебе за це тим що є під руками
батогами сміху вбивством в помийній ямі
іди бо лиш так тебе приймуть у гурт черепів холодних
у гурт твоїх предків Гектора Гільгамеша Роланда
оборонців безкрайого царства і спопелілого міста
Будь вірним Іди

55. Przeczytaj artykuł prasowy i przygotuj ustny monolog na temat zawarty w nim. W razie potrzeby korzystaj ze słowników.

List z przeszłości: wewnątrz posągu Chrystusa znaleziono starożytne przesłanie

W trakcie restauracji kościoła Santa Agueda w Hiszpanii konserwatorzy odkryli niezwykle przesłanie, przechowywane wewnątrz drewnianego posągu osiemnastowiecznego Jezusa Chrystusa.

Dwa prześcieradła, zapisane starannie kaligraficzną ręką, przykryto kawałkiem materiału i ukryto w niewielkiej szczelinie posągu. Pochodzą z r. 1777.

Autorem jest ksiądz Joaquin Minges. W swoim przesłaniu pisze o życiu gospodarczym i społecznym, obyczajach miejscowych. Najwyraźniej ksiądz specjalnie umieścił notatkę do posągu Jezusa Chrystusa, aby potomkowie mogli ją znaleźć.

56. Quiz z języka polskiego.

1. Który cytat zawiera metafory?

- a) złote runo nicości;
- b) chłosta śmiechu;
- c) ciepły oddech.

2. Która forma jest poprawna?

- a) Wysłałem esemes.
- b) Wysłałem esemesa.
- c) Obie formy.

3. Które słowo nie pasuje do pozostałych?

Niejednoznaczny, mglisty, sprzeczny, seledynowy.

4. Przykładem czego są słowa typu: *kap-kap*, *kum-kum*, *bęc*?

- a) homonimii;
- b) dźwiękonaśladowczości;
- c) synonimii.

5. Które zdanie jest poprawne?

- a) Ten zabytek pochodzi sprzed 100 lat.
- b) Ten zabytek pochodzi z przed 100 lat.

6. Biernik lm. wyrazu *balsam* to:
- a) balsamy;
  - b) balsamom;
  - c) balsamów.
7. Która para wyrazów jest przykładem homofonów?
- a) mądry, głupi;
  - b) Bóg, buk;
  - c) golf (auto), golf (gra).
8. Mianownik lm. od wyrazu *kisiel* to:
- a) kiśle;
  - b) kisiele.
9. Który związek wyrazowy nie pasuje do wspólnego słowa-klucza?
- a) jak ognia;
  - b) jak kot z myszką;
  - c) jak diabeł święconej wody;
  - d) własnego cienia.
10. Lubię oglądać na komputerze...
- a) igrzyska olimpijskie;
  - b) Igrzyska Olimpijskie.
11. Omianę wyrazu przez przypadki i liczby nazywamy ... .
12. Przed którym z tych spójników (*ale, jednak, toteż, albo*) nie stawiamy przecinka?

FONETYKA

*Barbara Jaśkiewicz-Socewicz. „Wrocław. Ostrów Tumski”
Malarka urodziła się i mieszka we Wrocławiu. Ukończyła
architekturę na Politechnice Wrocławskiej. Obrazy maluje
albo pędzlem albo szpachlą techniką „mokre w mokrym”, stąd
ich urozmaicona faktura malarska. Twórczość Barbary
Jaśkiewicz jest prezentowana na wystawach i pokazach
w Polsce i za granicą (wg <http://www.barbarajaskiewicz.pl>).*

TEMAT 4. W kole rodzinnym. Poprawna wymowa samogłosek, spółgłosek, grup spółgłoskowych. Akcent wyrazowy i zdaniowy. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu

57. Warto wiedzieć.

„Zwierzczeńkoupior” to powieść Tadeusza Konwickiego wydana w r. 1969. Utwór napisany w formie zwierzeń kilkunastoletniego chłopca Piotra, który może przenosić się w świat młodości swojego ojca, do małego kresowego miasteczka, gdzie przeżywa miłość do dziewczynki uwięzionej w domu jego sobowtóra Troipa. Fantastyczne relacje przeplatane są autentycznymi scenami z jego życia, przesyconymi atmosferą problemów i kłopotów warszawskiej rodziny inteligenckiej. Szokiem dla czytelnika jest ostatni epizod książki, który wyjaśnia tajemnicę koszmarów sennych bohatera i ujawnia istotny sens budowanego przezeń świata. Nieprzeciętnie zdolny, inteligentny 10-letni erudyta, wypowiadający z lekceważeniem sądy o swoich współczesnych, okazuje się wrażliwym fantastą skazanym na nieuchronną śmierć (leukemia) (wg <http://encyklopediafantastyki.pl/>).

58. Przeczytaj tekst.

Tadeusz Konwicki

Przedstawiam mego ojca

Nazywam się Piotr, bo urodziłem się tego roku, kiedy wszystkie córki chrzczono imieniem Agata, a wszystkich synów imieniem Piotr. Mój ojciec pracuje w Instytucie Lotniczym, choć zdradzał zawsze zdolności raczej muzyczne. Pragnę od razu wyjaśnić, że mój stary nie jest wcale ani kosmonautą, ani oblatywaczem aparatów ponaddźwiękowych. Coś tam robi w biurze maszyn liczących. Może po prostu dodaje albo odejmuje lub dzieli czy mnoży. Nigdy go o to nie pytam, bo jest niesłuchanie drażliwy. Mama robi to, co robi każda mama: sprząta, gotuje, czasem trochę pierze i ciągle się martwi. A kiedy zostaje sama w domu, wyciąga z za szafy sztalugi, bierze się do malowania. Ojciec powiada, że to jest malarstwo nieprzemakalne, bo mama używa farb olejnych. Wszystko już chyba rozumiecie? Łatwo sobie wyobrazić taki

dom. Posiadając podobnych rodziców, trudno być grzecznym dzieckiem (...).

Przypuszczalnie nie chce wam się wierzyć w to, co piszę. Myślicie pewnie, że jestem dyrektorem, dziennikarzem albo zgorzkniałym działaczem. Nie, jestem Piotrem, który chodzi do czwartej klasy i który w tej czwartej klasie musi umiejętnie ukrywać swoją rzeczywistą wiedzę (...).

Ale wy właściwie nie znacie mego ojca. Wam się pewnie wydaje, że on tak stale siedzi przed telewizorem i labidzi, stęka nad życiem, poucza dzieci, że jest zwyczajnym, zapracowanym, zmęczonym, trochę nudnym ojcem.

Mój ojciec jest naprawdę wysoki, może nawet o pół głowy wyższy od innych i dlatego zawsze łatwo poznać go na ulicy. Ma takie oczy, że od razu wiem, kiedy żartuje, choćby nie wiem jak serio opowiadał. Usta to ma takie jakieś dziwne, jakby wędrujące, to znaczy czasem są pod nosem, ale kiedy indziej jakby z boku, jakby na policzku. Ale to nie jest wcale brzydkie, tylko wesołe i zabawne. Kiedy tak mu te usta pojawiają się jakby trochę z boku, mama zwykle ojca całuje i śmieje się bez końca. Bo to oznacza u ojca gniew, ale mój ojciec nigdy nie gniewa się naprawdę. Zresztą wszyscy o ojcu mówią, że jest przystojny i podziwiają. Nawet Cecylia, która wszystkimi i wszystkim się brzydzi.

Mój ojciec jest bardzo wszechstronny. Podobno przed wojną prawie ukończył konserwatorium i był mistrzem Polski w pływaniu (...). Tylko potem, przez tę straszliwą wojnę jakoś się poplątało i ojciec trafił do maszyn liczących, których chyba trochę nie lubi.

Ja specjalnie mówię „ojciec”, a nie „tato”, „tatuś” czy „tatulek”. Żeby się nie pieścić i nie rozczulać. Zresztą ojciec również się wstydzi i wcale mnie nie całuje, ani nie mówi do mnie „zajączku”, „pimpusiu” albo „skarbuniu”. W ogóle udaje, że mnie nie spostrzega.

Ale ja przecież wszystko doskonale pamiętam. Pamiętam, jak mnie nosił na plecach, jak po nocach smarował mi palcem fioletowe lekarstwo w jamie ustnej, bo dostałem jakiegoś świństwa, które nazywa się pleśniawką, jak odrobinę zapłakał, gdy okazało się, że wszystko będzie dobrze, że nic mi się nie stało po tym, gdy potrafił mnie samochód. Bo ja dziwnie wszystko pamiętam. Możecie mi wierzyć albo nie, ale ja pamiętam nawet moment, kiedy przyszedłem na świat, czyli się urodziłem (...).

Mój ojciec jest bardzo nerwowo. Nawet kiedy siedzi przed telewizorem, rzuca się na krzesło, jakby go coś gryzło. Chodzi bardzo prędkim krokiem, tak prędkim, że nawet mama nie może za nim nadążyć. Czyta ciągle gazety, ogląda mecze, gdzieś biegnie, żeby kogoś spotkać, ale ja wiem, że on tego nie robi tylko po to, żeby to robić. Ja wiem, że coś go gna przez życie (...).

Lubię ojca rysować. Rysuję go w różnych postaciach: dawnych rycerzy, piratów, Indian, a nawet kosmonautów. Te moje rysunki mama przypina do ściany. Ojciec się nawet nie domyśla, że to on, może najwyżej trochę mama (wg powieści „Zwierzoczekoupiór”).

Słowniczek do tekstu: sztalugi – мольберти; nieprzemakalny – непромокальний; umiejętnie – вміло; przystojny – гарний; podziwiać – захоплюватися, rozczułać się – розчуливатися; świństwo – тут: щось огидне; pleśniawka – молочниця; odrobina – крихта; nadażyć – встигнути; przypinać – пришпилювати; serio – серйозно; domyślać się – здогадуватися.

Związki wyrazowe: oblatywacz aparatów ponadźwiękowych – льотчик-випробувач надзвукових літальних апаратів; biuro maszyn liczących – бюро обчислювальних машин; zgorzkniały działacz – тут: незадоволений життям діяч; stęka nad życiem – стогне над життям; wszystkim się brzydzi – всім гребує; potrafił mnie samochód – мене збив автомобіль.

labidzić – нарікати
drażliwy – дратівливий
martwić się – турбуватися
gniewać się – гніватися
pieścić się – ластитися
spozstrzegać – помічати
zdradzać zdolność – показувати здібності

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Praca w parach.

- Kto jest głównym narratorem w utworze?
– .....
- Do kogo zwraca się osoba opowiadająca?
– .....
- O kim opowiada narrator?
– .....
- Jakie fragmenty utworu charakteryzują jego ojca?
– .....
- Wskaż elementy humoru w tekście.
– .....

Jaki jest stosunek Piotra do swoich rodziców?

59. Napisz z ilu samogłosek, spółgłosek i liter składają się następujące wyrazy.

Ponaddźwiękowy, nieprzemakalny, podziwiany, dziennikarski, przystojny, rzeczywisty, wszechstronny, wędrujący.

60. Opisz swoją mamę lub swojego tatę (swoich krewnych) w 7–8 zdaniach według zaproponowanego niżej planu i zapisz opis do zeszytu.

Plan opisu postaci

1. Przedstawienie (imię, nazwisko, wiek).
2. Wygląd zewnętrzny (sylwetka, wzrost, kolor oczu, włosów, rysy twarzy, sposób poruszania).
3. Cechy charakteru.
4. Zainteresowania.
5. Ocena opisywanej postaci.

61. Warto wiedzieć.

Dykcja (дикція, вимова) to sposób poprawnego, zgodnego z artykulacją wymawiania wyrazów. Jest ważną umiejętnością dla osób pracujących głosem: śpiewaków, prezenterów telewizyjnych, aktorów, nauczycieli.

62. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Omów informacje w parach.

Poprawna wymowa samogłosek

Wśród występujących w języku polskim samogłosek wyróżniamy ustne (*a, e, i, o, u / ó, y*) oraz nosowe (*a, e*). Samogłoski nosowe wymawiamy tylko po spółgłoskach szczelinowych, czyli *w, f, s, z, ś, ź, sz, ż / rz, ch / h*, np. *męski, wachać, kąsać*.

Jeśli po *a, e* występuje spółgłoska półotwarta (zwana też sonorną) *l, ł*, to zamiast samogłoski nosowej wymawiamy odpowiednią ustną, czyli *o, e*, np. *wziąłem* – wym. [**wzi**ołem], *wzięli* – wym. [**wzi**eli]. Jeśli po *a, e* występuje spółgłoska zwarta *b, p, d, t* lub zwarto-szczelinowa *c, cz, ć, dz, dź, dż*, to samogłoska nosowa „rozkłada się” na dźwięki *om, on, em, en* itd., np. *ząb* – wym. [zomp], *pięć* – wym. [pieńć], *męczyć* – wym. [**menc**zyć]. Jeśli po *a, e* występuje spółgłoska zwarta *k, g*, to samogłoska nosowa „rozkłada się” na dźwięki „samogłoska nosowa + tzw. n tylnojęzykowe” – tak jak w wyrazach *ręka, mąka, węgiel* itd.

63. Wymów starannie podane wyrazy. Zwróć uwagę na różną wymowę **ą, ę.**

Zresztą, naprawdę, liczący, pędzel, stąd, zajaczek, dźwięk, trochę, drogą, wędrujący, wzięły, przed wojną, tępy, zaczął, rączka, pisałem, rąbać, proszę, pomagają, zaczęliśmy, wąsy, zresztą, tańczę, oglądać.

64. Posłuchaj wiersza, skomentuj jego treść na podstawie pytań. Ustal, na które wyrazy pada akcent zdaniowy?

Tadeusz Różewicz

Kasztan

Najsmutniej jest wyjechać
z domu jesiennym rankiem
gdy nic nie wróży rychłego powrotu

Kasztan przed domem zasadzony
przez ojca rośnie w naszych oczach
matka jest mała
i można ją nosić na rękach

na półce stoją słoiki
w których konfitury
jak boginie ze słodkimi ustami
zachowały smak
wiecznej młodości

wojsko w rogu szuflady już
do końca świata będzie ołowiane

a Bóg wszechmocny który mieszał
gorycz do słodczy
wisi na ścianie bezradny
i źle namalowany

Dzieciństwo jest jak zatarte oblicze
na złotej monecie która dźwięczy
czysto.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Kim jest podmiot liryczny, jaki jest temat wiersza? 2. Z kim i czym żegna się autor wiersza? 3. W jaki sposób w utworze została ukazana matka?

Wypisz ostatnie zdanie wiersza T. Różewicza, zanalizuj go, określ jego rodzaj, wskaż związki główne.

65. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Poprawna wymowa spółgłosek

W polszczyźnie ogólnej mamy następujące spółgłoski: *b, b', c, c', ć, cz, d, d', dz, dź, dż, f, f', g, g', ch (h), ch', j, k, k', l, l', ł, m, m', n, n', ń, p, p', r, r', s, s', ś, sz, t, t', w, w', z, z', ź, ż (rz)*.

Spółgłoski miękkie oznaczamy: przy pomocy kreski nad literą, za pomocą litery *i*, która może być znakiem zmiękczenia i znakiem samogłoski, np. *źródło, ciemny, liczyć*.

Dźwięczne spółgłoski mają w języku polskim odpowiedniki bezdźwięczne: *b – p, d – t, g – k, z – s, ź – ś, dź – ć*. Na końcu wyrazów wymawiamy zawsze głoski bezdźwięczne. Spółgłoski dźwięczne, występujące obok bezdźwięcznych, upodobniają się do siebie, np. *rybka [rypka], dróżka [druszka], czwarty [czfarty]*.

66. Wymów głośno podane wyrazy i ustal, czy zachowały się w nich spółgłoski dźwięczne?

Trykot, fruwać, agrafka, bieg, puls, łkanie, ramka, śnieg, kwarc, twardy, ławka.

67. Utwórz nowe wyrazy, zastępując jedną ze spółgłosek dźwięcznych jej bezdźwięcznym odpowiednikiem.

Data, rada, koza, działło, noże.

68. Wymów poprawnie wyrazy, wypełnij tabelkę.

Wyrazy	Spółgłoska miękka	Spółgłoska twarda	Spółgłoska dźwięczna	Spółgłoska bezdźwięczna	Samogłoska ustna	Samogłoska nosowa
ciągle						

zdolność						
wędrować						
śląd						
nadażyć						
brzydki						
przedzime						

69. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Poprawna wymowa grup spółgłoskowych

W wymowie dochodzi do uproszczenia takich grup spółgłoskowych: *-fsk*, np. *kościuszkowski* [kościusz**koski**]; w liczebnikach *piętnaście* [piet**naście**], *pięćdziesiąt* [pień**dziesiąt**], *sześćdziesiąt* [szeż**dziesiąt**], *sześćset* [**sześ**set, **szej**set]. Połączenia *trz*, *drz* mogą być wymawiane dwojako w wyrazach *strzała* [**str**zała, **szc**zsała], *trzeba* [**tr**zeba, **cz**szeba], *trzydzieści* [tszy**dz**ieści, **cz**szy**dz**ieści], *drzewo* [**dz**ewo, **dz**zewo].

70. Wyszukaj w zdaniach wyrazy, w których występują litery, oznaczające głoski dźwięczne i bezdźwięczne. Ustal, które z sąsiadujących spółgłosek są zapisane niezgodnie z wymową?

Podczas świąt siadywał beczynnie przy oknie. Krzątała się, zacielając synowski tapczan. Na gałązce usiadł ptak. Przedpołudnie tego dnia było skwarne.

71. Pracuj z tekstem pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela. Zapamiętaj podane informacje.

Akcent wyrazowy i zdaniowy

Akcent wyrazowy (словесний наголос) polega na mocniejszym wymówieniu jednej z sylab w wyrazie. W języku polskim akcent pada zazwyczaj na drugą sylabę od końca. Zdarzają się też wyjątki, gdy akcent pada na trzecią sylabę od końca: 1) w 1. i 2. osobie lm. czasu przeszłego, np. wypożyc**zyli**śmy, obieca**ły**ście; 2) w 1., 2., 3. osobie lp. i 3 osobie lm. trybu przypuszczającego: wróci**ł**aby, przywróci**ły**by; 3) w liczebnikach: 400, 700, 800, 900, np. **cz**terysta, **sie**demset; 4) w liczebnikach, które mają w drugiej części *-kroć*: **ty**siąckroć.

Wyrazy zapożyczone zakończone na *-ika*, *-yka*: gimnastyka, charakterystyka; wyrazy: Rzeczpospolita, okolica (oprócz form dopełniacza i narzędnika lm.), *szczegół*, *ogół* mogą mieć akcent albo na przedostatniej sylabie, albo na trzeciej od końca.

Akcent pada na czwartą sylabę od końca: 1) w 1. i 2. osobie lm. trybu przypuszczającego: przynieślibyście, przywróciłybyście.

Akcent zdaniowy (логічний наголос) polega na silniejszym wymówieniu w zdaniu jednego z wyrazów. W języku polskim akcent zdaniowy pada przeważnie na przedostatnią sylabę wypowiedzenia (sylabę akcentowaną ostatniego wyrazu). Takie położenie akcentu zdaniowego nie modyfikuje znaczenia ani treści emocjonalnej zdania, np. Za tydzień zaczynają się wakacje. Przesunięcie akcentu zdaniowego na inną akcentowaną sylabę wypowiedzenia jest już natomiast nacechowane funkcjonalnie. Spełnia w języku bardzo podobną rolę, co inwersja szyku zdania (czyli zmiana sensu zdania przez odwrócenie kolejności tworzących je wyrazów), np. Za tydzień zaczynają się wakacje.

72. Posłuchaj "Wspomnienia o Wandzie Chotomskiej". Przeczytaj z podziałem na role.

Wspomnienia o Wandzie Chotomskiej. Opowiada jej córka, Ewa Chotomska

– W wydanej biografii Wandy Chotomskiej „Nie mam nic do ukrycia” Ryszard Holzer przyznał, że jest ona osiłą Waszej rodziny, wokół której wszystko się obraca...

Ewa Chotomska: Wielu członków naszej rodziny uważa mamę za gwiazdę. Jako osoba publiczna przez całe życie była w centrum uwagi – stała na piedestale, więc w pewnym sensie wszystko kręciło się wokół niej.

– Jaką mamą jest Wanda Chotomska?

– Nietypową. W dzieciństwie mówiłam o niej „mama niedzielna”. Mieszkałyśmy wtedy osobno: ja – z babcią w Aninie, ona – w sublokatorskim pokoju w Warszawie. Nie mogłam liczyć na jej częste odwiedziny – przyjeżdżała do nas raz w tygodniu, właśnie w niedzielę. A ja łaknęłam z nią kontaktu, tęskniłam. Pamiętam jednak, że kiedy w pierwszej klasie nie chciałam chodzić do szkoły, mama codziennie rano przyjeżdżała kolejką elektryczną do Anina i odprowadzała mnie na zajęcia. Potem wracała na dworzec i trzy godziny czekała na pociąg, by wrócić do Warszawy...

– Miała Pani żal do mamy, że mieszkacie osobno?

– Nie, bo wiedziałam, że nie może nam zapewnić dobrych warunków. Ale powiem Panu, że kiedy zamieszkałyśmy razem, zatęskniłam za beztruskimi latami spędzonymi w Aninie. Babcia wyręczała mnie we wszystkich zajęciach domowych, a potem to ja musiałam zajmować się praniem, sprzątaniem i pomaganiem w kuchni. Mama przytulała mnie tylko w wyjątkowych sytuacjach, nie bawiła się ze mną, często spędzałyśmy też osobno wakacje.

– *Dlaczego?*

– Stosowała tzw. zimny wychów, poza tym chciała się realizować zawodowo.

– *A Pani relacje z tatą?*

– Wyjechał z Polski jeszcze w czasach, gdy wszyscy mieszkaliśmy w Aninie. Najpierw do Australii, potem Nowej Zelandii, a w końcu osiadł na stałe w Vancouver w Kanadzie – najpiękniejszym mieście świata. Jak każde dziecko, które dorasta bez ojca, idealizowałam go. Tata przeszedł przez wszystkie szczeble emigracji. Mimo, że nie zawsze było u niego cukierkowo, pamiętał o mnie.

– *Mama nie była zazdrosna o Wasze kontakty?*

– Wprost przeciwnie – cieszyła się, że jesteśmy w dobrych relacjach.

– *Pani mama słynie ze świetnego wycucia języka, podobno w kilka minut potrafi napisać znakomity wiersz. Historie, które przynosiła Pani z przedszkola lub ze szkoły, były dla niej inspiracją?*

– Oczywiście! Mama często je wykorzystywała. Ja zresztą też jestem bohaterką kilku jej wierszy. Mój ulubiony, który recytuję na każdym spotkaniu z czytelnikami, to „Chłopak na opak”. Wiąże się z nim zabawna historia – w dzieciństwie wyglądałam jak chłopak, miałam kiepskie włosy i pewnego dnia... sama je sobie obciąłam.

– *W domach artystów często życie domowników podporządkowane jest ich pracy. U Was też tak było?*

– Nie, mama pisała wyłącznie w nocy, bo nie musiała wtedy odbierać telefonów. W ciągu dnia umawiała się na spotkania na mieście albo chodziła do redakcji (wg Gala.pl., 02.08.2017, autor *Damian Gajda*).

Słowniczek do tekstu: przytulać – притуляти.

Związki wyrazowe: zimny wychów – тут: суворе виховання; wycucie języka – почуття мови.

beztroskie lata – безтурботні роки
sublokatorski pokój – зйомна квартира
mieć żal – мати претензії
inspiracja – натхнення

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Przypomnij wiersze Wandy Chotomskiej. Który z nich najbardziej ci się podobał? 2. Dlaczego Wanda Chotomska była osiłą swej rodziny? 3. Jak wychowywała pisarka swoją córkę? 4. W jaki sposób matka i córka pomagały sobie?

Podany wywiad przekształć w opowiadanie, zmieniając mowę niezależną na zależną.

73. Przeczytaj tekst. Popatrz na obrazek i opowiedz, co jest na nim przed-

stawione? Omów informacje w parach. Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji. Wyznacz typ tekstu. Odpowiedź uzasadnij.

Kasztanowiec Stu Koni

Na Sycylii, na wschodnich zboczach Etny, w lesie zwanym Carpineto, w obrębie malowniczej gminy Sant'Alfio, między morzem a wysoką górą, rośnie jedno z najstarszych drzew Europy. W trakcie pomiaru w 1780 r. ustalono, że wraz ze wszystkimi gałęziami ma 57,9 m obwodu. Księga rekordów Guinnessa uznaje je za najbardziej rozłożyste drzewo świata. Nad ziemią widzimy trzy oddzielne pnie, jednak pod powierzchnią gruntu łączą się one ze sobą. Jego wiek, jak twierdzi botanik z Turynu Bruno Peyronel, to od 2 do 4 tys. lat – możliwe, że jest to najstarsze drzewo w Europie. Niezwykłą przyrodę Sycylii opiewali już starożytni. To ziemia wiecznej wiosny, zrodzona z morza oblewającego najwyższy aktywny wulkan Europy. Kraj starych drzew i zakopanych pod nimi magicznych skarbów chronionych przez nadprzyrodzone, kapryśne istoty: czarownice, gnomy, krasnale, duszki. Jedną z pierwszych wzmianek o kasztanowcu znajdujemy w książce z roku 1636. Pietro Carrera opisywał „majestatyczny” pień i twierdził, że drzewo mogło „pomieścić w sobie trzydzieści koni”. Półtora wieku później koni już było sto – i tak już zostało. Nazywa się je Kasztanowcem Stu Koni z powodu wielce rozległego cienia, jaki rzuca. Starcy opowiedzieli, że królowa Joanna w drodze z Hiszpanii do Neapolu zatrzymała się na Sycylii i chciała zwiedzić Etnę. Cała szlachta Katanii towarzyszyła jej wraz ze świtą na koniach. Gdy nadeszła burza, wszyscy schro-

nili się pod drzewem, którego gęste listowie wystarczyło, by osłonić przed deszczem królową i wszystkich innych jeźdźców (wg *Jacques Brosse*, „*Sicilia esoterica*”, tłum. *Pawła Bravo*).

74. Łamańce językowe.

Wymów starannie zdania.

Król Karol kupił królowej
Karolinie korale koloru
koralowego.

W Szczepreszynie chrząszcz
brzmi w trzcinie.

Stół z powyłamywanymi nogami.

W czasie suszy szosa sucha.

Na wyścigach wyścigowych wyścigówek
wyścigowych wyścigówka wyścigowa
wyścignęła wyścigówkę wyścigową numer
sześć.

Ząb zupa zębowa, dąb zupa dębowa.

FLEKSJA IMIENNA

*Magdalena Kępa. „Wrocław. Kościół św. Krzyża”
Wrocławianka, artysta z powołania i potrzeby serca. Absolwentka Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu na Wydziale Malarstwa. Brała udział w wielu krajowych i międzynarodowych konkursach malarskich. Prace Magdaleny Kępy wchodzi w skład prywatnych kolekcji większości krajów Europy, jak również Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii i Meksyku (wg <http://www.mkgaleria.pl>)*

ТЕМАТ 5. Czas wolny i sposoby jego spędzania. Rzeczownik. Deklinacja rzeczownika. Osobliwości w odmianie rzeczowników

75. Warto wiedzieć.

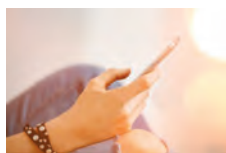
Czas wolny, część ogólnego czasu jakim dysponuje człowiek w ramach swojego budżetu czasu, w którym może swobodnie realizować zajęcia wybrane według własnego uznania. Może być wykorzystana na odpoczynek, rozrywkę, doskonalenie kwalifikacji zawodowych, działalność społeczną. Poczucie

dobrze spędzonego wolnego czasu sprawia, że czujemy się o wiele lepiej.

Pojęcie czasu wolnego, jako zjawiska masowego, występuje dopiero we współczesnych, wysoko zurbanizowanych społeczeństwach i jest rezultatem panującej organizacji pracy oraz układu stosunków społecznych; głównymi czynnikami przedłużania czasu wolnego są postęp techniczny i wzrost wydajności pracy – przyczyniają się do dalszego skracania dnia pracy (wg *Encyklopedii PWN*).

76. Inscenizuj dialogi.

1. Agnieszka: – Tomek, Alicja i ja idziemy dziś wieczorem do kina. Chcesz pójść z nami?

Kinga: – Chciałabym, ale nie mogę.

Agnieszka: – Dlaczego? Co się stało?

Kinga: – Muszę pilnować siostry. Moi rodzice dziś wychodzą.

Agnieszka: – Aha. Rozumiem. No to może innym razem?

Kinga: – Dziękuję, że zadzwoniłaś. Bawcie się dobrze!

Agnieszka: – Na pewno. Pa!

2. Maria: – Uprawiasz sport?

Adam: – Tak, trenuję tenis.

Maria: – Gdzie trenujesz?

Adam: – Gram w tenisa w klubie sportowym.

Maria: – A jak często?

Adam: – Przynajmniej trzy razy w tygodniu.

Maria: – Dlaczego uprawiasz sport?

Adam: – Ponieważ wtedy mogę pozbyć się złego samopoczucia, stresu i agresji.

3. Janek: – Witaj, Karolu!

Karol: – Cześć, Janku!

Janek: – Wiesz co, mam nową grę komputerową.

Karol: – Wydaje mi się, że cały czas mówisz tylko o grach.

Janek: – Dlaczego tak sądzisz? I cóż z tego? A ty ciągle mówisz tylko o nauce.

Karol: – Mój tata tak mówi, że powinniśmy zająć się nauką, a nie grami.

Janek: – Więc dlatego masz takie zdanie o tych grach?

Karol: – Przypuszczam, że nie warto marnować swojego życia, spędzając czas przed komputerem. Musisz skończyć z tymi grami.

Janek: – Bardzo lubię te gry.

Karol: – Widzę, że nie przekonam cię. Więc muszę już iść, trzeba odrobić lekcje. Cześć.

Janek: – Do jutra.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupie.

Przygotuj przemówienie na podstawie podanych pytań.

Uzasadnij swoją opinię na temat współczesnych form spędzania czasu wolnego.

A. Jak wygląda twój dzień codzienny, jakie wykonujesz obowiązki i czynności?

B. Gdzie lubisz spędzać swój czas wolny?

C. Jakie jest znaczenie czasu wolnego w życiu człowieka i jak można spędzać czas wolny?

D. Co robić, by nie marnować czasu wolnego?

Wyrazy i wyrażenia pomocnicze: jazda na rowerze, na deskorolce; gra na komputerze; spotkanie z przyjaciółmi; siłownia plenerowa; czytanie książki; rysowanie kredą na chodniku; wspólne gotowanie; kino, teatr; spacer z psem; słuchanie muzyki; filatelistyka; podróżowanie; oglądanie telewizji; sport; fotografowanie; rozwiązywanie krzyżówek; uczestnictwo w kołach naukowych; kręgielnia; majsterkowanie; uprawa różnych odmian roślin w domach lub na działkach pracowniczych.

77. Napisz w kilku zdaniach, jak najczęściej spędzasz czas wolny?

78. Utwórz od podanych czasowników rzeczowniki.

Fotografować, śpiewać, podróżować, gotować, jeździć, haftować, mówić, oglądać, słuchać, spotykać się, działać, czytać, biegać, spacerować, pisać, rysować, grać, zbierać, szyć, układać, gimnastykować się.

79. Odmień przez przypadki wyrazy: *telewizja, rower, hulajnoga, siłownia, teatr, smartfon, kino, sport, deskorolka, Karol.*

80. Powtarzamy. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Omów informacje w parach.

Rzeczownik to część mowy odmieniająca się przez przypadki i liczby, występująca w jednym z trzech rodzajów: **męskim**, **żeńskim** lub **nijkim**. Rzeczowniki rodzaju **męskiego** mają w mianowniku lp. temat z końcówką zerową (np. *autokar, kot, więz*) lub na *-o, -a* (*wujcio, poeta*). Rzeczowniki rodzaju **żeńskiego** mają w mianowniku lp. temat z końcówkami *-a, -i* lub z końcówką zerową (*pisarka, mistrzyni, złość*). Rzeczowniki rodzaju **nijkiego** mają w mianowniku lp. temat z końcówkami *-o, -e* lub *-ę* (*malowidło, ciastko, prosię*). Część rzeczowników występuje tylko w liczbie pojedynczej (*Europa, żelazo, woda, dobroć, miłość*) lub mnogiej (*Tatry, Kielce, usta, nożyce, spodnie, drzwi, imieniny, drwa, plecy, okulary, skrzypce*).

Wśród rzeczowników rozróżniamy: rzeczowniki **żywotne**, nazywające istoty żywe (*dziadek, słoń*) i **nieżywotne**, oznaczające przedmioty i pojęcia (*długopis, radość, czytanie*). Obok tego podziału wyodrębniamy rzeczowniki **osobowe**, oznaczające tylko ludzi (*uczeń, ciotka*) i **niesobowe**, oznaczające wszystkie inne istoty, przedmioty i pojęcia. Rzeczowniki będące nazwami własnymi jednostek to rzeczowniki **własne** (*Wrocław, Bałtyk, Mickiewicz*); rzeczowniki, będące ogólnymi nazwami to rzeczowniki **pospolite** (*liceum, morze*). Zależnie od rodzaju przedmiotów dzielimy rzeczowniki na **konkretne** (*ulica, słońce, zeszyt*) oraz **abstrakcyjne** (*mądrość, pycha*).

W postaci mianownika w funkcji **podmiotu** jest to część mowy określana; w innych wypadkach pełni funkcje określające, jako **przydawka, dopełnienie, okolicznik** lub **orzecznik**.

81. Ustal, do jakiej grupy według znaczenia należą rzeczowniki w podanych zdaniach oraz ich przypadek, liczbę, rodzaj gramatyczny? Do wyrazów, występujących w przypadkach zależnych, podaj formę mianownika lp.

Skręcili z autostrady w polną drogę i w kłębach pyłu, podskakując na wybojach, pojechali przez wieś złożoną z betonowych klocków oraz rozwalających się szop. Przed klockami złoczyły się już bicze forsycji, na wygracowanych grządkach, wśród fioletowych cieni, pierwiosnki pu-

szyły się ciemnoróżowymi poduchami, a łebki żonkili gromadziły się w stadka, jak pisklęta.

82. Przeczytaj wiadomości w ramce. Omów informacje w parach.

Deklinacja rzeczownika

W języku polskim rzeczowniki występują w siedmiu przypadkach.

Mianownik (*kto? co?*)

Dopełniacz (*kogo? czego?*)

Celownik (*komu? czemu?*)

Biernik (*kogo? co?*)

Narzędnik (*kim? czym?*)

Miejscownik (*o kim? (o) czym?*)

Wołacz (służy do zwracania się)

Odmianę przez przypadki nazywamy **deklinacją**. Deklinację rzeczowników dzielimy na 4 grupy: **męską, żeńską, nijaką i mieszaną**.

Odmień w liczbie pojedynczej i mnogiej rzeczowniki: *brat, ręka, profesor, dziecko, mężczyzna, imię, przyjaciel, człowiek, książkę, uczciwość*. Oddziel końcówki od tematu. Wskaż, w którym przypadku występują jednakowe końcówki rzeczowników? Od czego zależą końcówki dopełniacza lp. rzeczowników rodzaju męskiego? Jakie rzeczowniki mają w mianowniku lm. końcówkę *-owie*?

83. Przeczytaj tekst z podziałem na role.

Małgorzata Musierowicz

Pulpecja (*fragment*)

- Jedźmy sobie gdzieś za miasto – zaproponował Baltona.
- Ja muszę chyba niedługo wracać na obiad.
- E, no to wrócimy. Ja też mam dziś obiad u mamy. Przyjedziemy na drugą, pasuje?
- A dokąd byśmy pojechali?
- Do lasu, narwiemy bazi. Kierunek Gniezno. Nord-East – rzekł Baltona, tknął sobie w usta gumę i ruszyli.

Słońce nadal przepięknie świeciło, rozszczepiając się w pęk kłujących promieni na przedniej szybie syreny bosto. Baltona opuścił rozchwierutane klapy osłony przeciwsłonecznej, a gdy i to nie wystarczyło, wydobyl z kieszeni swoje ciemne okulary; drugą, identyczną parę wyjął ze schowka obok kierownicy i podał Patrycji. Był to gest nawykowy, pełen naturalnej uprzejmości i tak trenowany, jakby Baltona powtarzał go już wielokrotnie. (...)

Skręcili z autostrady w pełną drogę i w kłębach pyłu, podskakując na wybojach, pojechali przez wieś złożoną z betonowych klocków oraz rozwalających się szop.

Przed klockami złościły się już bicze forsycji, na wygracowanych grządkach, wśród fioletowych cieni, pierwiosnki puszyły się ciemnoróżowymi poduchami, a łebki żonkili gromadziły się w stadka, jak pisklęta.

Wreszcie wjechali w las i toczyli się spory kawałek piaszczystą drogą pośród rudych pni sosen i jeżynowych chaszczy, aż utknęli – drogę zastawiały grube bale. Dalej trzeba już było iść pieszko, ze dwieście metrów drogą pośród buków, nim spoza zarośli nie zamigotało jezioro.

Było nieduże, czyste, szczelnie otoczone lasami, tylko z jednej strony otwarte dalekie, łagodne wzgórza poznaczone prostokątami zaornanych pól. Znad tych właśnie wzgórz płynęły szybko bujne obłoki o nieskazitelnej bieli, sunęły lekko górą, po niebie, i dołem, po spokojnej tafli wody.

– O! O! Perkozy! – zawołała Patrycja, biegnąc ku brzegowi i pokazując palcem. – O! Tam! Widzisz?! O, motylek! O, jejku, jak tu pięknie! Ach, co my w ogóle robimy w tym cuchnącym mieście?

Baltona nic nie mówił. Usiadł na zwalonym pniu sosny, tuż u stóp urwiska, które wielką łąką piasku zsypywało się do samego brzegu jeziora. Patrycja usiadła obok. Przez chwilę oboje bez słowa słuchali, jak świergocą ptaki i jak, wysoko nad urwiskiem, przeciągle szumią korony sosen. Woda z mlaskaniem rozbijała o brzeg drobne fale. Gdzieś daleko, za wodą, odezwała się kukułka, jej głos znaczył przestrzeń czystymi, podwójnymi punktami.

Syrena Bosto

Las szumiał, wciąż płynęły nowe chmury. Baltona milczał. A kiedy Patrycja z nowym: O! – otworzyła usta, spojrział na nią szybko i powiedział:

– Nie odzywaj się, chyba że możesz ulepszyć ciszę. Po czym dodał: – Taki napis był na ścianie pewnego klasztoru.

Zrzucił buty i skarpetki i ruszył do wody, zakasując po drodze nogawki dżinsów. Najpierw śmiesznie podskakiwał, chlupał i brodził w chłodnej, przezroczystej wodzie. Potem zagapił się na jezioro i stał tak, z rękami w kieszeniach, wysoki, chudy i zamyślony, ze zgrabną głową pięknie osadzoną na mocnej szyi. A Patrycja siedziała na pniu, słuchała ciszy i splatała palce, żeby się opanować. (...)

Aż podskoczyła, kiedy Baltona się poruszył. Pobrodził do zarośli

zwisających nisko nad powierzchnią wody, wlaźł na urwisty brzeg i przedarł się przez gołe jeszcze krzewy do leszczyny, która kwitła długimi, żółtawymi baziami. Nałamał gałązek, a potem wrócił już brzegiem, usiadł na trawie obok Patrycji, plecami do zwałonego pnia.

I oparł się policzkiem o jej kolano. A Patrycja w tej samej chwili położyła mu rękę na głowie i poczuła, że króciutkie włosy Baltony są nagrzanе słońcem jak szorstka, sucha trawa w letni dzień.

Siedzieli tak spokojnie, nic nie mówiąc, jeszcze dobre pół godziny. Przed nim rozgrywał się, bez najmniejszych zakłóceń, codzienny mistyczny spektakl: wiatr marszczył jezioro w migotliwe łuski, lekkie sylwetki perkozów huśtały się pośród nich, przecinane nagłymi błyskami słońca odbitego w grzbiecie fali. Chmury przepływały i odpływały, twarde pączki na gałęziach pęczniały i rosły. Wszystko było tak, jak być powinno. Po pachnącym pniu sosny dreptały rządkiem czarne mrówki, tarnina gubiła białe płatki, które spadały na ziemię dokładnie tak, jak trzeba, planeta obracała się ku słońcu, czas płynął, życie toczyło się naprzód, chwila po chwili, minuta po minucie, wszystko zmierzało ku własnemu przeznaczeniu i własnemu celowi i wszystko – nawet najdrobniejsze ziarenko – zawierało w sobie zarazem życie i umieranie. (...)

Baltona odezwał się wreszcie szeptem, prosto w jej ucho:

– Musimy jechać. Pokręciła w milczeniu głową.

– Musimy. Już czas. Baltona podniósł gałązki leszczyny, spojrzął raz jeszcze na jezioro i pociągnął Patrycję za rękę, do samochodu.

Kiedy ruszyli, miała ochotę rozplakać się z żalu za tym, co zostawili. Nie umiałyby z pewnością opowiedzieć nikomu, co stało się tu, na tym piaszczystym brzegu, prócz rzeczy bardzo zwykłych i prostych. Wiedziała jednak, że nigdy nie przeżyła czegoś podobnego, że takiej intensywnej bliskości z całym światem nie doświadczyła jeszcze nigdy w życiu.

Słowniczek do tekstu: Nord-East – норд-ост, північно-східний напрямок; **perkoz (perkozek)** – пірникоза, норець (водоплавний птах родини качиних, що має на задньому пальці широку шкірясту лопать і їжу добуває, пірнаючи); **mistyczny** – тут: таємничий; **rozchwierutany (pot.)** – розворушуваний; **opanować się** – тут: заспокоїтися; **forsycja** – форзиція (декоративна рослина, походить з Китаю; квітки золотисто-жовті, розцвітають напровесні перед розпусканням листків); **o, jejku!** – вигук, що виражає подив.

Związki wyrazowe: **Syrena Bosto (syrena** – від символу Варшави – русалки; **Bosto** – bielski osobowo-towarowy) – польський вантажопажирський автомобіль; **klapy osłony przeciwsłonecznej** – сонцезахисні клапани; **tknąć sobie w usta gumę** – тут: взяв до рота жувальну гумку; **kłujące płomienie** – колюче полум'я; **gest nawykowy** – звичний жест; **wygracowane grządki** – виполоті грядки; **łacha piasku** – дрантя піску; **świergocą ptaki** – щебечуть птахи; **ulepszyć ciszę** – покращити тишу.

schowek – скринька в автомобілі
kierownica – кермо
utknąć – застрягти
zamigotać – замиготіти
nieskazitelny – бездоганний
cuchnący – смердючий
urwisko – обрив
mlaskanie – чавкання
nogawka – штанина
tarnina – терен
nie odzywaj się – не кажи нічого

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupie.

Przygotuj i uzasadnij swoją odpowiedź na podstawie zaproponowanych pytań.

- A.** Kim jest narrator utworu? Co zaproponował Baltona?
- B.** Jaka to była pora roku?
- C.** Jak sądzisz, dlaczego ludzie uciekają z miasta, żeby tam spędzić czas wolny?
- D.** Jak zrozumiałaś / zrozumiałeś zdanie: „Nie odzywaj się, chyba że możesz ulepszyć ciszę”?

84. Spośród rzeczowników wybierz i zapisz w tabelce rzeczowniki, nazywające czynności, wykonawców czynności, cechy. Wskaż, od jakich części mowy zostały utworzone rzeczowniki w każdej z tych grup i za pomocą jakich formantów?

Młodość, kierownik, uprzejmość, trenowanie, kierowca, uczenie, siwizna, powtarzanie, uczeń, starość, groźba, opanowanie, spojrzenie.

nazwy czynności	nazwy wykonawców czynności	nazwy cech

85. Z podanego fragmentu wypisz rzeczowniki, określ ich rodzaj, liczbę, przypadek.

Było nieduże, czyste, szczelnie otoczone lasami, tylko z jednej strony otwarte dalekie, łagodne wzgórza oznaczone prostokątami zaoranych pól. Znad tych właśnie wzgórz płynęły szybko bujne obłoki o nieskazitelnej bieli, sunęły lekko górą, po niebie, i dołem, po spokojnej tafli wody.

86. Warto wiedzieć.

„Pulpecja” – ósmy tom cyklu „Jeźycjada”, powieść autorstwa Małgorzaty Musierowicz, z ilustracjami autorki, wydana w r. 1993. Bohaterką jest Patrycja Borejko, ze względu na nadwagę zwana w rodzinie Pulpecją. Dziewczyna nie ma jednak z powodu figury najmniejszych kompleksów. Baltona (Florian Górski) – kolega z piaskownicy Patrycji, przyjaciel Tomka Kowalika – brata Romy Kowalik, najlepszej przyjaciółki Pulpecji. Roma nie czuje się szczęśliwa, zwłaszcza gdy widzi, że Baltona, chłopak, w którym jest bez wzajemności zakochana, zaczyna zwracać uwagę na Pulpecję.

87. Posłuchaj wiersza.

Janusz Laskowski

Szach i mat

Staś ma jedno kółko olimpijskie,
Janek – rekord klasy w skoku w dal,
Leszek rzuca bardzo dobrze dyskiem,
Dyzio, bokser mięśnie ma jak stal.
Józio wygrał bieg na sześćdziesiątkę;
finiszował świetnie, mówię Wam!
Edzio dostał z gimnastyki szóstkę.
A ja – nie. Ja tylko w szachy gram.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakie sporty uprawiają bohaterowie wiersza?

Zapisz nazwy dyscyplin sportowych.

Na czym polega humor zakończenia utworu?

Która z tych dyscyplin najbardziej ci się podoba?

88. Określ przypadek podkreślonych rzeczowników.

Po czym poznasz, w którym przypadku występują te rzeczowniki?

Osobliwości w odmianie rzeczowników

1. Rzeczowniki rodzaju męskiego, zwykle zdrobniałe, z końcówką -o, charakterystyczną dla rodzaju nijakiego, odmieniają się według de-

klinacji męskiej i łączą się z wyrazami określającymi i orzeczeniem zgodnie z rodzajem męskim: *ten dziadzio przyszedł; tego dziadzia*.

2. Rzeczowniki rodzaju męskiego z końcówką **-a** odmieniają się w lp. jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego, w lm. – jak rzeczowniki rodzaju męskiego. Formy określeń i orzeczenia związane z tymi rzeczownikami są zgodne z rodzajem męskim: *Jego ekscelencja wyszedł*.

3. Niektóre rzeczowniki zakończone na **-a** odmieniają się w lp. jak przymiotniki, rzadziej jak rzeczowniki, w lm. – jak rzeczowniki rodzaju męskiego, np. lp. M. *sędzia, hrabia*; D. *tego sędziego, hrabiego*, C. *hrabiemu, sędziem*; B. *hrabiego, sędziego*; Ms. *hrabi, sędzi*, lm. M. *ci sędziowie, hrabiowie*; D. *tych sędziów, hrabiów*.

4. Rzeczowniki, mające postać przymiotników, oznaczające osoby płci męskiej (zwykle: wykonawców zawodów), odmieniają się tak jak przymiotniki; niektóre z nich mają w mianowniku lm. rzeczownikową końcówkę **-owie**, np. *leśniczy – leśniczowie; budowniczy – budowniczo-
wie* (ale: *gajowy – gajowi; myśliwy – myśliwi*).

5. Rzeczowniki męskoosobowe używane z zabarwieniem ekspresywnym (często – ujemnym) mogą przybierać w M. lm. również końcówki niemęskoosobowe, np. **Chłopi** *zorali pole. Te dzielne chłopy zorały całe pole*.

6. Rzeczowniki wspólnorodzajowe, które odnoszą się do obu płci, oznaczają wykonawców zawodów, nosicieli tytułów naukowych, niektórych nazwisk i in. (na **-a**, np. *stuga, kaleka, sierota, gaduła, gapa, niedołęga*) w lp. odmieniają się jak rzeczowniki żeńskie. W lm. występuje zróżnicowanie form: obok (częstszych) form żeńsko-rzeczowych (te *sieroty, gaduły, gapy, niedołęgi*), używane są też formy męskoosobowe (np. *ci studzy, ci kalecy*). Formy męskoosobowe mają tylko rzeczowniki nie nacechowane emocjonalnie; formy żeńsko-rzeczowe przybierają rzeczowniki nacechowane ujemnie, a także pewne neutralne (np. *te beksy, ciamajdy, niezdary, sieroty*). W dopełniaczu lm. większość tych rzeczowników ma formę rodzaju żeńskiego, bezkończówkową (np. *tych sierot, stug, kalek, gap*); niektóre rzeczowniki, odnoszące się do osób płci męskiej mają końcówki oboczne (męską i żeńską): *tych gadułów a. gaduł, niedołęgów a. niedoług*.

7. Rzeczowniki, którym przypisano rodzaj nijaki i które kończą się na **-um** (*liceum, gimnazjum, muzeum, technikum*), są nieodmienne w lp. (wg „Słownika poprawnej polszczyzny”).

89. Połącz w zdania grupy składniowe. Zapisz do zeszytu, postaw poprawne znaki interpunkcyjne. Podaj przypadek rzeczowników.

Dwunastu graczy

że piłka przykleiła się do jego nóg.

Zdawało się	ruszyło do walki.
Krzyś odebrał podanie obrońcy	i pozdrawiał go skinieniem.
W ustach szumiał mu potężny wrzask trybun,	i przedłużył je na lewe skrzydło.
Trener unosił rękę	a w oczach migotały czarne krążki.

90. Napisz sprawozdanie z wycieczki, którą ostatnio odbyłeś. Podkreśl w swoim tekście rzeczowniki, określ ich przypadek, wskaż oboczności spółgłoskowe i samogłoskowe.

91. Posłuchaj tekstu. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Adam Bahdaj

Decydujący mecz

„Huragan” prowadzi 1:0... „Huragan” prowadzi.

Rozpocząła się gra i jednocześnie z widzów zerwał się akompaniament okrzyków:

– „Huragan”! „Huragan”! „Huragan”!

Jak echo odpowiedział mu wrzask z drugiej strony boiska:

– „Syrenka”! „Syrenka”! „Syrenka”!

Boisko ożyło. Dwudziestu dwóch graczy, jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki, ruszyło do walki. Żółta kula piłki potoczyła się po murawie boiska, ściągając na siebie tysiące par roziskrzonych oczu.

Paragon, cofając się wzdłuż bocznej linii, śledził ją z wielkim napięciem. Widział, jak atak „Huraganu” sunie na bramkę Perełki. Zakłębiło się pod bramką. Piłka zatrzepotała wśród nóg graczy. Śmignął żółty sweter i mały bramkarz wyłuskał piłkę spod nóg przygotowującego się do strzału Skumbrii.

Piłkę wybił Perełka. Szerokim łukiem przeleciała ponad głowami widzów i upadła blisko Paragona. Ten zastopował ją dokładnie i wysłał przed siebie. Prowadził. Jego ruchy były płynne, szybkie. Gwałtownym zwodem zmylił przeciwnika i spojrział przed siebie. Ława czarnych i zielonych koszulek sunęła pod bramkę „Huraganu”.

Paragon w pełnym biegu posłał piłkę do Mandżaro. Środek ataku musnął ją głową. Piłka zmieniła kierunek. Wpadła pod nogi Ignasia. Łącznik strzelił błyskawicznie. Niestety, strzał o centymetry minął poprzeczkę.

„Dobrze jest – pomyślał Paragon, cofając się na swoje pole. Jeszcze kilka takich zagrań, a wyrównanie gotowe”.

„Huragan” przypuścił nowy atak. Teraz Królewicz popisывał się piękną techniką. Przejął piłkę od stopera, ładnie ją zgasił i zaczął pro-

wadzić. Zdawało się, że piłka przykleiła się do jego zwinnych nóg. Posłuszna każdemu ruchowi mknęła w stronę bramki. Wawrzusiak minął już dwóch graczy, niedostrzegalnym kopnięciem posłał ją do Skumbrii. Ten strzelił!.. Perełka wyciągnął się jak struna i w ostatniej niemal chwili wypiastkował ją na aut.

„Będzie korner” – pomyślał Paragon.

Za chwilę lewoskrzydłowy „Huraganu” ustawił piłkę w rogu, cofnął tę kilka kroków, rozpędził się i posłał piłkę w pole. Gracze jeden po drugim wyskakiwali ku niej, by jej osiągnąć. Wreszcie upadła. Królewicz doskoczył do niej jakimś błyskawicznym kocim skokiem i strzelił z woleja...

Znowu aut!

Paragon dreptał niecierpliwie w miejscu. Niepokoiło go to obłęzenie bramki.

– Wiara – zawołał do kolegów – grać, a nie spać! Kryjcie dobrze każdego! Nie było czasu na rozmowy. Właśnie Krzyś Słonecki odebrał podanie obrońcy i przedłużył je na lewe skrzydło. Maniś złapał piłkę w powietrzu, zastopował i lekko wysłał przed siebie. (...) Lekkim ruchem stopy zmienił kierunek biegu piłki, mignęła mu w oczach czarna koszulka Ignasia i siatka zatrzepotała...

– Jest! – rozległ się radosny okrzyk.

Maniś wyrzucił ręce do góry i wymachując nimi, krzyczał:

– Jest 1:1... Wyrównanie!

Wpadł prosto w objęcia Ignasia. Łącznik śmiał się rozradowany.

– Aleś mi wspaniale wystawił! Dziękuję ci. Paragon! Nadbiegł Mandżaro.

– Pierwsza klasa! – zawołał. – Grajmy tak dalej, a zobaczycie, że wygramy. (...)

– Chłopcy, jeszcze tylko trzy minuty – wołał Stefanek, biegnąc wzdłuż bocznej linii. – Trzy minuty... – powtarzał drżącym ze zdenerwowania głosem.

Paragon usłyszał. „Trzy minuty – powtórzył w myśli. – Jeżeli nie zmienią wyniku, będzie dogrywka, a wtedy „Huragan” może wygrać”.

Piłkę wybijał Perełka. Na środku boiska złapał ją Krzyś Słonecki. Prowadził ją spokojnie. Potem podał do Pająka (...), a gdy minął pomocnika, przedłużył podanie do Ignasia. Ignaś wyprysnął do przodu i w pełnym biegu oddał piłkę Maniusiowi.

– Strzelaj! – ryknęły zielone trybuny.

Paragon był już tak zmęczony, że ślaniał się na nogach. W oczach miał mgłę. Zdawało mu się, że wszystko tonie w kleistej, ciężkiej mazi. Czuł ból przy każdym ruchu. Ale gdy zobaczył przed sobą piłkę, zerwał się, wkładając ostatki sił. Ktoś biegł obok niego, dysząc ciężko. Jakaś zielona koszulka chciała mu zagrozić drogę... Dojrzał przed sobą zamazany prostokąt bramki... Minął przeciwnika i posłał piłkę do bramki...

W tej samej chwili ktoś podciął mu nogi. Chłopiec upadł, przekoziółkował i zatrzymał się na samej linii bramkowej. W uszach szumiał mu potężny wrzask trybun, w oczach migotały czarne i czerwone krążki. Widział leżącego bramkarza i żółtą kulę piłki tkwiącą w rogu bramki.

„Jest” – pomyślał. (...)

O tym meczu długo będą mówili mali piłkarze Woli (wg powieści „Do przerwy 0:1”).

Słowniczek do tekstu: wrzask – вереск; zakłębiło się – заклоботало; wiara (pot.) – тут: група людей.

Związki wyrazowe: akompaniament okrzyków – акомпанемент вигуків; z wielkim natężeniem – з великою інтенсивністю; wyłuskać piłkę – тут: дістати м'яч; oblężenie bramki – облога воріт; siatka zatrzepotała – сітка задрижала; podciął mu nogi – тут: збив його з ніг.

dreptać – дріботати
przekoziółkować – перекинутися
decydujący mecz – вирішальний матч
zwinne nogi – спритні ноги

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Z jakich części składa się tekst? 2. Jak nazywa się każda część? 3. O czym mówi się w każdej części? 4. Ile akapitów znajduje się w tekście?

Znajdź odpowiedniki wyrazów pojęć piłkarskich *bramka, boczna linia, strzał, poprzeczka, kopać piłkę, lewoskrzydłowy, wyrównanie, dogrywka, bramkarz, stoper, łącznik, korner, wolej, aut, pomocnik* w języku ukraińskim, zapisz i wytłumacz je.

1. Opowiedz o miejscu, czasie wydarzeń. 2. Nazwij imiona i pseudonimy bohaterów, dzieląc ich na graczy piłkarzy „Huraganu” i „Syrenki”. 3. Jakie przeżycia ukazują w trakcie meczu Paragon? 4. Za pomocą jakich wyrazów autor pokazuje napięcie?

92. Warto wiedzieć.

Kobieca piłka nożna nie jest tak popularna jak ta dyscyplina w męskim wydaniu, jednak są kluby piłkarskie, w których trenują wyłącznie dziewczynki. Początki kobiecej piłki nożnej w zorganizowanej formie datują się na rok 1974, kiedy to Irena Półtorak założyła w So-

snowcu pierwszą profesjonalną kobietą drużynę futbolową (*Czarni Sosnowiec*). Jesienią 1979 roku swe rozgrywki zainaugurowała I liga polska kobiet. Obecnie kobiece drużyny klubowe rywalizują w Ekstralidze (10 zespołów), I lidze (2 grupy po 10 zespołów), II lidze (4 grupy, w sumie 40 zespołów), III lidze (13 grup, w sumie 84 zespoły) oraz w Pucharze Polski (wg *Beaty Komosińskiej-Ferens*).

Piłkarska reprezentacja
Polski kobiet / Newspix. 2014 r.

93. Rusz głową, odgadnij zagadki tekstowe.

1. Na wystawie obrazów pewien mężczyzna przyglądał się portretowi. Ktoś go zapytał:

– Czyjemu portretowi się przyglądasz?

Ów człowiek odpowiedział:

– Nie mam braci, ani siostr, ale ojciec tego człowieka na obrazie jest synem mojego ojca.

Czyjemu portretowi przyglądał się ten wielbiciel obrazów?

2. Pół godziny temu na stole leżała porcja cukierków, a teraz ich nie ma. Ojciec spojrział srogo na swoich dwóch synów i dwie córki.

– Kto zjadł słodycze? – zapytał.

– Ja nie – odparła Joasia.

– To któraś z dziewczyn – powiedział Rysiek.

– Nie, nieprawda – zawołał Marek. – To Rysiek zjadł.

– To nieprawda – rzekła Hania.

Z długoletniego doświadczenia ojciec wiedział, że troje z nich zawsze mówi prawdę, a jedno zawsze kłamie. A więc prawie natychmiast wiedział, kto zjadł słodycze. Kto to był i jak do tego ojciec doszedł?

94. Przeczytaj i zastanów się, czego nowego dowiedziałas / dowiedziałeś się o wyrazie *hobby*?

Przetłumacz tekst na język ukraiński.

Jak wybrać swoje hobby i stać się szczęśliwszym

Zasada numer 1: Jeśli nie możesz wymyślić hobby, pasji, wspomnij, co najbardziej podobało ci się w dzieciństwie. Lubiałaś szyc ubranka dla lalek? Weź czasopismo ze wzorami i stwórz coś dla siebie. Lubisz dbać o zwierzęta? Wtedy kup sobie papugę.

Zasada numer 2: Bierz przykład z innych. Być może czyjeś hobby stanie się twoim na całe życie!

Zasada numer 3: Nie bój się marzyć. Odkryj swoje przeznaczenie – wtedy spełni się 50% twoich marzeń.

II. Określić swoje ulubione zajęcie pomoże ci test psychologiczny. Po wykonaniu testu policz liczbę odpowiedzi pod literami.

1. Jakie dyscypliny w szkole najbardziej lubisz?

A. Kultura fizyczna – aktywnie uczestniczysz we wszystkich konkursach.

B. Plastyka, literatura piękna, kultura światowa.

C. Praca – stworzone w dzieciństwie przedmioty są nadal przechowywane przez twoich rodziców.

D. Algebra, geometria, historia i języki obce – zawsze interesowały cię daty, liczby, reguły gramatyczne.

E. Geografia i biologia – na tych lekcjach poznajesz unikalne miejsca na planecie i ich mieszkańców.

2. Kiedy oglądasz wideo ulubionego wykonawcy w telewizji, najczęściej:

A. Tańczysz lub podśpiewujesz.

B. Rozmyślasz, gdybyś był reżyserem jaki teledysk byś wyreżyserowała / wyreżyserował.

C. Zwracasz uwagę na kreację gwiazdy, na jej fryzurę.

D. Próbujesz zapamiętać słowa piosenki.

E. Analizujesz, czy ten utwór dobrze odzwierciedla temat.

3. Z jaką pracą najlepiej sobie poradzisz?

A. Z pracą fizyczną.

B. Z taką, która wymaga niestandardowego podejścia i oryginalnych rozwiązań.

C. Z monotonną pracą, która pozwala побыć sam na sam ze swoimi myślami.

D. Praca, która dostarcza informacji.

E. Praca, która umożliwia zapoznanie się z nową interesującą dziedziną.

4. O jakim zawodzie marzyłeś / marzyłaś w dzieciństwie?

A. Mistrz olimpijski w gimnastyce sportowej lub artysta teatru.

B. Pisarz, poeta, człowiek o wrażliwej duszy.

C. Utalentowany projektant mody.

D. Badacz, dokonujący odkryć naukowych.

E. Podróżnik lub badacz przyrody.

5. Wracasz do domu. Jak odpoczniesz?

A. Zrobię ćwiczenia gimnastyczne.

B. Posłucham ciekawej książki lub będę oglądać program o charakterze edukacyjno-poznawczym.

C. Będę szyć, robić na drutach, haftować.

D. Będę rozwiązywać zagadki umysłowe.

E. Pójdę na spacer z psem.

6. Kto jest dla ciebie atrakcyjny?

A. Ludzie, którzy dbają o zdrowy obraz życia.

B. Ludzie, którzy mają zdolności twórcze.

- C. Ludzie, którzy są w stanie stworzyć atmosferę ciepła i troski.
D. Ludzie o szerokich horyzontach.
E. Wspaniali, aktywni ludzie.
- 7.** Będąc w księgarni, często zatrzymujesz się obok takich działów:
A. Sport.
B. Sztuka i kultura.
C. Dom, wypoczynek w domowym zaciszu.
D. Literatura naukowa.
E. Geografia i podróże.
- 8.** Z czego jesteś naprawdę dumna / dumny?
A. Trening, zdrowie, dobre samopoczucie.
B. Dobrze rozwinięta wyobraźnia.
C. Wytrwałość i cierpliwość.
D. Mądrość.
E. Odwaga.
- 9.** Nie wyobrażam sobie swojego życia bez:
A. Podróży.
B. Możliwości swobodnego wyrażania uczuć i emocji.
C. Piękna.
D. Potrzebnej informacji.
E. Niezapomnianych wrażeń.
- 10.** Jak powinna wyglądać udana randka?
A. Jazda na rolkach lub na rowerze.
B. Spacer po historycznym centrum miasta.
C. Spotkanie w domu.
D. Wieczór w urokliwej kawiarni.
E. Wspólna wycieczka w góry.
- 11.** Który prezent docenisz?
A. Kartet miesięczny do klubu fitness.
B. Nowoczesna kamera cyfrowa marki *Panasonic*, pracująca w trybie 4K z funkcją WiFi.
C. Dekoracje i ozdoby do domu.
D. Ciekawa książka.
E. Lot paralotnią.
- 12.** Jaką sławną osobę chciałabyś / chciałbyś poznać osobiście?
A. Znany sportowiec lub tancerka.
B. Utalentowany pisarz lub artysta.
C. Rzemieślnik wykwalifikowany.
D. Wybitny naukowiec.
E. Doświadczony podróżnik.

TEMAT 6. Dom rodzinny. Zaimek. Typy i odmiana zaimków. Liczebnik. Odmiana liczebników zbiorowych

95. Przeczytaj tekst.

Stefan Żeromski

Szyzyfowe prace (fragment)

Z twardej szosy bryczka skręciła na uboczny gościniec, z gościńca na dróżkę, zajmującą między działkami chłopskimi szerokość nie większą od pospolitego wygonu. Słońce już się skryło za grzbietem wzgórz, zostawiając po sobie tylko przecudną zorzę, w której kierunku bryczka zdążyła i na którą zwrócone były oczy Marcinka i jego matki. Konie biegły miernego kłusa, wózek toczył się z wolna w głębokich koleinach drożyny. Po obudwu jej stronach stały niwki żyta, na którym nie widać było jeszcze kłosów, stajonka wczesnych kartofli, mocno zielone smugi owsa i zagony lnu. W pobliżu czerniła się biedna wioska. Dalej, na tle przejrzystego firmamentu, widać było ciemne kształty łańcucha wzgórz porośłych jałowcem i brzezina.

Zdarzyło się, że w przeddzień uroczystości Zielonych Świątek wypadł pani Borowiczowej jakiś pilny interes w Klerykowie. Zawarta na początku roku szkolnego znajomość z panem Majewskim ułatwiła jej pozyskanie dla Marcinka na dwa dni świąteczne urlopu, wypisanego na urzędowym blankiecie z ogromną pieczęcią (...).

Gdy wózek polnymi dróżkami zjeżdżał z pochyłego przestworza i znalazł się u wejścia do rozdołu między dwoma wielkimi wzgórzami, noc już zapadała. Zbocza gór wznosiły się stromo po prawej i lewej ręce, a wielkie ich garby niby kolana i stopy wysuwały się z mroku i rosły w oczach, gdy się ku nim zbliżano. (...)

Konie wlokły się noga za nogą po kamienistym szlaku i były w pierwszym dopiero skrucie doliny, gdy na górę wszedł księżyc. Białe światło z wolna rozpadło się w dole, na zboczach gór i po wąwozach. Widać było spiczaste jałowce pod samymi szczytami i brzoźki o listkach srebrzyście lśniących, kołyszące się od wietrzyków. Na dalekiej przestrzeni bieleły się kamienie rzecznej łóżyska. Tu i ówdzie poza cieniem krzewów lśniły się między kamieniami ruchliwe, maleńkie fale i wodospady płytkiego w tej porze strumienia, który jak żywa istota coś szeptał w głębokiej ciszy.

Ten szept opowiadał Marcinkowi cudowne rzeczy o wszystkim, co zaszło w wodach, odkąd pewien uczeń klasy wstępnej przestał taplać się na bosaka w rzece, łapać sakiem płotki, okonie i małe szczupaki podobne do ciemnych kawałków drzewa... (...)

Po małych nadrzecznych łąkach rozpościerała się już rosa jak lśniący obrus, utkany z włókienek mgły i światła.

Na niebie rozprysły się gwiazdy w niewysłowionym ich mnóstwie i przepychu. Zdawało się, że od nich urywają się niezmiernie małe świecące cząsteczki i powoli, nikłymi warstwami, zsypują się ku ziemi.

Stały tam w przeźroczystym lazurze jakieś smugi dziwnie oświetlone, śpiące w niebiesiech ciała obłoków, drogi i znaki, kształty blasku niepojęte, nęcące oczy i duszę. Z traw szerzyły się zapachy dojrzewających kwiatów, od rzeki pociągał wilgotny, mocny i miły odór rokit i wikliny.

A wody wciąż szeptały... (...)

W pewnym miejscu przejeżdżało się w bród rzeczulkę. Wkroczywszy do wody konie natychmiast zatrzymały się, schyliły łby i jęły głośno żłopać wodę.

Marcinek położył głowę na kolanach matki i przycisnąwszy usta do jej rąk spracowanych szepnął:

– Mamusiu, jak to dobrze, że mama po mnie przyjechała... Tak sobie jedziemy razem... To dopiero dobrze...

Gładziła pieszczotliwie jego włosy i schylając się, w sekrecie nie wiedzieć przed kim, szepnęła mu do ucha:

– Będiesz zawsze kochał swoją matkę, zawsze a zawsze?...

Słodkie łzy padające wielkimi kroplami z oczu chłopca zastąpiły jej wyrazy odpowiedzi.

Tuż za rzeką droga wieszala się po urwistym zboczach góry zarosłym tarniną i lasem dzikich głogów.

Gdy te zarośla zrzedły i rozsunięły się, widać już było w pobliżu migające światelka wioski, a dalej za nią w nizinie wielką, białą od księżycy szybę stawu i światła w gawronkowskim dworze.

Konie szły z wolna pod górę. Marcin wyskoczył z wózka i oczyma pełnymi łez spoglądał na te dalekie, duże okna świecące w ciemności.

Przede wsią, w pustce na wzgórzu stała drewniana kapliczka, spróchniała już zupełnie od przyciesi aż do żelaznego koutka na szczycie dachu.

Dokoła tej staruszki rosły bujne bzy z ogromnymi kiściami pachnących kwiatów.

Marcinek szybko skoczył ku kapliczce, wspiął się na płot i ułamał ogromny pęk kwitnących gałęzi. Wózek oddalił się i zbliżał już do wioski. Chłopiec rzucił się pędem po równej już tam drodze, strząsając rosę z kwiatów i zziąjany cały ten pęk rozkwitły rzucił matce na kolana.

Nie miała serca wymawiać mu, że obrabował biedną, starą kapliczkę.

Mokre kwiateczki odrywały się, spadały wraz z kroplami rosy i lgnęły do jej palców, a duszny zapach tak dziwnie ją upajał...

Słowniczek do tekstu: obudwa (przest.), obydwa – обидва; stajonko – більший простір орного ґрунту; bryczka – бричка; zdążyć – встигати; wąwóz – яр; płytki – мілкий; jałowiec – ялівець; wiklina – вербняк; kapliczka – капличка; wymawiać – тут: дорікати; upajać – п'янити.

Związki wyrazowe: od przyciesi – від основи; pospolity wygon – звичайний вигін; mierny kłus – помірна рись; uroczystość Zielonych Świątek – свято Зелених святok (укр. День Святої Трійці на 50-й день після Великодня); pilny interes – невідкладна справа; oszalała rzeka – тут: бурхлива річка; łożysko potoku – русло потоку; odór rokit – запах верб; nęcące oczy – привабливі очі; nie miała serca – тут: була занадто вразлива; lgnęły do palców – горнулися до пальців.

przestworze – роздолля
pozyskanie – здобуття
stromo – круто
osypisko – зсув
wydma – дюна

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Wskaż bohaterów utworu Stefana Żeromskiego. 2. Co wpływa na uczucia Marcina Borowicza? Dokąd on jedzie? 3. Jak bohater wykazuje miłość do matki, do domu rodzinnego?

Zapisz plan do tekstu, stosując zdania lub równoważniki zdań.

Opowiedz tekst według planu.

96. Wypisz ze zdań zaimki i wypełnij tabelkę.

Na zorzę zwrócone były oczy Marcinka i jego matki. Kto mówi? Będziesz zawsze kochał swoją matkę. Kiedy wyjeżdżamy? Kwiateczki lgnęły do jej palców, a ten zapach tak dziwnie ją upajał. Ile masz lat? Tam dokoła rosły bujne bzy, które miały ogromne kiście pachnących kwiatów. Coś ty znów wymyśliła? O której przyjeżdżają?

Zaimki osobowe	Zaimki zwrotne	Zaimki nie-określone	Zaimki dzierżawcze	Zaimki względne i pytające	Zaimki wskazujące

97. Powtarzamy. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Omów informacje w parach.

Zaimek to wyraz funkcjonujący jako równoważnik rzeczownika, przymiotnika, liczebnika lub przysłówka.

Ze względu na to, którą z części mowy w zdaniu zastępują zaimki, dzielimy je na: a) **zaimki rzeczowne**, np. *kto, co, nikt, ja, on*; b) **zaimki przymiotne**, np. *jaki, który, czyj, mój, swój*; c) **zaimki liczebne**, np. *ile, tyle*; d) **zaimki przysłowne**, np. *tam, jak, kiedy, gdzie, nigdy*.

Ze względu na pełnione funkcje dzielimy zaimki na: a) **zaimki wskazujące** – wskazują one na przedmioty lub właściwości przedmiotów, np. *ten, tamten, ów, taki, tu, tam, dotąd, tędy*; b) **zaimki względne i pytające (pytajne)** – wskazują na przedmioty lub właściwości przedmiotu, o których była lub będzie mowa w zdaniu; ustalają one stosunki między wyrazami, które łączą, np. *jaki, który, kto, czyj, gdy, gdzie, co, kiedy, ile*; c) **zaimki nieokreślone** – wskazują na przedmiot lub właściwości przedmiotu, które nie zostały bliżej określone, np. *nikt, nic, ktoś, coś, jakiś, każdy, żaden, niczyj, ileś, gdzieś, wszędzie, nigdy*; d) **zaimki dzierżawcze** – wskazują na przynależność do czegoś lub na posiadanie czegoś, np. *mój, swój, nasz*; e) **zaimki osobowe** – wskazują na osobę w zdaniu, np. *ja, on, wy*; f) **zaimki zwrotne osobowe**, wskazujący na przedmiot, na który się zwraca jego własna czynność, np. *siebie, się, sobie, sobą*.

Zaimki odmienne dzielą się na **rodzajowe** (albo *różnorodzajowe*) i **bezrodzajowe** (albo *jednorodzajowe*). Każdy z zaimków różnorodzajowych ma w M. lp. trzy formy rodzaju gramatycznego, np. *ten – ta – to; sam – sama – samo; mój – moja – moje*.

Grupę zaimków jednorodzajowych stanowią zaimki o jednej tylko formie rodzaju gramatycznego – odpowiedni rodzaj nadają im wyrazy, z którymi łączą się w zdaniu, np. *kto, co, nikt, nic* – jednakowe w odniesieniu do osób i rzeczy o różnych rodzajach gramatycznych. Zaimki *kto, co* nie mają nie tylko rodzaju, ale i liczby – odnoszą się zarówno do jednej osoby, jak i do wielu osób.

98. Wyróżnij zaimki odmieniające się przez rodzaje, liczby i przypadki.

Czyj, kto, który, ile, tamten, siebie, wy, twój, taki, nic, on, jego, ciebie.

99. Uzupełnij frazeologizmy brakującymi zaimkami. Określ typ zaimków ze względu na to, którą z części mowy w zdaniu zastępują. Tam, gdzie jest to możliwe, określ przypadek zaimka.

Byś zupełnie był mądry, wiek ... nie wystarczy. Jak ... widzą, tak ... piszą. Czyja kosa pierwsza, ... miedza szersza. Nie mów ..., co ... niemiłe. Cudze chwalicie, ... nie znacie. ... pod ... dołki kopie, ...w nie wpada. Lepiej ze ... płakać, niż z obcymi skakać. Myślał indyk o niedzieli, a w sobotę łeb ... ścięli. Darowanemu koniowi w zęby ... nie zagłada. Każde grabie do ... grabią. Prosty czy krzywy – ... chce być szczęśliwy.

100. Zastosuj w zdaniach zaimki: gdzie, kto, co, ile, kiedy, jaki, czyj, który, gdy w funkcji zaimków pytających i względnych.

101. Warto wiedzieć.

Stefan Żeromski. Foto nieznanego autora, ok. 1915 r.

Stefan Żeromski (1864–1925) – powieściopisarz, nowelista, dramaturg, publicysta, uznawany za najwybitniejszego prozaika przełomu XIX i XX w. Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej o tradycjach patriotycznych. W 1874–86 uczył się w gimnazjum w Kielcach. W 1886–88 studiował w półwyższym Instytucie Weterynaryjnym w Warszawie. Działal w nielegalnych kołach młodzieżowych oraz w tajnym Związku Młodzieży Polskiej. W r. 1892 wyjechał za granicę, odwiedził Wiedeń, Monachium, Pragę. W Szwajcarii był bibliotekarzem w Polskim Muzeum Narodowym w Rapperswilu. Po powrocie do Warszawy pracował w Bibliotece Ordynacji Zamojskich, później zajmował się wyłącznie pisarstwem. W autobiograficznej powieści „Syzyfowe prace” (1897) dał obraz umysłowego i patriotycznego dojrzewania młodzieży w walce z rusyfikacyjnymi dążeniami zaborczej szkoły (wg *Encyklopedii PWN*).

102. Posłuchaj fragmentu poematu Adama Mickiewicza „Pan Tadeusz”.

Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Soplicowo. Dworek szlachecki (film „Pan Tadeusz”, reżyser Andrzej Wajda, 1999 r.)

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Księga pierwsza. Gospodarstwo (fragment)

Dawno domu nie widział, bo w dalekim mieście
Kończył nauki, końca doczekał nareszcie.
Wbiega i okiem chciwie ściany starodawne
Ogląda czule, jako swe znajome dawne.
Też same widzi sprzęty, też same obicia,
Z którymi się zabawiać lubił od powicia,

Lecz mniej wielkie, mniej piękne niż się dawniej zdały.
I też same portrety na ścianach wisiały:
Tu Kościuszko w czamarce krakowskiej, z oczyma
Podniesionymi w niebo, miecz oburącz trzyma;
Takim był, gdy przysięgał na stopniach ołtarzów,

K. G. Schweikart.

Portret Tadeusza Kościuszki po 1802 r.

Że tym mieczem wypędzi z Polski trzech mocarzów,
Albo sam na nim padnie. Dalej w polskiej szacie
Siedzi Rejtan, żałośny po wolności stracie;
W ręku trzyma nóż ostrzem zwrócony do łona,
A przed nim leży Fedon i żywot Katona.

Dalej Jasiński, młodzian piękny i posępny;
Obok Korsak, towarzysz jego nieodstępny:
Stoją na szanцах Pragi, na stosach Moskali,
Siekąc wrogów, a Praga już się wkoło pali.
Nawet stary stojący zegar kurantowy

W drewnianej szafie poznał, u wniścia alkowy;
I z dziecinną radością pociągnął za sznurek,
By stary Dąbrowskiego usłyszeć mazurek.
Biegał po całym domu i szukał komnaty,
Gdzie mieszkał dzieckiem będąc, przed dziesięciu laty.

Wchodzi, cofnął się, toczył zdumione źrenice
Po ścianach: w tej komnacie mieszkanie kobiece!
Któż by tu mieszkał? Stary stryj nie był żonaty;
A ciotka w Petersburgu mieszkała przed laty.
To nie był ochmistrzyni pokój? Fortepiano?

Na nim nuty i książki; wszystko porzucano
Niedbale i bezładnie: nieporządek miły!
Niestare były rączki, co je tak rzuciły.
Tuż i sukienka biała, świeżo z kołka zdjęta
Do ubrania, na krzesła poręczu rozpięta;

A na oknach donice z pachnącymi ziołki,
Geranium, lewkonija, astry i fijołki.
Podróżny stanął w jednym z okien – nowe dziwo:
W sadzie, na brzegu niegdyś zarosłym pokrzywą,
Był maleńki ogródek ścieżkami porznięty,

Pełen bukietów trawy angielskiej i mięty.
Drewniany, drobny, w cyfrę powiązany płótek
Połyskał się wstążkami jaskrawych stokrotek;
Grządki, widać, że były świeżo polewane,
Tuż stało wody pełne naczynie blaszane,
Ale nigdzie nie widać było ogrodniczki;
Tylko co wyszła: jeszcze kołyszą się drzewiczki
Świeżo trącone, blisko drzwi ślad widać nóżki
Na piasku, bez trzewika była i pończoszki;
Na piasku drobnym, suchym, białym na kształt śniegu,

Ślad wyraźny, lecz lekki, odgadniesz, że w biegu
Chybkim był zostawiony nóżkami drobnymi
Od kogoś, co zaledwie dotykał się ziemi.
Podróżny długo w oknie stał patrząc, dumając,
Wonnymi powiewami kwiatów oddychając.

Oblicze aż na krzaki fijołkowe skłonił,
Oczyrna ciekawymi po drożynach gonił
I znowu je na drobnych śladach zatrzymywał,
Myślał o nich i, czyje były, odgadywał.

Słowniczek do tekstu: od powicia (*daw., przen.*) – від народження; **czamarka** (*daw.*) – старовинне чоловіче верхнє вбрання; **Tadeusz Kościuszko** (1746–1817) – Тадеуш Костюшко, військовий діяч, національний герой Польщі; **Tadeusz Reytan (Rejtan)** (1742–1780) – Тадеуш Рейтан, правознавець, учасник Барської конфедерації; **Jakub Jasiński** (1761–1794) – Якуб Ясинський, польський військовий діяч; **Tadeusz Korsak** (1741–1794) – Тадеуш Корсак, державний, військовий діяч, учасник повстання під проводом Т. Костюшка; **Fedon** – „Федон”, діалог Платона; **Żywot Katona** – „Життя Катона” Плутарха; **szaniec** – шанці (*військ.* „земляні укріплення у вигляді ровів з насипом”); **wniście** (*daw.*) – вхід; **ochmistrzyni** (*daw.*) – жінка, що керувала господарством у великому маєтку; **lewkonia** – матіола; **chybki** (*daw.*) – швидкий.

Związki wyrazowe: **zegar kurantowy** – куранти (годинник з боєм); **trawa angielska** – пажитниця (англійський райграс); **drobne ślady** – маленькі сліди.

alkowa (*daw.*) – альков („заглиблення в стіні кімнати для ліжка”)
chciwie – жадібно
trzewiki – тувельки
ogrodniczka – садівниця

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Przygotuj odpowiedź na podstawie zaproponowanych pytań. Uzasadnij swoje odpowiedzi.

1. Co robi Tadeusz po przybyciu do domu?
2. Jak bohater postrzega dom rodzinny?
3. Jakie uczucia wywołuje u Tadeusza pobyt w rodzinnym domu?
4. Kogo przedstawiają portrety wiszące na ścianach domu?
5. Czego szuka Tadeusz we dworcu w Soplicowie?
6. Co najbardziej zdziwiło Tadeusza?

Opisz wygląd wnętrza domu w Soplicowie. Nazwij zaimki w przytoczonym fragmencie.

103. Określ, zamiast jakiej części mowy zostały użyte zaimki i do jakich grup należą?

Wbiega i okiem chciwie ściany starodawne.
 Ogląda czule, jako swe znajome dawne.
 Też same widzi sprzęty, też same obicia,
 Z którymi się zabawiać lubił od powicia.
 Wchodzi, cofnął się, toczył zdumione źrenice
 Po ścianach: w tej komnacie mieszkanie kobiece!
 Któż by tu mieszkał?
 Ślad wyraźny, lecz lekki, odgadniesz, że w biegu
 Chybkim był zostawiony nóżkami drobnymi
 Od kogoś, co za ledwie dotykał się ziemi.

104. Przeczytaj wiadomości w ramce. Omów informacje w parach.

Odmiana zaimków

Zaimki (z wyjątkiem przysłówkowych, które są nieodmienne) odmieniają się według deklinacji przymiotnikowej lub rzeczownikowej.

Zaimki jednorodzajowe, do których należą zaimki względne i pytające: *kto, co*, zaimki osobowe i zwrotne osobowe oraz zaimki nieokreślone: *nikt, nic, ktoś, coś, ktokolwiek, cokolwiek* – mają swą własną odmianę.

Wykolejenia w odmianie zaimków mogą być związane z istnieniem dwóch typów końcówek w przymiotnikowej deklinacji zaimków rodzaju nijakiego: *-e* i *-o* (np. *nasze, moje; to, tamto, samo*). Czę-

sto zdarza się błędne narzucanie końcówki *-e* zaimkom z poprawną końcówką *-o*, np. *samo dziecko, te okno* (zamiast: *samo dziecko, to okno*).

Błędem jest mieszanie form biernika zaimka rodzaju nijakiego *ono* z biernikiem rodzaju męskiego zaimka *on*: *je – go*; np. *Zerwał jabłko i chciał go* (zamiast: *je*) *zjeść*. Podobnie ujednociany bywa błędnie biernik lm. zaimków *oni* i *one*: *ich – je*, np. *Pełno tam uczennic, widzę ich* (zamiast: *je*) *wszędzie*.

Po przyimkach rządzących biernikiem i dopełniaczem używana jest skrócona forma zaimka *on*, np. *weń, przezeń, doń*. Błędne jest użycie form skróconych w odniesieniu do lm. i do rzeczowników rodzaju żeńskiego, np. *Nalej wody i wysyp doń* (zamiast: *do niej*) *garść soli*.

Zbyteczne jest używanie zaimków osobowych w funkcji podmiotu, np. *Czy ty idziesz spać?* (zamiast: *Czy idziesz spać?*), jeśli nie chodzi o szczególne uwydatnienie osoby działającej.

Nadużywane bywają zaimki dzierżawcze, np. *Uklękli na swoje kolana* (zamiast: *na kolana*); *Wziąłem mój kapelusz* (zamiast: *Wziąłem kapelusz*) i *wyszedłem*. Przyczyną potknięć stylistycznych bywa używanie zaimków dzierżawczych: *mój, twój, nasz, wasz* itd. zamiast ogólnodzierżawczego zaimka *swój*, np. *Miałem pod moim* (zamiast: *pod swoim*) *dachem miłego gościa*. Zaimków: *mój, twój* itd. należy używać wówczas, gdy zachodzi obawa nieporozumienia (wg „*Słownika poprawnej polszczyzny*”).

105. Zapisz poprawnie zdania, użyj zamiast formy liczby pojedynczej podanych zaimków i rzeczowników liczbę mnogą.

To jest moje pióro. Wypadł jakiś interes. Widzę tego psa. Wezmę tę książkę. Szepnęła mu cicho. Pomogę temu chłopcu.

106. Napisz po dwa przykłady zdań z zaimkami *on, taki*, których znaczenie jest zrozumiane tylko w związku z innymi wyrazami.

107. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami zaimków *ja, ty, on, ono, ich, je*.

Nauczycielka zwracała ... uwagę na ... postępowanie. To mój długopis. Oddaj mi ... długopis. Umówiłam się z koleżankami na spotkanie. Będę na ... czekać obok domu. Mam przyjaciół i bardzo ... lubię. Dostałem prezenty, na ... z radością czekałem. Chciałabym zobaczyć dziadka, bo dawno ... nie widziałam. Mam dużo książek. Już dawno ... przeczytałem.

108. Oznacz poniższe zdania jako prawdę lub fałsz.

Prawda / Fałsz Zaimki odmieniają się według deklinacji przymiotnikowej lub rzeczownikowej.

Prawda / Fałsz Przyczyną potknięć stylistycznych bywa używanie zaimków osobowych zamiast ogólnodzierżawczego zaimka *swój*.

Prawda / Fałsz W odróżnieniu od rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, przysłówka zaimek nie oznacza desygnatu, ale na niego wskazuje.

Prawda / Fałsz Każdy z zaimków różnorodzajowych ma w mianowniku lp. dwie formy rodzaju gramatycznego.

Prawda / Fałsz Po przyimkach, rządzących biernikiem i dopełniaczem, używana jest skrócona forma zaimka *on*.

Prawda / Fałsz Zaimków: *mój, twój* itd. należy używać wówczas, gdy zachodzi obawa nieporozumienia.

Prawda / Fałsz Zaimki względne i pytające wskazują na przedmiot lub właściwości przedmiotu, które nie zostały bliżej określone.

109. Powtarzamy. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Liczebnik

Liczebnik to część mowy, która obejmuje wyrazy określające liczbę lub kolejność przedmiotów, zdarzeń, właściwości bądź miejsce przedmiotu w szeregu.

Liczebniki dzielimy na: **proste** (*jeden, sto*), **złożone** (*trzysta, pięćset*), **główne** (*pięć, tysiąc*), **porządkowe** (*pierwszy, setny*), **zbiorowe** (*dwoje, troje, pięcioro, dziesięcioro*), **mnożne** (*pojedynczy, poczwórne, jednokrotny, stokrotny*), **wielorakie** (*dwojaki, trojaki*), **ułamkowe** – (*pół, półtora*; nie odmieniają się).

Liczebniki *jedni, dwaj, dwóch, obaj, obydwaj, obydwóch (obydwu), trzej, trzech, czterej, czterech* – łączą się z rzeczownikami męskoosobowymi: *dwaj uczniowie*; pozostałe liczebniki łączą się z rzeczownikami niemęskoosobowymi: *dwa tygrysy*.

110. Zapisz zdania z liczebnikami w odpowiedniej formie.

Kupiłam w kiosku pismo, w którym przeczytałam ciekawy artykuł o ... (2, siostra; 3, bracia). Wczoraj rozpoczęto remont ... (3, kamienica). Jedziemy na wczasy ... (2, autokar). Koresponduję z ... (3, Polka). Zawiadomiłam ... (8, uczeń) o zaplanowanej wycieczce. Czekaemy na samolot ... (5, godzina). Wstąpiliśmy do sklepu (1001, drobiazg). Książki poety zostały przetłumaczone na ... (37, język).

111. Przeczytaj wiersz.

Ewa Lipska

Za tyle lat

Za tyle lat na ile będę wyglądać
o ile dojrzeją do mówienia o nich
za tyle lat powrócę popatrzeć na chwilę
dom mój krokiem skończonym przypomnieć.

Drzwi otwarte. Och przeciąg! Nie zamknąłeś
i rozmowy nasze uleciały
Teraz świat je PODSŁUCHA. Teraz świat je ROZNIESIE.
Będą jeszcze raz umierały.

Jak niewiele się zmienia,
Pokój pogodny zaproszeń na herbatę.
W krzesłach lekko wytartych drżą jeszcze nasze cienie.
Już półcienie. Wypełzły przez lato.

Stół pokryty wyznaniem. Moim. Twoim. Już nie wiem
Talon szczęścia. Nie wykupiony.
Jeszcze kwiaty dla ciebie
stoją chude wyschnięte zdumione.

Jeszcze wiersze. Ach wiersze wsparte niemym porywem
teraz z ręki do ręki przenoszę.
Ale wiersze jak wiersze. Ale wiersze jak życie.
Może tylko trochę bardziej siwe.

Słowniczek do tekstu:

przeciąg – протяг
podśluhać – підслухати
roznieść – рознести

Związki wyrazowe: **krokiem skończonym** – тут: кроком, завершуючим життя; **wiersze wsparte niemym porywem** – вірші, підтримані німим поривом.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Praca w grupie.

Przygotuj przemówienie na podstawie podanych pytań. Uzasadnij swoją opinię na temat współczesnych form spędzania czasu wolnego.

A. Jak rozumiesz tytuł wiersza?

B. Kim jest podmiot liryczny? Kiedy i w jakim celu podmiot liryczny chce odwiedzić swój dom rodzinny?

C. Określ nastrój tego utworu. Wskaż środki stylistyczne: epitety, porównania, przenośnie, anaforę, powtórzenia, hiperbolę.

Przeczytaj wiersz, dbając o staranną wymowę.

Wypisz z tekstu zaimki. Znajdź części w słowie **wyschnięty**. Podziel wyraz na litery, głoski i sylaby.

112. Przeczytaj tekst.

Spróbuj znaleźć po 1-2 samodzielne przykłady (lub znajdź je w tekście).

Odmiana liczebników zbiorowych

Liczebnik zbiorowy wskazuje na liczbę osób, przedmiotów, pojęć itp., używamy go z rzeczownikami, oznaczającymi istoty różnej płci, istoty młode, zwłaszcza zwierzęta oraz z rzeczownikami, występującymi tylko w liczbie mnogiej, np. *trzyznaścioro, dwoje*. Liczebniki zbiorowe odnoszą się do: a) istot różnych płci; b) dzieci i zwierząt; c) przedmiotów używanych tylko w liczbie mnogiej. Przy dwucyfrowych liczbach oba człony odmieniamy tak samo, np. *23 ludzi – dwadzieścioro troje ludzi*.

M.	dwoje drzwi	troje dzieci
D.	dwojga drzwi	trojga dzieci
C.	dwojgu drzwiom	trojgu dzieciom
B.	dwoje drzwi	troje dzieci
N.	dwojgiem drzwi	trojgiem dzieci
Mc.	(o) dwojgu drzwiach	(o) trojgu dzieciach

M.	czworo piskląt	pięcioro rękawic
D.	czworga piskląt	pięciorga rękawic
C.	czworgu pisklątom	pięciorgu rękawicom
B.	czworo piskląt	pięcioro rękawic
N.	czworgiem piskląt	pięciorgiem rękawic
Mc.	(o) czworgu pisklątach	(o) pięciorgu rękawicach

113. Zapisz słowami liczebnik zbiorowy.

W teatrze grało (5) aktorów. Kupiliśmy (2) okularów. Tato napisał listy do (3) znajomych. Lekarka myślała o (10) pacjentach. Pomalował w ciągu dnia (6) drzwi. Poznała (8) dzieci sąsiadów. Policja poszukiwała (7) osób. Opowiadała dzieciom bajkę o (3) prosiętach. Musiałem pomóc w nauce (4) cudzoziemcom. (7) dziennikarzy czeka na wywiad.

114. Warto wiedzieć.

Ewa Lipska urodziła się 8 października 1945 roku w Krakowie. Studiowała malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych, w latach 1970–1980 pracowała jako redaktorka działu poezji w Wydawnictwie Literackim. W latach 1981–1983 współredagowała krakowski miesięcznik „Pismo”. Od r. 1978 należy do polskiego, a także od pewnego czasu do austriackiego PEN Clubu. Ewa Lipska wydała ponad 30 książek poetyckich; pisze też felietony i teksty piosenek. Poetka ciągle doskonali swój rozpoznawalny, metaforyczny opis rzeczywistości, jak też poszerza go o tony nostalgiczne, czego dowodem stają się najnowsze tomiki: „Droga pani Schubert...” (2012), „Miłość, droga pani Schubert” (2014), „Czytnik linii papilarnych” (2015), „Pamięć operacyjna” (2017). Lipska dołączyła do grona uważnych obserwatorów współczesności, zaniepokojonych przemianami nie tylko polskiej, lecz szerzej, europejskiej kultury oraz egzystencją człowieka, osamotnionego w ponowoczesnym świecie (wg *Anny Legeżyńskiej*).

115. Przygotuj wystąpienie w roli nauczycielki / nauczyciela języka polskiego. Na podstawie tabeli wyjaśnij podstawowe wiadomości o liczebniku w języku polskim.

LICZEBNIKI

0 – zero;
1 – jeden;
2 – dwa;
3 – trzy;
4 – cztery;
5 – pięć;

6 – sześć;
7 – siedem;
8 – osiem;
9 – dziewięć;
10 – dziesięć;

11 – jedenaście;
12 – dwanaście;
13 – trzynaście;
14 – czternaście;
15 – piętnaście;

16 – szesnaście;
17 – siedemnaście;
18 – osiemnaście;
19 – dziewiętnaście;
20 – dwadzieścia;
30 – trzydzieści;

40 – czterdzieści;
50 – pięćdziesiąt;
60 – sześćdziesiąt;
70 – siedemdziesiąt;
80 – osiemdziesiąt;
90 – dziewięćdziesiąt;

100 – sto;
200 – dwieście;
300 – trzysta;
400 – czterysta;
500 – pięćset;
1000 – tysiąc.

ЧИСЛІВНИКИ ПОДІЛЯЄМО НА ГРУПИ:

- 1. Кількісні числівники (liczebniki główne)** визначають кількість предметів: *jeden, dwa, trzy, sto, tysiąc, milion*.
- 2. Порядкові числівники (liczebniki porządkowe)** визначають місце по порядку, яке займає даний предмет: *pierwszy, drugi, trzeci, setny, tysięczny, milionowy*.
- 3. Дробові числівники (liczebniki ułamkowe)** означають кількість предметів у нецілих числах: *jedna trzecia, półtora, dwie piąte*.
- 4. Збірні числівники (liczebniki zbiorowe)** означають кількість предметів (осіб різної статі, недорослих осіб): *dwoje, troje, czterdzieścioro*.

116. Przeczytaj tekst, dbając o staranną wymowę. Posłuchaj i zaśpiewaj piosenkę.

Dom rodzinny

Słowa: Agnieszka Czerwińska

1. Jest takie miejsce, które zawsze w sercu masz,
Czy bór, czy szczęście, miłość zawsze znajdziesz tam.
Tu marzenia śpią dziecięce,
Kroki pierwsze, słowa o tym, jak żyć jest pięknie.

Tam pragnienia śpią młodzieńcze,
Plany wielkie i ten smak miłości pierwszej.

Refren: Nie ważne, ile minie lat,
To tutaj ciepło, wsparcie masz.
Bo dom rodzinny sercu zawsze jest najbliższy.
To Twój dom.
Swoj dom rodzinny w myślach masz,
Kiedy przychodzi gorszy czas,
Szukasz w pamięci... i szczęśliwych, i pięknych.

2. Pierwsze spotkania, pocałunków pierwszy smak,
Trudne rozstania i miłości nowych czas.
Tu są wszystkie tajemnice,
Randki ciche, te, co już nie są niewinne.
I rozmowy nieraz trudne,
Wtedy nudne, na nich dziś życia się ucze.

Edyta Kulpa. "Mój dom"

FLEKSJA CZASOWNIKA

Barbara Jaśkiewicz-Socewicz. „Wrocław. Plac Solny jesienią”. „Zostałam obdarzona zamiłowaniem do malarstwa i umiejętnością wnikliwej obserwacji. – pisze Barbara Jaśkiewicz-Socewicz. – Na moich impresjonistycznych płótnach staram się ukazać piękno chwili i drobniuzgowo zapisać refleksy migocącego światła. Inspiruje mnie otaczający świat, a proces malowania jest radosną podróżą w poszukiwaniu jedności i harmonii. Pragnę, by moja sztuka budziła u odbiorców pozytywne uczucia. Wybrałam szpachlę jako idealne narzędzie do tworzenia obrazów olejnych. Dzięki tej technice, malarstwo moje emanuje czystością kolorów i szczerą radością życia” (<http://www.barbarajaskiewicz.pl>).

TEMAT 7. Mój zawód – moja przyszłość. Czasownik. Koniugacja czasownika

117. Przeczytaj tekst.

Zawody przyszłości, czyli kto będzie potrzebny za kilka lat

Zawody przyszłości są szeroko komentowane. Czy można je jednak przewidzieć? Trudno powiedzieć. Nie tylko rynek pracy, ale i to, co wokół nas, zmienia się niezwykle szybko. Nie zmienia to jednak faktu, że można wskazać pewne tendencje.

Kiedy myślimy o zawodach przyszłości, możemy mieć wrażenie, że będzie to coś zupełnie nietypowego i niesamowitego. Prognozy jednak nie wybiegają aż tak daleko, a przyszłość rynku pracy opiera się również na zawodach doskonale nam znanych. Poznaj zawody, które być może zawładną rynkiem pracy w ciągu kilku kolejnych lat.

Programista baz danych. Branża IT rozwija się z roku na rok coraz bardziej, dlatego też wszelkie zawody z nią związane mają duże szanse na powodzenie. Jednym z nich jest programista baz danych. Ilości danych są aktualnie wręcz niepoliczalne. Ich odpowiednie uporządkowanie w taki sposób, aby były potrzebne i dobrze wykorzystywane, jest więc niezwykle istotne.

Broker informacji. Informacji przybywa z dnia na dzień i osoby, które potrafią uporządkować je, odnaleźć i ocenić ich przydatność, są niejednokrotnie niezastąpione. Broker zdobywa dane z wielu źródeł, porównuje, sprawdza i opracowuje. Osoba, która wykonuje taką pracę, musi być dokładna i cierpliwa.

Traffic manager zajmuje się sprawdzaniem ruchu na stronie internetowej. Interesuje go, ile czasu odbiorcy spędzają w witrynie, jakie teksty i podstrony są najchętniej odwiedzane, które frazy kluczowe są najpopularniejsze i skąd generuje się ruch. Dzięki temu stanowisku powstają dokładne raporty oraz statystyki, pozwalające na rozwijanie strony, ulepszanie jej i pozyskiwanie jak największej liczby obserwujących ją osób.

Terapeuta. Żyjemy szybko, robimy bardzo dużo, stresujemy się i tym samym jesteśmy narażeni na wiele konsekwencji takiego stanu. Nic nie wskazuje na to, żeby choroby naszego wieku miały zniknąć, tym samym również terapeuta jest traktowany jako zawód przyszłości.

Opiekun medyczny pomaga starszym osobom, które z różnych powodów nie mogą otrzymać dostatecznej pomocy ze strony swoich bliskich. Opiekun medyczny pomoże nie tylko w czynnościach domowych, zadba również o zdrowie czy higienę.

Weterynarz. Coraz więcej osób decyduje się na posiadanie w swoim domu zwierzaka. W związku z tym wzrasta zapotrzebowanie na weterynarzy, którzy będą się zajmować pupilami. Ludzie bardzo dbają o zwierzęta, nic więc dziwnego, że zawód ten jest coraz bardziej potrzebny.

Dietetyk. Zdrowy tryb życia od kilku lat jest prawdziwym trendem. Z roku na rok coraz więcej osób zaczyna dbać o swoją sylwetkę, lepiej się odżywiać i ćwiczyć. Pojawiają się nowi trenerzy, coraz lepsze zabiegi i coraz większe zapotrzebowanie na dietetyków. Wiele osób chce zmienić swoją dietę, korzystając z porad profesjonalistów. Dlatego też dzisiaj bez wątpliwości określić można dietetyka zawodem przyszłości (wg *Justyny Szymczyk*).

Słowniczek do tekstu: **dokładny** – точний; **pupil** – улюбленець; **dietetyk** – дієтолог (спеціаліст з дієтичного харчування); **trend** – тренд (напрямок, тенденція).

Związki wyrazowe: **zawładnąć rynkiem pracy** – заволодіти ринком праці; **programista baz danych** – програміст баз даних; **IT (technika informatyczna)** – інформаційні технології; **broker informacji** – брокер даних; **traffic manager** – трафік-менеджер; **skąd generuje się ruch** – звідки породжується рух; **narażeni na konsekwencje takiego stanu** – піддані ризикам внаслідок такого стану; **opiekun medyczny** – медичний доглядач; **dostateczna pomoc** – достатня допомога; **dbać o swoją sylwetkę** – дбати про свою фігуру.

przewidzieć – передбачити
niesamowity – дивовижний
branża – галузь
niezastąpiony – незамінний
mieć szansę na powodzenie – мати шанс на успіх
lepiej się odżywiać – краще харчуватися
bez wątpliwości – без сумнівів

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Czy zastanawiałaś / zastanawiałeś się nad wyborem swojej drogi zawodowej?

---

2. Jakie zawody cię interesują?

---

3. Co powinnaś / powinieneś wiedzieć o sobie, gdy wybierasz zawód?

---

4. Co możesz zrobić, by dowiedzieć się więcej o interesujących cię zawodach?

---

1. Z jakich części składa się tekst (ćw. nr 117)? 2. Jak nazywa się każda część tekstu? 3. O czym mówi się w każdej części? 4. Ile w tekście jest akapitów?

Sporządź plan do podanego tekstu. Wyznacz typ tekstu. Odpowiedź uzasadnij za pomocą 2 lub 3 argumentów.

Wypisz z tekstu: liczebniki, określające liczbę obiektów, czasowniki. Znajdź części słowa w jednym z wypisanych słów (do wyboru).

118. Praca w grupie. A. B. C. D. Na podstawie obrazków przygotuj i zapisz tekst, wykorzystując wyrazy, wyrażenia i zwroty ze słowniczka do tekstu ćwiczenia nr 117. Podkreśl czasowniki, wskaż ich liczbę i osobę.

119. Powtarzamy. Objasnij znaczenie terminów gramatycznych: *czasownik, koniugacja, bezokolicznik, aspekt czasownika, strona czasownika*,

Czasownik to odmieniana część mowy, określa czynność lub stan, odpowiada na pytania: co robi ? (*biegnie, pisze*), co się z nim dzieje? (*choruje, śpi*). Ogół form czasownikowych w danym języku nosi nazwę **koniugacji**.

Czasownik osobowy występuje w takich formach gramatycznych: **osoba**: pierwsza (*chcę*), druga (*chcesz*), trzecia (*chce*); **liczba**: pojedyncza (*zostałem*), mnoga (*zostaliśmy*); **czas**: teraźniejszy, przeszły, przyszły prosty (*umyję*), przyszły złożony (*będę prosić, będę prosił*), **rodzaj** (można określić tylko w czasie przeszłym, przyszłym złożonym i trybie przypuszczającym): w liczbie pojedynczej – męski (*robił*), żeński (*robiła*), nijaki (*robiło*), w liczbie mnogiej męskoosobowy (*robili*), niemęskoosobowy (*robiły*), **strona**: czynna (*czytam*), bierna (*jest czytany*), zwrotna (*śmieje się*), **tryb**: orzekający (*opowiada*), przypuszczający (warunkowy) (*opowiadałby*), rozkazujący (*opowiadaj!*), **aspekt**: dokonany (informuje o czynności zakończonej lub mającej się niedługo zakończyć, np. *przyjechała*) i niedokonany (informują o przebiegu albo trwaniu czynności, np. *jechała*). Czasowniki **przechodnie** mają formę **strony czynnej** i **strony biernej** (*Czytamy powieść. Powieść jest czytana przez nas*). Czasowniki **nieprzechodnie** nie mają formy **strony biernej**, np. *pracować, przebywać, stać*.

Nieosobową i nieodmienną formą czasownika jest **bezokolicznik** (*gnać, szarpać*) i **formy zakończone na -no, -to** (*zrobiono, zdobyto*).

120. Dopisz do podanych czasowników pary aspektowe.

Obracać, rozkazywać, wesprzeć, zostałem przyjęty, odpowiadać, zająć się, wychowywać, uśmiechać się.

121. Wskaż czasowniki w stronie biernej.

Jest znany, gotujemy, pomógłby, jest zwieńczona, złości się, stoją, jest położona, obmyślam, wiedzieć, byłam obdarzana.

122. Utwórz formy trybu rozkazującego od czasowników *siąść, wziąć*.

123. Ustal, w których wypowiedzeniach użyto czasownika w trybie rozkazującym?

Wejdz do środka! To niemożliwe! Idź teraz spać! O, młoda naiwna! Trudno powiedzieć! Poznaj zawody! No to jak chcesz! Nie przyjeżdżaj do mnie!

124. Utwórz formy trybu przypuszczającego od następujących czasowników: *wskazać, korzystać, odżywiać, ćwiczyć, zazdrościć, dbać*. Czy można określić rodzaj utworzonych czasowników?

125. Zapisz czasowniki, określ ich osobę, liczbę, rodzaj i tryb. Przetłumacz je na język ukraiński.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Gdybym miał jedenaście kapeluszy

Gdybym miał jedenaście kapeluszy,
pierwszy schowałbym w szafie, żeby się nie kurzył.

Drugi nadałbym przez pocztę w postaci paczki.
Trzeci byłby na drobnostki i drobiażdżki.

Czwartego używałbym wyłącznie do sztuk magicznych et cetera
Piąty zamiast klosza, do przykrywania sera.

Szósty kapelusz – dla Jadwisi.
Siódmy bym powiesił. Niech wisi.

Ósmy przerobiłbym na nastrojowy abażurek.
W dziewiątym hodowałbym jeża lub coś z zoologii w ogóle.

Co do dziesiątego, to jeszcze nie mam pomysłu:
A jedenasty kapelusz porwałby mi wiatr nad Wisłą.

Bo powiedziała o mnie jedna poetka z Krakowa:
„To głowa nie do kapeluszy! To taka posągowa głowa!”

126. Przeczytaj wiersz.

Tadeusz Gajcy

O szewcu zadumany

Młotek przewija ręce poplątane wstążkami żył,
miętko spada lśniący jak przędza
młotek srebrny –
jest czy się śni?

Głowa ciężka zwieszona do kolan
na pomoście nocy i brzasku,
a za nocą – jeziora wołań,
a za brzaskiem – strumienie czasu.

Okna czarna głęboka studnia,
zasypana głębokim niebem,
pomóż pokój głęboki zaludnić
twarzą moją lub moim śpiewem.

Pomóż oczy mi smutne i młode
z wnętrza smutku jak rzeki wyłowić,
o poeto – biedniejszy o młotek,
o poeto – bogatszy o słowo.

Zanurzony w nocy jak pływak
sny rozgarniam palcami na dratwie
a za snami – pustka szczęśliwa,
a za pustką – już śpiewać potrafię.

Słowniczek do tekstu:

brzask – світанок
pływak – плавець

Związki wyrazowe: **szewc zadumany** – швець, що замислився; **jeziora wołań** – озера криків; **sny rozgarniam palcami na dratwie** – досл. я розсовую сні пальцями на драгві.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Kim jest bohater liryczny wiersza? 2. Dlaczego porównuje siebie z szewcem?

Znajdź w utworze środki stylistyczne (epitety, porównania, metafory).

Wskaż bezokoliczniki, odmień je przez osoby w lp. i lm. w czasie teraźniejszym.

Na podstawie obrazka przygotuj niewielką wypowiedź pisemną. Podkreśl czasowniki i wskaż ich liczbę i osobę.

127. Przypomnij sobie, co to jest **przysłowie**. Omów funkcje i cechy przysłów. Uzupełnij przysłowia wyrazem **szewc** w potrzebnej formie gramatycznej. Korzystając ze „Słownika frazeologicznego języka polskiego”, wyjaśnij znaczenia podanych frazeologizmów.

Kłać jak ... .. bez butów chodzi. Pilnuj ... kopyta. Zawodu ... trzeba się wyuczyć, a do wyższych stanowisk wystarczy sukienka duchowna.

128. Warto wiedzieć.

Tadeusz Gajcy, przed 1940 r.

Tadeusz Gajcy (1922–1944) urodził się w warszawskiej robotniczej rodzinie. Maturę zdał podczas wojny w 1941 r., a następnie rozpoczął studia polonistyczne na tajnych kompletach na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1938/1939 tworzy poezję, którą zaczyna traktować poważnie. Podczas II wojny światowej był współtwórcą (a od listopada 1943 roku ostatnim redaktorem) wydawanego w podziemiu miesięcznika literackiego „Sztuka i Naród”. W 1943 r. w podziemiu wydano tom wierszy Gajcego pt. „Widma”. 16 sierpnia 1944 r. dom, który zajmowali Gajcy ze Stroińskim, wyleciał w powietrze. W 2009 r. został odznaczony pośmiertnie Krzyżem Komandorskim Polonia Restituta. W poezji T. Gajcego widoczne jest pragnienie filozoficznego zrozumienia świata, losu i życia człowieka. Przeważa ton refleksyjny, pesymistyczny i momentami buntowniczy, lecz pojawiają się także pozytywne akcenty (wg <https://www.polskieradio24.pl>).

129. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Koniugacja czasownika

Czasowniki odmieniają się według czterech wzorów (**koniugacji**), obejmując czasowniki mające w 1. i 2. osobie liczby pojedynczej następujące końcówki:

Koniugacja I	-ę, -esz	idę, idziesz
Koniugacja II	-ę, -isz	chodzę, chodzisz
Koniugacja III	-am, -asz	czytam, czytasz
Koniugacja IV	-em, -esz	umiem, umiesz

130. Utwórz formy (2. osoba lp. trybu orzekającego, 1. osoba lm. trybu rozkazującego, 3. osoba lp. i lm. trybu przypuszczającego) od czasowników: *drzeć, być, iść, wiązać, mleć, umieć*.

131. Sprawdź, do jakich grup koniugacyjnych należą czasowniki i wpisz je do tabelki.

Komentować, dbać, zmienić, określić, wskazać, myśleć, wybiegać, znać, porządkować, przybywać, potrafić, zdobyć, sprawdzić, wykonać, porównać, obserwować, zniknąć, posiadać, pomagać.

Koniugacja I	Koniugacja II	Koniugacja III	Koniugacja IV

132. Przepisz tekst. Wskaż czasowniki, ich formę gramatyczną. Wstaw znaki interpunkcyjne oraz uzasadnij ich użycie w zdaniach.

Nauczyciel osoba trudniąca się uczeniem kogoś Nauczyciel to bardzo liczna i szeroka grupa zawodowa Zalicza się do niej zarówno nauczycieli przedszkolnych następnie wczesnoszkolnych nauczycieli poszczególnych szczebli edukacyjnych jak i nauczycieli akademickich Aby zostać nauczycielem musisz zdobyć wykształcenie wyższe Oprócz studiów kierunkowych np. z geografii filologii angielskiej czy matematyki powinieneś ukończyć kurs pedagogiczny lub studia pedagogiczne Ponadto szerokiej wiedzy przedmiotowej istnieje wiele wymagań cech i kompetencji których wymaga się od nauczyciela np. wysokie standardy moralne i obyczajowe cierpliwość pasja i poczucie misji poczucie odpowiedzialności (wg <https://www.studia.net/>).

133. Posłuchaj wiersza.

Jacek Malczewski. Autoportret z paletą. 1892 r.

Zbigniew Herbert

W pracowni

Lekkim krokiem
przechodzi

od plamy do plamy
od owocu do owocu
dobry ogrodnik
podpiera kwiat patykiem
człowieka radością
słońce błękitem

potem
poprawia okulary
nastawia herbatę
mruczy
głaszcze kota

Pan Bóg kiedy budował świat
marszczył czoło
obliczał obliczał obliczał
dlatego świat jest doskonały
i nie można w nim mieszkać

za to
świat malarza
jest dobry
i pełen pomyłek

oko chodzi sobie
od plamy do plamy
od owocu do owocu

oko mruczy
oko uśmiecha się
oko wspomina

oko mówi można wytrzymać
gdyby tylko udało się wejść
do środka
tam gdzie był ten malarz
bez skrzydeł
w opadających pantoflach
bez Wergiliusza
z kotem w kieszeni
fantazją dobroduszną
i nieświadomą ręką
która poprawia świat

Słowniczek do tekstu: **Wergiliusz** – Вергілій (70 до н. е. – 19 до н. е.), найвидатніший поет стародавнього Риму та античної літератури; **pracownia** – майстерня; **nieświadomy** – несвідомий.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakim wierszem jest napisany utwór Zbigniewa Herberta pt. „W pracowni”? Z czym porównuje poeta boską doskonałość? Czym zajmuje się malarz? Co jest najważniejszą kwestią w zawodzie malarza?

Praca w grupach.

A. Czemu autor przeciwstawia „dobrą i pełną pomyłek” twórczość malarza? Czym się stają pomyłki malarza? **B.** Czy niedoskonałość jest w gruncie rzeczy lepsza od perfekcji? Odpowiedź uzasadnij. **C.** Jak traktuje Herbert proces tworzenia i efekt końcowy w postaci dzieła malarskiego?

134. Przepisz wypowiedzenia. Utwórz formy pierwszej osoby lp. i lm. różnych czasów od podanych czasowników. Następnie przekształć na zdania przeczące.

Lekkim krokiem przechodzi. Potem poprawia okulary. Dlatego świat jest doskonały. Oko chodzi sobie od plamy do plamy. Można wytrzymać. Udało się wejść do środka. Nieświadomą ręką poprawia świat.

135. Warto wiedzieć.

Wiersz wolny – rodzaj wiersza pozostający w opozycji do wierszy regularnych i do prozy. Nie tworzy jednolitego typu o stałych regułach wersyfikacyjnych, odrzuca wzorce rytmiczne, oparte na schemacie systemowym. Podstawową jednostką pozostaje nadal wers, wyróżniony za pomocą intonacji wierszowej oraz układu graficznego, segmentującego tekst niezależnie od podziałów składniowych. Znany był wcześniej, ale na dobre przyjął się w poezji XIX w. Powszechnie używany jest w poezji współczesnej (J. Przyboś, T. Różewicz) (wg „Słownika terminów literackich”).

136. Przeczytaj tekst.

Katarzyna Skolimowska

Jak wciąż kochać zawód nauczyciela?

Chodzi mi o to, że ja nigdy nie przestanę tej pracy kochać. I nie pozwolę sobie tego zabrać, nikomu. Mimo zmian, które ciągle zachodzą, a na które nie mamy wpływu, mimo trudnych uczniów, mimo roszczeniowych rodziców i mimo narzekających kolegów w pracy. Dlatego postanowiłam, że będę szukać inspiracji.

Będę się przyglądać tym, którzy kochają uczyć albo tym, którzy po prostu kochają swoją pracę, niezależnie od profesji, jaką wykonują. Stąd też moja fascynacja pisarzami, mówcami motywacyjnymi, coachami, managerami, muzykami, scenarzystami, dziennikarzami i itd.

Zaczęłam także sięgać po literaturę motywacyjną i tak się rozpoczęła moja przygoda z rozwojem osobistym, która trwa już ładnych kilka lat. *Człowiek świadomy swego powołania zawsze znajduje właściwy zapas sił do realizacji tego celu* – tak brzmią słowa, które dobrze zapamiętałam.

Wiemy doskonale, że szczęśliwa mama to szczęśliwe dziecko. Podobna zależność jest między uczniem a nauczycielem. Jeśli nie zadbasz o siebie, nie zadbasz o nikogo. Ciągły rozwój, nieustanna inspiracja to moje sposoby na to, aby mimo różnych przeszkód z taką samą mocą kochać zawód nauczyciela. Jest to proces odnawialny, to znaczy, że codziennie na nowo o tę miłość i pasję należy dbać.

Słowniczek do tekstu:

inspiracja – натхнення
zależność – залежність
nieustanny – безустанний

Związki wyrazowe: **roszczeniowi rodzice** – вимогливі батьки; **narzekający koledzy** – незадоволені колеги; **mówca motywacyjny** – тут: гарний оратор; **świadomy swego powołania** – свідомий свого покликання.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Utwórz 2–3 zdania na temat przysłowia, które brzmi: **U kowala brak siekiery, a u szewca butów** „ktoś nie jest w stanie zapewnić sobie tego, co sam wytwarza / czym sam się zajmuje”.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie tekstu i ilustracji (ćw. nr 136). Podziel się własnymi spostrzeżeniami z koleżanką / kolegą z klasy.

137. Przeczytaj, wstawiając przepuszczone litery. Odgadnij zagadki. Utwórz od tych słów formy rodzaju żeńskiego.

1. Ma torbę z na...ędziami,
w niej klucze, kł...dki, kłamki.

On z kłopotu wybawić cię może,
gdy się w d...wóch zepsują zamki.

2. Z pomocą no...yczek,
szczotki i g...ebienia,
wygląd naszych włosów...w
...aruje i zmienia.

3. Kto wie co odłupać,
z d...ewa lub z kamieni,
żeby je w filary
lub pomniki zamienić?

4. Czy w dzień, czy w nocy
spieszysz ludziom z pomocą.
B...l uśmie...y, temperaturę zmie...y,
ktoś ...ory go wezwać mo...e.

5. P...ez dzień cały w ciągłym trudzie,
wciąż... pracuje dla nas dzielnie.
Znają go też wszyscy ludzie
I ...anują jego kielnię.

6. Kto w sklepie bez wagi sp...edaje
dużo wier...y, opowiadań, bajek?

7. Kto w białym fartu...u p...ez dzień cały czeka,
czy ktoś go poprosi o sprzedanie lekarstw?

8. P...ebył śmiało wsze... i wzdłu...
oceany, wiele m...rz.

On na mostku słu...by miewa
No i szanty ...ętnie śpiewa

9. Ktoś za zeszytem p...egłada zeszyt,
...oć jest zmęczony – jeszcze pracuje.
Gdy stawia piątkę, bardzo się cieszy.
P...ykro mu bardzo, gdy stawia dwóję.

10. Gdy komputer się zawiesi,
zatnie lub zepsuje,
ten pan ...ybko go naprawi
i zaprogramuje.

11. Je...dzi w różne miejsca,
często podr...żuje.
Ważne informacje
ludziom p...ekazuje.

12. Jest ktoś, kto potrafi
pisać pi...kne zdania
i two...yc z nich ksią...ki
lub opowiadania.

13. Go...ciom w restauracji
 karty da... rozdaje.
 Potem zam...wione
 potrawy podaje.

14. Gdy wejdzie... do sklepu,
 ta miła osoba,
 spyta co ...cesz kupić
 i w...ystko ci poda.

15. P...yje...dżają szybko,
 stawiają drabinę.
 Zawsze dzielnie walczą
 z po...arem i dymem.

138. Rozwiąż rebusy. Utwórz zdania z odgadniętymi wyrazami.

y

jam

rt

+ z

rek

r = f

r = m

SŁOWOTWÓRSTWO

Barbara Jaśkiewicz-Socewicz.
„Wrocław. Wiosna na placu Solnym”

TEMAT 8. Środki masowego przekazu. Budowa słowotwórcza przysłówków

139. Warto wiedzieć.

W dzisiejszych czasach każdy człowiek ma na co dzień do czynienia z środkami masowego przekazu. **Środki masowego przekazu** (*mass media, media masowe, środki masowego komunikowania*) – urządzenia i instytucje, za pomocą których przesyłane są treści do bardzo licznej i zróżnicowanej publiczności; prasa, radio, telewizja, także film (kino), książki (popularne), nagrania muzyczne (płyty) oraz tzw. nowe media: odtwarzacz DVD, nagrania filmowe (DVD), telegazeta, telewizja satelitarna, telewizja kablowa, gry komputerowe, Internet (komputer), portale społecznościowe, serwis internetowy YouTube.

Za pośrednictwem mediów zdobywamy nowe informacje, bogacimy wiedzę oraz kształtujemy opinię na różne tematy. Mass media stały się nieodłączną częścią współczesnego świata. Ich siła, zasięg i wpływ są coraz większe. Ich znaczenia nie sposób przecenić, choćby z tej przyczyny, że poświęcamy im bardzo dużo czasu.

140. Wypisz z tekstu nazwy środków masowego przekazu i przetłumacz je na język ukraiński.

Anna Kozłowiecka

Co to jest przekaz masowy?

Prasa, radio i telewizja – najbardziej rozpowszechnione środki, służące do przekazywania ważnych wiadomości o aktualnych wydarzeniach. Skierowane są do szerokiej, różnorodnej grupy odbiorców, bez względu na wiek, miejsce zamieszkania, wykonywany zawód i wykształcenie. Są ogólnie dostępne i docierają do wszystkich ludzi.

Podawane za pomocą środków masowego przekazu informacje przybierają różne formy. Najczęściej spotykamy: wiadomości, dzienniki, komunikaty, kroniki wydarzeń, przeglądy aktualności, wywiady, rozmowy, oświadczenia, notatki prasowe, korespondencje, sprawozdania lub reportaże i inne.

Przekazywane w prasie, radiu i telewizji informacje dotyczą ważnych wydarzeń, znanych postaci, osiągnięć i wielu innych spraw. Wiadomości te są zawsze aktualne i przekazywane na bieżąco. Odbiorcy – czytelnicy, słuchacze i telewidzowie oczekują informacji w określonym czasie, dniu, a nawet godzinie. Informacja „odłożona na później” staje się nieaktualna.

Słowniczek do tekstu: **dziennik** – щоденна газета; **komunikat** – повідомлення.

Związki wyrazowe: **rozpowszechnione środki** – поширені засоби; **ogólnie dostępne** – загальнодоступне; **kroniki wydarzeń** – уламки подій; **informacja „odłożona na później”** – „відкладена на пізніше” інформація.

docierać – доходити
przybierać – приймати
oświadczenie – заява
sprawozdanie – звіт
przeglądy aktualności – огляди актуальних питань
notatka prasowa – замітка
na bieżąco – своєчасно

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Jakimi innymi określeniami możemy zastąpić pojęcie „środki masowego przekazu”? 2. Do kogo one są skierowane? 3. Jakie formy mają środki masowego przekazu?

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6-7 replik na podstawie tekstu i ilustracji. Podziel się spostrzeżeniami z koleżanką / kolegą z klasy.

Praca w grupach.

A. Jaka jest charakterystyczna cecha mass media? **B.** Z jakich środków masowego przekazu najczęściej korzystasz ty i twoi rodzice?

Na podstawie obrazka przygotuj niewielką wypowiedź pisemną, wykorzystując wyrazy, wyrażenia i zwroty podane w tekście. Podkreśl czasowniki i wskaż ich liczbę i osobę.

141. Określ, z jakich części mowy i za pomocą jakich formantów zostały utworzone następujące rzeczowniki?

Fotografia, krętaacz, odtwarzacz, nicosć, działaczka, nagranie, ostrokać, telegazeta, czasopismo, przekaz, chlebobdawca, przyrodnik, siostrzyczka, czarnoziem, wydarzenie, zasięg, drewniak, pięćozłotówka, telewizz, placówka, przegląd, milioner, ósemka, białosć, publikacja, gracz, dziennik.

142. Powtarzamy. Wytłumacz, co to jest: *wyraz pochodny, wyraz podstawowy, podstawa słowotwórcza, formant, typy formantów, rdzeń, rodzina wyrazów.*

Słowotwórstwo – nauka o budowie wyrazów i sposobach ich tworzenia. W języku są wyrazy **proste niepodzielnie słowotwórczo** (np. *tom, oko*). Po dodaniu do nich formantu otrzymujemy **wyrazy proste podzielnie słowotwórczo** (np. *tomik, oczko*).

Wyraz podstawowy – wyraz, od którego tworzymy inne wyrazy przez dodanie formantu. **Wyraz pochodny** – wyraz utworzony od wyrazu podstawowego. **Podstawa słowotwórcza** – część wspólna wyrazu pochodnego i wyrazu podstawowego. **Formant** – element słowotwórczy, za pomocą którego tworzymy wyrazy pochodne od podstawowych. Wyróżniamy takie typy formantów: a) **przedrostek** (np. *poprosić*); b) **przyrostek** (np. *narciarz*); c) **wrostek** (np. *kątomierz*,

moczygęba); d) **formant zerowy** ($\emptyset$) (np. *śpiewać* → *śpiew* $\emptyset$, *zakupić* – *zakup* $\emptyset$). **Rodzina wyrazów** to grupa wyrazów pokrewnych, zawierających ten sam rdzeń. **Wyrazy pokrewne** mają wspólny rdzeń. **Rdzeń** – niepodzielna słowotwórczo część wspólna dla całej rodziny wyrazów.

Do **wyrazów złożonych słowotwórczo** należą: **złożenia** – wyrazy oparte na dwóch tematach wyrazowych połączone interfiksami **-o-, -i-, -y-** (np. *samolot*, *wyrwidąb*, *cudzysłów*); **zrosty** – wyrazy, które powstały w wyniku złączenia w jedną całość dwóch lub trzech wyrazów (np. *dobranoc*, *małomówny*, *maminsynek*); **zestawienia** – wyrazy, które składają się z dwóch słów (np. *media masowe*).

143. Od każdego wyrazu utwórz wyraz pochodny, który byłby równocześnie wyrazem podstawowym dla innego wyrazu pochodnego.

Wzór: góra – góral – góralka.

Apteka, ogród, mieszkanie, filologia, poezja, narty.

144. Podziel wyrazy na złożenia, zrosty, zestawienia i zapisz do tabelki.

Samorządny, owczarek niemiecki, białogłowa, czcigodny, do widzenia, kątomierz, telefon komórkowy, dobranoc, nosorożec, średniewiecz, drugoklasista, północ, pan młody, wiarygodny, brzuchomówca, sokowirówka, rudowłosa, grzybobranie, wieczne pióro, zlewozmywak, łamigłówa, dwukropek, meblościanka.

złożenia	zrosty	zestawienia

145. Znajdź rodzinę wyrazów w zdaniu.

Czytelnik czyta w czytelnicy poczytne czasopismo.

146. Posłuchaj wiersza.

Ludwik Jerzy Kern

Żyrafa u fotografa

Przyszła pewna żyrafa w niedzielę do fotografa.

– Czy to pan robi zdjęcia?

– Ja.

– A ładne są te zdjęcia?

– Ba!

– I tak sam pan je robi?

– Sam.

– A ma pan aby kliszę?

– Mam.

- A nie pęknie ta klisza?
  - Nie ma mowy.
  - A objął mnie pan całą?
  - Nie, do połowy.
  - A co będzie z drugą połową?
  - Zdejmę osobno.
  - Czy za tę samą cenę?
  - Nie, za dopłatą drobną.
  - A na jednym zdjęciu się nie da?
  - Wykluczone.
  - To trudno. Niech pan robi.
  - Pstryk! Pstryk! Zrobione.
  - A teraz?
  - Teraz zlepnię te zdjęcia najlepiej jak potrafię.
- I wręczę pani za chwilę tę wspaniałą fotografię.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Odszukaj w „Słowniku języka polskiego” wyraz *fotografia*. Jakie znasz rodzaje fotografii?

Praca w grupie. Na podstawie obrazka przygotuj niewielką wypowiedź pisemną, wykorzystując słownictwo z utworu L. J. Kerna „Żyrafa u fotografa”.

A. Kiedy i w jaki sposób fotografia przekazuje pewne informacje?

B. Określ bohaterów wiersza.

C. Jak chciał dogodzić klientowi fotograf?

D. Na czym polega komizm opisanej w wierszu sytuacji?

A. B. C. D. Dlaczego robimy zdjęcia? Czemu sięgamy obecnie po cyfrowy aparat fotograficzny? Jak w dzisiejszych czasach robimy zdjęcia?

147. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Budowa słotwórcza przysłówków

Przysłówek jest nieodmienną częścią mowy. Odpowiada na pytania *jak? gdzie? kiedy?* Większość przysłówków tworzy się od przymiotników (przysłówki odprzymiotnikowe). Rzadziej występują przysłówki pochodne tworzone od innych części mowy – *zaimków* (głównie zaimków przymiotnych – przysłówki odzaimkowe), *rzeczowników* (przysłówki odrzeczownikowe), *liczebników* (przysłówki odliczebnikowe)

i *imiestwów przymiotnikowych*. Istnieją także przysłowki **złożone** (kompozycje wyrazowe).

Przysłowki **odprzymiotnikowe** tworzymy od podstaw przymiotnikowych za pomocą przyrostków *-o* i *-e* (drogi – *drogo*, piękny – *pięknie*). Przysłowki złożone tworzymy z przyimków *po*, *z*, *na* i *za* oraz formy przymiotnika w odpowiednim przypadku (np. *po polsku*, *z daleka*). Przysłowki **odrzeczownikowe** mają formę przypadkową rzeczowników bez przyimka lub rzeczowników w połączeniu z zaimkiem albo przyimkiem (*czasem*, *naraz*). Przysłowki **odzaimkowe** tworzymy od zaimków, najczęściej za pomocą przyrostków *-o*, *-ak*, *-edy*, *-ędy*, *-dzie*, *-ędzie*, *-u*, *-am* (np. *tak*, *pokąd*, *owędy*).

Przysłowki **odliczebnikowe** tworzymy od liczebników wielorakich i od liczebników mnożnych za pomocą przyrostków *-o*, *-e* (np. *dwojaki* – *dwojako*, *podwójny* – *podwójnie*). Przysłowki złożone tworzymy z rzeczownika *raz* i liczebnika głównego lub porządkowego (*jeden raz*); przysłowki odliczebnikowe – z przedrostka *po-* i przyrostka *-e* (*po pierwsze*).

Przysłowki **złożone** powstają w wyniku kompozycji wyrazowej (np. *jako tako*, *pojutrze*).

148. Dopisz do rdzeni wyrazy pochodne.

Przymiotnik	Rzeczownik	Przysłówek	Czasownik

1. Wesoł-, boks-, ciepł-, mił-;
2. Komputer-, lekarz-, dziennik-, śpiew-;
3. Zimn-, pogod-, mokr-, film-, próżn-;
4. Porządek-, mow-, program-, bieg-, farb-.

Spośród wyrazów wskaż przysłowki odzaimkowe, odprzymiotnikowe, odrzeczownikowe, odliczebnikowe i złożone. Za pomocą jakich przyrostków zostały utworzone przysłowki?

Na zimno, nagle, ładnie, wszelako, źle, dwa razy, po drugie, wówczas, głęboko, do dnia, nijak, za ciepło, gromadą, siak, krzywo, trzeci raz, dużo, jutro, wczoraj, znienacka.

149. Odczytaj na głos i wyraźnie wiersz.

Stanisław Grochowiak

Telewizor

Z telewizorem trzeba rozważnie,
Wybierać to, co naprawdę uczy.
Albo to, co śmiesz.

Masz bowiem w sobie własny ekran: wyobraźnię,
I ją właśnie uczyń
Czarodziejką zwykłych rzeczy.
Dzbanek na stole, co światłami pryska,
Autobus w deszczu, lśniący niby okoń,
Smuga, którą zwałnia w niebie odrzutowiec...
To są również filmy, dziwne widowiska,
Naciesz nimi oko,
Innym to powiedz.
Jedni cię obśmieją: „Sam widziałem... eee tam”.
Inni się zadziwią: „On chyba poeta”.
A tyś po prostu fajny jest chłopaczek,
Co lubi trochę mądrzej
Niż inni popatrzeć.

Słowniczek do tekstu: odrzutowiec – реактивний літак; zadziwić – здивувати.

Związki wyrazowe: światłami pryska – бризкає світлом; naciesz nimi oko – тут: натішся ними.

rozważnie – розважливо
wyobraźnia – уява
czarodziejka – чаклунка
obśmiać – висміяти
widowisko – видовище

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Kto jest adresatem wiersza? 2. Jakie pouczenia wypływają z utworu?
3. Jakie są wady i zalety oglądania telewizji?

Czy zgadzasz się z tym, że nadmierne oglądanie telewizji niszczy wyobraźnię? Odpowiedź uzasadnij. Czy lubisz oglądać telewizję?

Wskaż środki stylistyczne w wierszu (epitety, porównania, przenośnie).

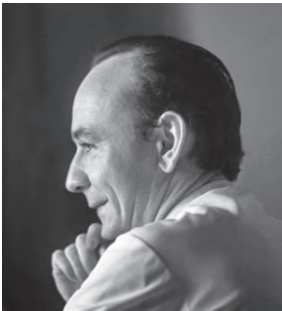

150. Przepisz podane wyrazy, dzieląc je na rdzeń, przyrostek, przedrostek.

Chłopaczek, rozważnie, dzbanek, obśmieją, czarodziejka, odrzutowiec, widowisko, nacieszyć, zadziwić, mądrzej, popatrzeć.

151. Warto wiedzieć.

Stanisław Grochowiak (1934–1976) – polski poeta, dramatopisarz, publicysta, scenarzysta filmowy. Urodził się w Lesznie Wielkopolskim. W 1953 r. przeprowadził się do Wrocławia. Po dwóch latach wyjechał do Warszawy, gdzie współredagował różne czasopisma („Za i Przeciw”, „Współczesność”, „Nowa Kultura”, „Kultura” i in.). Po swoim głośnym debiucie literackim w 1956 r. zaliczono go do tak zwanego pokolenia „Współczesności”. Pierwszy tomik poezji artysty nosił tytuł „Ballada rycerska”. Tomy wierszy – „Menuet z pogrzebaczem” (1958), „Rozbieganie do snu” (1959) i „Agresty” (1963) uważa się za wyznaczające w twórczości poety okres fascynacji turpizmem i groteską. Kolejne tomiki – „Kanon (1965) i „Nie było lata” (1969) stanowią zwrot poety w stronę klasycyzmu. Pisał również wiersze dla dzieci (wg *Karoliny Marłegi*).

152. Poznaj zasady bezpiecznego korzystania z Internetu i odpowiedz na pytania. Zapisz tekst pod dyktando.

Nigdy nie podawaj osobom z Internetu swoich haseł.

Nigdy nie podawaj w Internecie swojego prawdziwego imienia i nazwiska.

Nigdy nie wysyłaj nieznanym swoich zdjęć.

Nigdy nie umawiaj się na spotkanie z nieznaną osobą.

Używaj programów antywirusowych.

Nie wierz we wszystkie informacje, które przeczytasz w Internecie.

Jeśli zauważysz coś podejrzanego, od razu powiedz o tym rodzicom lub opiekunom.

Pamiętaj, że w Internecie nigdy nie wiadomo, kto jest po drugiej stronie (wg <https://klikajbezpiecznie.pl/>).

153. Ułóż tekst na podstawie pytań i zapisz go. Znajdź różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.

Dlaczego korzystasz z Internetu?

Ile czasu codziennie spędzasz przed komputerem?

Czy rodzice kontrolują, co robisz w Internecie?

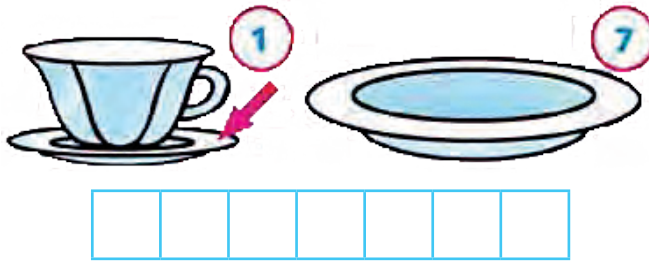
Czy wiesz, jak działa Internet, co wolno, a czego nie można robić w sieci?

154. Krzyżówka-zagadka.

	9		8		6	3	1	7	6	8
2	5	1	7	6	8		7		10	
	6		9		1	2	3	4	5	6
7	8	9	5	10	11		2		4	
	10		7		6	9	5	2	6	8
1	11	2	8	4	8		10		8	

POZIOMO

Odgadnij znaczenie 2 obrazków i wpisz je do diagramu, a następnie wpisz pozostałe litery zgodnie z odpowiednią numeracją. Takim samym liczbom odpowiadają takie same litery.

Litery w kolorowych polach, czytane rzędami, utworzą rozwiązanie.

SKŁADNIA

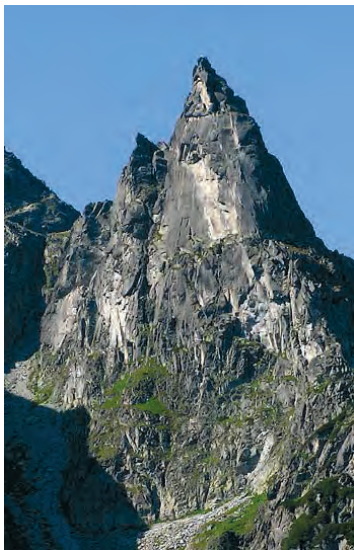

Magdalena Kępa. „Wrocław”

TEMAT 9. Przyroda jest naszym skarbem.
Składnia. Budowa wypowiedzenia. Grupa
podmiotu i grupa orzeczenia. Zdania pojedyncze
i złożone

155. Przeczytaj tekst.

Szczyt Mnich (Tatry)

Julian Przybóś

Człowiek nad przyrodą.
Linia i gwar (fragment)

Człowiek pierwotny, nieuzbrojony w wiedzę, padał plackiem przed piorunem i czcił święte dęby i kamienie. Cywilizacja wypłoszyła bóstwa z natury, a piorun zaprzęła do pracy. Coś jednak z instynktów barbarzyńcy pozostało w tych wielbicielach przyrody, którzy z uporem wyznawców straconej sprawy protestują przeciwko pochodowi zdobywczych form cywilizacji w najdziksze ostępy gór i puszczy. Nic nie pomoże i trzeba się pogodzić z myślą, że za kilka czy kilkanaście lat jedyną wspinaczką na Mnicha będzie jazda windą elektryczną. Silniejszy człowiek, człowiek, który zbudował windę elektryczną, pokona barbarzyńcę wiszącego na linie.

Cywilizacja przekształca bezładną bryłę natury celowo i wytrwale. Zaborcza stopa człowieka wszędzie, gdziekolwiek stanie, umacnia się wynalazkiem. Człowiek jest tak silny, że w obronę przed własną zaborczością bierze „dziką”, „nieskończoną” przyrodę; a parki narodowe, sztucznie hoduje i ochrania dzikość. Jeśli za parę lat nie pojedziemy

na Mnicha w windzie elektrycznej, to tylko dlatego, że wejdzie on do inwentarza utrzymywanego przez cywilizację muzeum natury.

Słowniczek do tekstu: Mnich – вершина Мніх в Татрах висотою 2068 м над рівнем моря; barbarzyńca – варвар; inwentarz – інвентар.

Związki wyrazowe: padać plackiem – тут: падати ниць; z uporem wyznawców straconej sprawy – з впертістю прихильників пропашої справи; zaborcza stopa człowieka – нога людини-завойовника; sztucznie hoduje – штучно вирощує; muzeum natury – музей природи; ostępy gór – тут: дикі гори.

piorun – блискавка
wynalazek – винахід
umacnia się – зміцнюється
nieuzbrojony w wiedzę – не озброєний
знаннями / без знань

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Jaki był stosunek człowieka pierwotnego do przyrody? 2. Co zmieniła cywilizacja?

Czy uważasz, że natura broni się przed cywilizacją? Jeśli tak, to w jaki sposób?

156. W podanych zdaniach wskaż podmioty i orzeczenia. Określ formy gramatyczne orzeczeń. Co to jest zdanie? Jak dzielimy zdania ze względu na cel wypowiedzi? Jakie znasz rodzaje podmiotu? Jakimi częściami mowy zostały wyrażone podmioty? Co to jest związek rządu? Podaj przykład. Czym może być wyrażone dopełnienie? Na jakie pytanie odpowiada?

Cywilizacja wypłoszyła bóstwa z natury. Coś jednak z instynktów barbarzyńcy pozostało w wielbicielach przyrody. Nic nie pomoże. Jedyną wspinaczką na Mnicha będzie jazda windą elektryczną. Człowiek pokona barbarzyńcę wiszącego na linie. Zaborcza stopa człowieka wszędzie umacnia się wynalazkiem.

157. Powtarzamy.

Wytlumacz, co to jest: **zdanie, równoważnik zdania, podmiot, orzeczenie, podmiot logiczny, podmiot domyślny.**

Składnia – „1. nauka o budowie wypowiedzeń”; 2. „układ wypowiedzenia i jego budowa; też: funkcja wyrazu w zdaniu”.

Budowa wypowiedzenia

Wypowiedzenie wyrażające myśli i uczucia nazywamy **zdaniem** lub **równoważnikiem zdania**. **Równoważnik zdania** to wyraz lub grupa wyrazów formalnie nietworząca zdania, pełniące jednak tę samą funkcję co zdanie, nie posiada orzeczenia, np. *Kto tam? Czas na nas*.

Zdanie – zespół wyrazów powiązanych zależnościami gramatycznymi i zawierający orzeczenie. Zdania, które zawierają tylko jedno orzeczenie, nazywamy **zdaniami pojedynczymi**. Ze względu na funkcję, jaką pełnią części zdania, wyróżniamy **podmiot, orzeczenie, określenia**.

Zdanie pojedyncze nierozwinięte ma tylko **podmiot i orzeczenie**, które stanowią **główny związek zdania**. **Podmiot** to główna część zdania, która może oznaczać osoby, zwierzęta, rzeczy, zjawiska, pojęcia; odpowiada na pytania: *kto?, co?* **Podmiot gramatyczny** to rzeczownik występujący w mianowniku, a także każda część mowy użyta w znaczeniu rzeczownika. **Podmiot logiczny** występuje w przypadkach zależnych, np. Nie ma już *deszczu*. **Podmiot domyślny** jest wyrażony przez końcówkę czasownika osobowego, np. *Zrozumiałam o co chodzi*. **Orzeczenie** oznacza czynność, stan lub właściwość podmiotu; odpowiada na pytania: *co robi podmiot?, kim jest?, jaki jest?, co się z nim dzieje?* Są dwa rodzaje orzeczenia: 1) **orzeczenie czasownikowe (proste)** jest wyrażone formą czasownika osobowego, np. *Kolega przyszedł do domu*; 2) **orzeczenie imienne** składa się z łącznika wyrażonego formą czasowników *być, stać się, zostać, musieć, chcieć, mieć* i orzecznika wyrażonego inną częścią mowy (rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, imiesłów przymiotnikowy), np. *Matka Janka jest nauczycielką*. **Określenia (przydawki, dopełnienia, okoliczniki)** dzielimy na: 1) **grupę podmiotu**; 2) **grupę orzeczenia**. Stosunki między wyrazami wewnątrz tych grup wyrażają się poprzez **związki rzędu, zgody i przynależności**.

158. Porównaj zespoły składniowe wyrazów. W jakim stosunku łączą się człony każdego z zespołów? Wyróżnij w związkach człon nadrzędny i podrzędny.

Refleksje estetyczne, hałas i cisza, widzenie krajobrazu, typ konstrukcji, ładna książka, w tematyce wierszy, sens poetycki, osiągnęła sukces, było żywe, dziś albo pojutrze, współredaktor pisma.

159. W zdaniach zamieszczonych poniżej ustal podmioty. Jakimi częściami mowy one zostały wyrażone? Określ formę gramatyczną tych wyrazów.

Ojciec uwielbiał swojego psa. Byliście w teatrze dzisiaj? Student z chęcią powrócił z miasta. Jesienią ubywa dnia. Po ulewnych deszczach przybyło wody w rzece. Chodź do nas! Dwóch sportowców grało w piłkę. Wyjechaliśmy do Wrocławia po obiedzie.

160. Ustal orzeczenie. Napisz, jaką częścią mowy został wyrażony każdy orzecznik? Określ formę gramatyczną tych wyrazów.

On był świetnym aktorem. Pola zostały puste. Pokój stał się przytulny. Brat będzie marynarzem. Córeczka jest spokojna. Przyjaciele są serdeczni. Rodzice nareszcie będą odpoczywali.

161. Warto wiedzieć.

Julian Przyboś (1901–1970) – poeta, eseista, tłumacz, współtwórca *Awangardy Krakowskiej*. W r. 1941 – współredaktor pisma „Nowe Widnokregi”, 1944–47 – „Odrodzenia”. Był prezesem Związku Zawodowego Literatów Polskich, posłem RP w Szwajcarii, w latach 1952–55 – dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej. Wypracował oryginalny typ konstrukcji poetyckiej opartej na dynamizacji i metaforyzacji obrazu poetyckiego. W tematyce wierszy są motywy urbanistyczno-techniczne („Śruby”, 1925), odkrywcze widzenie krajobrazu („Z ponad”, 1930, „W głąb las”, 1932), refleksje estetyczne i filozoficzne („Najmniej słów”, 1955, „Narzędzie ze światła”, 1958 i in.). Pisał eseje („Linia i gwar”, tomy 1–2, 1959, „Sens poetycki”, 1963, „Zapiski bez daty”, 1970) (wg *Encyklopedii PWN*).

162. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Grupa podmiotu

Grupa podmiotu to konstrukcja składniowa utworzona z podmiotu i określających go przydawek.

Przydawka określa właściwości podmiotu i odpowiada na pytania: *jaki?, który?, czyj?, ile?* **Przydawka przymiotna** bywa wyrażona za pomocą przymiotnika (Mamy *piękną* pogodę.); zaimka przymiotnego (*Jakaś* dziewczyna pyta o drogę.), liczebnika (*Pierwsza* kobieta stała nieruchomości.), imiesłowu przymiotnikowego (*Wykonany* obraz był

piękny.). **Przydawka rzeczowna zwyczajna** jest wyrażona rzeczownikiem w tym samym przypadku i liczbie, co wyraz określany (Rzeka Odra przepływa przez Wrocław). **Przydawka rzeczowna porównawcza** łączy się z rzeczownikiem określany za pomocą wyrazów: *jak, jako, jakby, niby* (Usta były czerwone *jak* korale.). **Przydawka dopełniaczowa** jest wyrażona za pomocą rzeczownika w dopełniaczu (Na stole zobaczyłem książkę *nauczyciela*). **Przydawka przyimkowa** jest wyrażona za pomocą rzeczownika z przyimkiem (Zeszyt *w linijkę* leżał w plecaku.).

163. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Przydawka – określa rzeczownik

Na jakie pytania odpowiada?

Jaki, jaka, jakie?

Czyj, czyja, czyje?

Który, która, które?

Przymiotnik (imiesłów przymiotnikowy)	Rzeczownik	Zaimek	Liczebnik	Wyrażenie przyimkowe
biała → kreda uczeń ← słuchający	statek ← widmo uczeń ← gimnazjum brat ← mamy	nasz → dom twój → komputer	drugi → dzień	bieg ← do celu szczotka ← do butów

164. Rzeczowniki *boisko, budynek, klasa, podręcznik* uzupełnij różnymi rodzajami przydawek (przymiotną, rzeczowną zwyczajną i porównawczą, dopełniaczową, przyimkową). Ułóż z nimi zdania proste.

165. Z wiersza Jarosława Iwaszkiewicza „Do czytelnika” wybierz podmioty i przydawki, określające właściwości podmiotów. Wpisz przydawki do tabeli według wzoru.

Wyraz określany	Pytanie	Przydawka	Część mowy	Rodzaj przydawki

Chciałbym napisać, jak pies biegnie,
Wóz cały w słońcu jedzie laskiem,
Baba rowerem skręca jezdnią

I bańki lśnią blaszanym blaskiem.
Czerwony pociąg mija domy,
A z elektrowni czarne dymy,
Spłoszony kasztan szarpie brony,
Topola składa liść jak rymy.

Żeby to wszystko w słońcu błysło
I żeby było tak jak żywe –
I żebyś ty to widział wszystko
I żebyś był, jak ja – szczęśliwy.

166. Posłuchaj wiersza.

Jan Sabiniarz

W lesie

Niech świat pędzi zwariowany
Do tchu utraty. Szkoda sił
Balsamem lasu leczysz rany
Poszumem wiatru – kochaj, żyj
W gęstozielonych ścianach boru
Cisza spoczywa w rannej mgle
Wytkana w sercu wilgi śpiewem
Brzozą i świerkiem w sosen tle
Światło księżycy, rosy w trawie
Lśnienie jeziora pośród drzew
Donikąd kończy się wędrówka
Cichnie jak wiatr w trzcinach śpiew
Skowronkiem szczęścia, tęczą marzeń
Wzlatujesz w błękit, w słońca blask
Wierzysz, nic złego się nie zdarzy
Tutaj jest twoje miejsce – czas
Chłód – latem, zimą – ciepło strzechy
Małe okienko w cieniu lip
I ognia żar na palenisku
Za dnia i w noc otwarte drzwi
Przeszłość – przyszłości tu się kłania
I nic uronić nie chce: dziś
Żurawie ślą na pożegnanie
Nadzieje wiosny, lata sny

Słowniczek do tekstu: wilga – іволга; trzcina – тростина; palenisko – вогнище.

Związki wyrazowe: do tchu utraty – до втрати дихання; poszum wiatru – порив вітру; ciepło strzechy – тепло рідного дому; nic uronić nie chce – не хоче нічого втрачати.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Do kogo zwraca się autor wiersza? 2. Co jest podmiotem tekstu?

1. Jak się czuje autor w lesie, na co w pierwszej kolejności zwraca uwagę czytelników? 2. Jakie środki stylistyczne podkreślają wizualność tekstu?

Jak sądzisz, czego zdaniem autora życzy sobie las?

167. Wskaż orzeczenia w zdaniach i powiedz, w jakiej formie one występują?

Niech pędzi zwariowany świat. Za dnia i w noc są otwarte drzwi. Balsamem lasu leczysz rany. Cisza spoczywa w rannej mgle. Tutaj jest twoje miejsce. Żurawie ślą na pożegnanie nadzieje wiosny.

168. Przedstaw budowę zdań za pomocą wykresów.

Wierzysz, nic złego się nie zdarzy. Chłód jest latem, zimą – ciepło strzechy. Przeszłość – przyszłości tu się kłania i nic uronić nie chce.

169. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Grupa orzeczenia

Grupa orzeczenia to konstrukcja składniowa utworzona z orzeczenia i jego określeń (dopełnienia i okolicznika).

Dopełnienie to wyraz uzupełniający myśl wyrażoną w zdaniu, odpowiada na pytania przypadków zależnych: *kogo? czego?, komu? czemu?, kogo? co?, z kim? z czym?, o kim? o czym?* Tę część zdania wyrażamy najczęściej za pomocą rzeczownika. **Dopełnienie bliższe** jest wtedy, gdy przy zmianie czasownika staje się ono podmiotem (Podziel *sto* przez pięć. *Sto* podzielono przez pięć.). **Dopełnienie dalsze** nie zmienia się w podmiot.

Okolicznik jest drugorzędną częścią zdania, związaną przede wszystkim z orzeczeniem. Jego zadaniem jest wyszczególnić cechy czynności wyrażonej w orzeczeniu. Ze względu na znaczenie okoliczników wyróżniamy następujące ich rodzaje: 1) **okolicznik**

czasu – odpowiada na pytanie: *kiedy? jak długo? w jakim czasie? odkąd? dokąd?*; 2) **okolicznik miejsca** – odpowiada na pytania: *gdzie? skąd? dokąd? którydy?*; 3) **okolicznik sposobu** – odpowiada na pytania: *jak? w jaki sposób?*; 4) **okolicznik celu** – odpowiada na pytania: *po co? na co? w jakim celu?*; 5) **okolicznik przyczyny** – odpowiada na pytania: *dlaczego? z jakiej przyczyny?*; 6) **okolicznik stopnia i miary** – odpowiada na pytania: *w jakim stopniu? jak długo? jak daleko? jak bardzo?*; 7) **okolicznik warunku** – odpowiada na pytania: *pod jakim warunkiem?*; 8) **okolicznik przyzwolenia** – odpowiada na pytania: *mimo co? mimo czego?*

170. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Dopełnienia oraz okoliczniki – to określenia czasownika

(a więc wyrazy podrzędne wobec niego):

Dopełnienia

zarządzać < **firmą**
przyglądać się < **chmurom**
czytać < **gazety**

Okoliczniki

po południu < wyjeżdżać
wracać < **powoli**
wyjść < **na zakupy**

171. Uzupełnij zdania.

Wśród części zdania wyróżniamy ... i ... . Do grupy podmiotu należą ... , a do grupy orzeczenia ... . Związek główny zachodzi między ... i ... . Część zdania, która odpowiada na pytania przypadków zależnych nazywamy... . Sposób, miejsce i czas wykonywanej czynności określa w zdaniu ... .

172. Do podanych czasowników dopisz dopełnienia. Podaj przypadek, liczbę i rodzaj każdego z wyrazów.

Wolę, nie lubi, podoba się, słyszy, przypomina, upodobia się, organizuje.

173. Ze zdań wypisz okoliczniki przyczyny. Określ, w jakim związku łączą się one z określonym czasownikiem?

Zatrząsł się z gniewu. Oniemiała ze zdumienia. Zamilkli z przerażenia. Zaniemówiły ze strachu.

174. Praca w grupach. A, B, C. Popatrzcie na zdjęcia. Przygotujcie występ na temat: „Zapraszamy na wycieczkę do...”.

A. Park Południowy

B. Ogród japoński

C. Widok z mostu Tumskiego

175. Posłuchaj tekstu.

Elżbieta Węgrzyn

Wrocławska przyroda

Specyficzne położenie Wrocławia – nad Odrą, u zbiegu czterech jej dopływów, liczne starorzecza – to doskonałe warunki dla utworzenia się dużej różnorodności organizmów. Warunki klimatyczne Wrocławia pozwoliły też na sprowadzenie i posadzenie drzew oraz krzewów rosnących w naturze na innych kontynentach, niektóre możemy zobaczyć we wrocławskich parkach. Radzą sobie one tu doskonale i cieszą oczy oglądających.

Już wczesną wiosną w różnych miejscach Wrocławia, przy ulicach i w parkach, trawniki rozkwitają kolorowymi krokusami, hiacyntami i żonkilami. Zobaczyć możemy też pięknie kwitnące magnolie czy forsycje. Po nich rozwijają się kwiaty różaneczników, kasztanowców, tulipanowców, katalp, robinii. Inne drzewa i krzewy mają liście w różnych odcieniach zieleni, o ciekawych kształtach, pięknie przebarwiające się jesienią. Wtedy też podziwiamy barwne czy ciekawe owoce: jarzębin, cisów, igliczników, platanów, skrzydłorzechów, ogników, śnieguliczek i wielu innych.

Odra wraz ze swoimi dopływami w obrębie miasta (Ślężą, Bystrzycą, Oławą i Widawą) oraz mniejszymi strumieniami i kanałami tworzy bogaty system wodny. W dolinach rzecznych spotkać możemy rzadkie gatunki roślin. Rzeki to także korytarze ekologiczne, którymi przemierzają się zwierzęta. Nad rzekami położone są kompleksy leśne ze stanowiskami ciekawych i rzadkich roślin, niekiedy chronionych. Żyją tu także większe zwierzęta: dziki, sarny, lisy, borsuki, wiele ptaków i owadów. Obszary łąkowe w międzywalu Odry i dolinie Widawy

sprzyjają obserwacjom roślinności charakterystycznej dla łąk zmienowilgotnych oraz zalewiskowych. Rośnie tu np. szafirek miękkolistny, czosnek kątowaty, rutewka żółta. Nad łąkami unoszą się motyle i ważki. Na polach irygacyjnych, oprócz roślin, spotkamy wiele ptaków wodno-błotnych.

Słowniczek do tekstu: **różanecznik** – рододендрон; **tulipanowiec** – ліриодендрон; **katalpa (surmia)** – катальпа; **robinia (grochodrzew)** – робінія; **skrzydłorzech** – птерокарія; **ognik** – піраканта; **śnieguliczka** – сніжноягідник; **szafirek miękkolistny** – мишачій гіацинт; **czosnek kątowaty** – цибуля гранчаста (часник заячий); **rutewka żółta** – рутвиця жовта.

Związki wyrazowe: **u zbiegu czterech jej dopływów** – в місці впадіння її чотирьох приток; **radzą sobie one tu doskonale** – тут: вони тут прекрасно ростуть; **poła irygacyjne** – іригаційні поля (іригація – підведення води на поля, що відчують нестачу вологи).

starorzecze – старе русло річки, стариця
dopływ – притока
rośliny chronione – рідкісні рослини, що охороняються
międzywale – частина долини між протипаводковими валами

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Jakie są warunki klimatyczne Wrocławia? 2. Jakie znaczenie dla zwierząt i roślin ma Odra wraz ze swymi dopływami?

Przeczytaj nazwy drzew, krzew, kwiatów, które rosną w różnych miejscach Wrocławia. Przetłumacz je na język ukraiński.

176. W jakich formach przypadkowych występują przydawki w zespółach wyrazów? Zamień przydawki wyrażone przez rzeczownik w dopełniaczu na przydawki wyrażone przymiotnikiem.

Podróż nocą, światło księżyca, balsam lasu, lśnienie jeziora, nadzieja wiosny, tęcza marzeń, słońca blask, sny lata.

177. Przepisz zdania, nadając wyrazom w nawiasach poprawną formę przypadkową. Kiedy używamy dopełnienia bliższego w dopełniaczu?

Położenie (Wrocław) u (zbieg, dopływy) to doskonałe warunki dla utworzenia się (różnorodność, organizmy). Warunki klimatyczne pozwoliły na sprowadzenie i posadzenie (drzewa, krzewy) rosnących w (natura) na innych (kontynenty), niektóre możemy zobaczyć we (wrocławskie parki).

178. Uzupełnij zdania brakującymi częściami zdania.

1. (*okolicznik przyczyny*) we Wrocławiu posadzili drzewa oraz krzewy rosnące na innych kontynentach. 2. Uczeń postąpił lekkomyślnie (*okolicznik przyzwolenia*) kolegów. 3. (*okolicznik czasu*) padał śnieg.

179. Powtórz wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Zdania pojedyncze i złożone

Rozróżniamy wypowiedzenia pojedyncze i złożone. **Zdanie pojedyncze** to wypowiedzenie zawierające tylko jedno orzeczenie, które może być wyrażone osobową formą czasownika, formą bezosobową *-no / -to* lub nieosobowym czasownikiem, np. *warto, można, trzeba*.

Zdanie złożone to zespół dwu lub więcej wypowiedzeń składowych (zdań lub ich równoważników) powiązanych ze sobą formalnie i semantycznie, które zawiera co najmniej dwie osobowe formy czasownika, np. *Opowiadał i spoglądał.*; jedno orzeczenie czasownikowe i równoważnik zdania, np. *Czytając książkę, patrzył na ulicę*; dwa równoważniki zdania, np. *Gość w dom, Bóg w dom*. Zdania i równoważniki zdań, które wchodzą w skład zdania złożonego, nazywamy **zdaniami składowymi**. Zdania złożone, mające więcej niż dwa zdania składowe, określamy jako **wielokrotnie złożone**. Zdania składowe w zdaniu złożonym pozostają względem siebie w stosunku:

a) *równorzędnym*, w którym treść zdań jest od siebie niezależna, są to **zдания współrzędne**; b) *podrzędnym (nadrzędno-podrzędnym)*, w którym treść zdań składowych jest od siebie uzależniona (jedno zdanie określa drugie), są to **zдания podrzędnie złożone**. Zdania składowe mogą być połączone ze sobą spójnikami, bezspójnikowo, zaimkami względnymi, np. *Wiesz, co trzeba*. W zdaniu wielokrotnie złożonym, składającym się przynajmniej z jednego zdania składowego podrzędnego, występuje *zdanie główne* (nadrzędne wobec wszystkich) i *zдания poboczne* (podrzędne bezpośrednio lub pośrednio względem głównego lub współrzędne dodane).

Zdanie złożone współrzędnie

Ze względu na stosunek treściowy zdań składowych wyróżniamy kilka rodzajów zdań współrzędnych: 1) **łączone**, w których treści wypowiedzeń składowych łączą się znaczeniowo: czasowo lub przestrzennie. Najczęściej połączone są za pomocą spójników: *i, a, a także, oraz* lub bezspójnikowo, np. *Wszedł, a następnie uklonił się*; 2) **rozłączone**, w których wypowiedzenia składowe informują o czynnościach wykluczających się. Charakterystyczne są dla nich spójniki: *albo, lub, bądź*, np. *Albo pójdę do swojego domu, albo wstąpię do kolegi*; 3) **przeciwstawne**, w których wypowiedzenia składowe połączone są na zasadzie kontrastu znaczeniowego. Relację przeciwstawności uzewnętrznia się za pomocą spójników: *a, jednak, ale, lecz, zaś, przecież, natomiast*, np. *Nie chcesz pisać sprawdzianu, ale nie uciekniesz od niego*; 4) **wynikowe**, w których treść drugiego wypowiedzenia wynika z treści wypowiedzenia pierwszego. Wykładnikami tej relacji są zazwyczaj spójniki: *więc, toteż, zatem, wobec tego*, np. *Wróciłam do kraju, więc na pewno zadzwonię do krewnych*; 5) **włączone** (synonimiczne), w których wypowiedzenia składowe znajdują się w stosunkach synonimii – drugie wyraża tę samą treść, co pierwsze. Charakterystyczne spójniki: *czyli, mianowicie, to jest, innymi słowy*, np. *Skończyłem piętnaście lat, czyli nie jestem pełnoletni*.

Zdanie złożone podrzędnie

Zdanie złożone podrzędnie składa się ze zdań składowych zależnych od siebie semantycznie i formalnie, jedno z nich (podrzędne) jest zależne od drugiego (nadrzędnego). Zdanie podrzędne pełni względem zdania nadrzędnego taką samą funkcję jak składniki zdania pojedynczego. W związku z tym wyróżniamy zdania podrzędnie złożone: 1) **podmiotowe**, np. *Kto jest najlepszy, ten wygra*; 2) **orzecznikowe**, np. *Nigdy nie byłeś taką, jaka jesteś obecnie*; 3) **dopełnieniowe**, np. *Wiem, że będziemy szczęśliwi*; 4) **okolicznikowe**, np. *Przyjdziemy, gdy nas zawołasz*; 5) **przydawkowe**, np. *Słowa, które usłyszałem, wprowadziły mnie w błąd*.

180. Każde z podanych zdań pojedynczych przekształć w odpowiednie zdania złożone. Nazwij rodzaj zdań.

Dziewczyna zatrzymała się. Zabrała list. Otworzyła kopertę. Przeczytała list.

181. Nazwij podane zdania i przedstaw je graficznie.

Otaczała ich puszcza, toteż stracili nadzieję na ratunek.

Janek spacerował po Wrocławiu i oglądał zabytki.
U nas pogoda słoneczna, a w górach pada deszcz.
Na ulicy chmurzy się, więc może padać.
Nie wiem jeszcze, wyjdę do kina czy zostanę w domu.

182. Ułóż po dwa zdania współrzędnie złożone (łączne, rozłączne, wynikowe i przeciwstawne). W każdym z nich użyj innego spójnika.

183. Przepisz zdania, podkreśl orzeczenia, nazwij rodzaj zdania podrzędnego. Narysuj wykresy podanych zdań złożonych.

Cywilizacja wypłoszyła bóstwa z natury, a piorun zaprzęgå do pracy. Rzeki to także korytarze ekologiczne, którymi przemieszczają się zwierzęta. Nic nie pomoże i trzeba się pogodzić z myślą, że za kilka czy kilkanaście lat jedyną wspinaczką na Mnicha będzie jazda windą elektryczną.

184. Określ, jakie to zdania, zrób wykres. Co to jest związek przynależności? Podaj przykład. Czym może być wyrażony podmiot w zdaniu? Na jakie pytania odpowiada? Które z okreleń odpowiada na pytania *jaki?, który?*

Gdy opowiadał, denerwował się. Przyjadę do ciebie albo zatelefonuję. Kto jest młody, temu wszystko się udaje. Odpowiedź była taka, że musieliśmy zostać w domu. Znam kraj, gdzie zawsze jest ciepło. Moja siostra jest taka, że wszyscy jej zazdroszczą. Szliśmy i cicho rozmawialiśmy. Idę do klubu, żeby odpocząć. Byłem przekonany, że jest już dziesiąta. Wieczorem obejrzę program telewizyjny, więc nie pójdę spać. Przypomniałam sobie o tym, co się przydarzyło podczas wakacji.

185. Zrób rozbiór logiczny zdania: nazwij każdą część zdania, wypisz i nazwij związki w zdaniach.

Przyjaciel bardzo prosił mnie, abym go odwiedził, gdy będę wracał ze szkoły, bo jest chory.

Chcieliśmy opalać się na plaży, ale nagle zaczął padać deszcz, więc zostaliśmy na kempingu i oglądaliśmy audycję, w której wystąpił znany podróżnik.

186. Posłuchaj wiersza.

Władysław Broniewski

Dąb

Idę sobie zamaszyście
i opada ze mnie życie jak jesienne liście.

Jakie liście? – dębu, brzozy, topoli,
ale to boli.

No cóż? było kilka miłości
i trwoga, i noce bezsenne,
było dużo tkliwości i złości,
wszystko zmienne.

No i lecą liście, liście,
a każde: imię.
Powiedz je uroczyście,
wymień.

Ach, nie! To już nagie gałęzie
chwytliwe.
Kiedy serce i myśl na uwięzi,
jak być szczęśliwym?

I ostał się pień nagi,
nad nim zamieci kłąb.
Odwagi!
To ja – dąb.

Słowniczek do tekstu:

zamaszyście – жваво, енергійно
tkliwość – ласка
uroczyście – урочисто
gałęzie – гілки
wymienić – назвати

Związki wyrazowe: **serce i myśl na uwięzi** – серце і думки на прив'язі; **zamieci kłąb** – досл. клубок заметілі, хуртовини.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupach.

Spróbuj odpowiedzieć na pytania. Korzystaj z przykładów podręcznika na potwierdzenie swoich odpowiedzi.

A. 1. Dlaczego utwór ma taki tytuł? 2. Kto jest podmiotem lirycznym wiersza? 3. W jakim on jest wieku? Odpowiedź uzasadnij.

B. 1. Z kim autor porównuje siebie i innych ludzi? 2. Jakim symbolem był *dąb* dla dawnych Słowian?

C. 1. Jak z perspektywy czasu Broniewski ocenił swoje życie i twórczość w wierszu „Dąb”? 2. Wskaż środki stylistyczne (porównania, przenośnie, epite-ty, alegorię, anaforę, animizację, apostrofę, pytania retoryczne).

187. Z podanych wypowiedzeń wypisz oddzielnie zespoły wyrazów w stosunku współrzędnym i nadrzędno-podrzędnym. Ustal, jakie to są wypowiedzenia (zdania, równoważniki zdań) ze względu na cel wypowiedzi?

Idę sobie zamasyżuję i opada ze mnie życie jak jesienne liście. Odwagi! Wszystko jest zmienne. Jakie liście? Powiedz je uroczyście. No cóż? Nad nim zamieci kłęb. Ach, nie! To już nagie gałęzie chwyтлиwe. Jak być szczęśliwym? I ostał się pień nagi. To ja – dąb.

188. Warto wiedzieć.

Dąb

Już w pojęciach wszystkich ludów starożytnych dąb uważany był za króla roślin na ziemi, za drzewo niejako święte. Słowianie czcili starożytne dęby od wieków. W jednej starej kolędzie podkarpackiej mowa jest o stworzeniu świata, kiedy nie było nieba ni ziemi, tylko morze sine,

a pośród morza stały dwa dęby. Odgłosem prastarych wierzeń są liczne jeszcze dotąd podania i wierzenia ludowe, dotyczące dębu. W Kieleckiem np., na drodze z Bejsc do Zagórzyc, stoi w lesie potężny dąb, zwany przez lud „doktorem”, ponieważ leczyć ma choroby gardła, dziąseł i zębów. Na Mazowszu i Podlasiu wierzono, że aby się chleb domowy dobrze „darzył” czyli udawał, w dzieży powinno być choć kilka klepek dębowych. Na ziemiach dawnej Polski istnieje około półtora tysiąca nazw wsi i miast, mających językowy początek od dębu: *Dąb*, *Dąbek*, *Dąbie*, *Dąbki*, *Dąbrowa*, *Dąbrowica*, *Dąbrowice*, *Dąbrówka*, *Dąbrowo*, *Dębe*, *Dębina*, *Dębnik*, *Dębowa*, *Dęby* i in. (wg Zygmunta Glogera).

189. Przeczytaj związki frazeologiczne, wytłumacz je. Korzystaj ze „Słownika frazeologicznego”. Podziel związki frazeologiczne ze względu na ich budowę (wyrażenia, zwroty, frazy). Napisz opowiadanie z dialogiem, którego treść można określić wybranym przez siebie frazeologizmem.

Im dąb starszy, tym korzeń twardszy. Chłop jak dąb. Silny jak dąb. Stanąc dęba. Wysoki jak dąb, a głupi jak głąb. Dąb się powalił, a trzcina została. Bać się trzeba trzcinie, gdy wiatr dąb wywinie. Co dąb to nie brzoza, co krowa to nie koza. Kiedy się dąb obali, każdy go rąbie i pali. Nie raz siekierą musisz ciąć, gdy dąb chcesz zwalić.

190. Przeczytaj wiersze, dbając o staranną wymowę.

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Akacje

Z gęstwy białych akacji
jakby z dusznej stacji,
wagony otumanień
w różne jadą strony.
W górze szarzeje księżyc –
wisi, zasuszony,
jak mucha, rozhuśtana
w sieciach grawitacji.

Róża

W tym parku pobladył
bez śmiechów i gości
przy róży rozkwitłej stoję.
Otośmy jedynymi
świadkami piękności
ja jej a ona mojej.

Słowniczek do tekstu: gęstwa – гущавина; pobladył – зблідлий.

Związki wyrazowe: jak mucha, rozhuśtana w sieciach grawitacji – досл. як муха, розгойдана у мережах гравітації.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Jaki jest temat utworów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej? 2. Jak poetka przedstawia piękno przyrody i jej elementy (*akacja, księżyc, park, róża*) w swoich utworach? 3. Na czym polega subtelność, delikatność tych wierszy?

Omów informację w parach.

- Opowiedz o swoim ulubionym kwiecie.
- ... _____
- Jakie uczucia on wywołuje u ciebie i dlaczego?
- ... _____
- Jakie porównania w wierszach zadziwiły ciebie swoją niezwykłością?
- ... _____
- Opisz swój ulubiony kwiat z zastosowaniem uosobień.
- ... _____

Wskaż środki stylistyczne (porównania, przenośnie, epitety, alegorię, animizację). Wyjaśnij pisownię wyrazów: *róża, góra, mucha, gęstwa, rozhuśtany, szarżeje*.

191. Wstaw przepuszczone litery. Wskaż w zdaniach podmiot i orzeczenie. Przetłumacz na język ukraiński.

P...yrodnicze ciekawostki w Polsce – gdzie ich szukać?

Polska jest pełna p...yrodniczych ciekawostek – d...ew o fantastycznych k...tałtach, tajemniczych g...r czy jezior pozbawionych ...ycia.

W Karpa...u na ulicy Stra...ackiej woda płynie w górę. Droga zbiega w d...ł, lecz woda deszczowa nie podlega oddziaływaniu gravitacji. Czy to magiczne miejsce? Nie, gdy... występuje tam złudzenie optyczne.

Wągrowiec. Skrzyżowanie rzek

W Wągrowcu k...yżują się rzeki Wełna i Nielba. Jest to jedyne w kraju skrzyżowanie rzek. Co w nim dziwnego? Zwykle rzeki łączą się ze sobą, mieszając swoje wody. Wełna i Nielba nie mieszają w...d, co widać po w...uceniu do wody patyka.

Нawa. Jezioro Czyste

Jezioro Czyste zawdzi...cza swoją niezwykłą p...ejrzystość niemal...e całkowitemu brakowi ...ycia. W wodzie zaobserwowano występowanie jedynie kilku rodzaj...w sinic i glon...w oraz okoni karłowatych.

Gryfino. Krzywy Las

Skupisko kilkuset sosen jest p...edziwne ze wzgl...du na to, że pnie wszystkich drzew wygi...te są dokładnie w ten sam spos...b i w tym samym kierunku – na p...łnoc. Po zatoczeniu nad ziemią ko...a, drzewa znów pn... się w górę.

Rudawy Janowickie. Kolorowe jeziorka

Cztery jeziorka mają wody w zupełnie innych barwach. Jedno jest bł...kitne, drugie czarne, t...ecie zielone, a czwarte purpurowo-

czzerwone. Swoje niezwykle kolory jeziora zawdzi...czają dawnej niemieckiej kopalni pirytu, który p...eniknął do wody, nadając jej niezwykle odcienie.

Sobótka. Ślęza, czyli „polski Olimp”

Góra Ślęza, zwana polskim Olimpem, wyr...źnia się na tle dolnośląskich r...wnin. Na Ślęży pradawni Słowianie wznieśli kamienne figury i oddawali cześć Słońcu. Niektó...y twierdzą, że w...odząc na górę, nie czuje się zm...czenia, gdyż krzyżują się na niej pot...żne szlaki energetyczne.

Wałcz. Magiczna górka

Magiczna górka koło Wałcza to asfaltowy odcinek drogi, na kt...-rym p...edmioty samoczynnie toczą się w górę, a nie w d...ł. Im są cięż...sze i większe, tym szybciej się toczą. Zjawisko do dziś nie zostało wyja...nione (wg *Redakcja MZ-PAN.PL*).

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

Magdalena Kepka. „Wrocław. Hala Stulecia”

TEMAT 10. Ciekawe tradycje i obyczaje ludowe w Polsce. Pisownia zrostów i zestawień. Pisownia nazw miejscowości. Pisownia nazwisk złożonych oraz obcych nazw własnych. Przecinek w wypowiedzeniu prostym i złożonym

192. Warto wiedzieć.

Tradycja to ogół obyczajów, norm, poglądów, zachowań itp. właściwych jakiejś grupie społecznej, przekazywanych z pokolenia na pokolenie; też: ciągłość tych obyczajów, norm, poglądów lub zachowań. **Obrzęd** – utrwalone w tradycji, często określone przepisami, czynności i praktyki o znaczeniu symbolicznym, towarzyszące jakiejś uroczystości.

193. Przeczytaj tekst.

Tradycje i obyczaje świąteczne

Polacy są przywiązani do obyczajowości, lubią ucztować i bawić się. Najbardziej jest to widoczne w sposób, jaki obchodzą wszelakiego rodzaju święta. Z państwowych świąt warto wspomnieć Narodowe Święto Niepodległości (11 listopada) oraz Święto Narodowe Trzeciego Maja.

Halloween wym. [helofin] lub [helofin] to święto, które przywędrowało w latach 90. zza oceanu, ze Stanów Zjednoczonych. Jest to dzień obchodzony 31 października – czyli przed **Dniem Wszystkich Świętych** i **Zaduszkami** (1 i 2 listopada). Owe święto swe początki zawiera w obrzędach celtyckich, gdzie wierzono, że tego właśnie dnia zaciera się realna granica między światem żywych a zaświatami. Zapraszano do swych domostw dusze szlachetne, złe zaś odpędzano. Prawdopodobnie stąd też zwyczaj przebierania się za maskary.

Andrzejki „wieczór w przeddzień imienin Andrzeja; też: zabawa urządzana tego wieczoru połączona z rozmaitymi wróżbami”. To czas z 29/ 30 listopada, ostatnia zabawa przed okresem Adwentu. Tego właśnie dnia wróży się z wosku.

Wigilia „dzień poprzedzający święta Bożego Narodzenia; też: tradycyjna, uroczysta wieczerza w przeddzień świąt Bożego Narodzenia”. Wigilijny wieczór jest obchodzony w każdym gospodarstwie domowym. Do wieczerzy zasiadają wszyscy domownicy w wierze, że właśnie tego wieczoru narodził się Jezus Chrystus – Zbawiciel, dzielą się opłatkiem. To jest okres radości, ale też i zadumy.

Sylwester „dzień 31 grudnia, zwłaszcza wieczór, i noc z 31 grudnia na 1 stycznia; też: bal lub zabawa urządzane tej nocy na przywitanie Nowego Roku”. **Nowy Rok** „dzień świąteczny, rozpoczynający rok kalendarzowy, przypadający 1 stycznia”. To tradycja zegnania starego i witania nowego roku. O północy witają nowe 12 miesięcy fajerwerkami. W nowy rok wchodzi pełni postanowień i nadziei życząc sobie: *Do siego roku!* „Do tego (nadchodzącego) roku!”.

Dzień Świętego Walentego zwany też potocznie *walentynkami*, obchodzony 14 lutego. Jest to święto wszystkich zakochanych par, które właśnie w tym dniu obdarowują się prezentami i wyznają sobie uczucie.

Wielkanoc „święto kościelne obchodzone przez chrześcijan na pamiątkę zmartwychwstania Chrystusa, w niedzielę po pierwszej wiosennej pełni Księżyca”.

Lany poniedziałek (śmigus-dyngus) „poniedziałek Wielkanocny, kiedy to zgodnie ze zwyczajem oblewa się ludzi wodą”. Zwyczaj słowiański polegał na biciu różgami i oblewaniu, co miało symbolizować wiosenne oczyszczenie się.

Topienie marzanny (pierwszy dzień kalendarzowej wiosny, tj. 21 marca) – zwyczaj, który powoli zanika, praktykowany zwykle przez dzieci. Marzanna jest odwzorowaniem zimy, śniegu, chorób i zła wszelkiego, toteż jej palenie i topienie powoduje radość i nadzieje na szybkie przyjscie wiosny (wg <http://polska.lovetotravel.pl/>).

Słowniczek do tekstu: Zbawiciel – Спаситель; domostwa – подвір'я.

Związki wyrazowe: dusze szlachetne – благородні душі; przebierania się za maskary – тут: переодягання у костюми привидів або якихось чудовиськ; okres radości ale też i zadumy – період радості, але також і роздумів; Do siego roku! – (досл. До цього року!) – З Новим роком!; wyznają sobie uczucie – зізнаються в почуттях; zmartwychwstanie Chrystusa – воскресіння Христа; odwzorowanie zimy – відображення зими; zła wszelkiego – всілякого зла.

obyczajowość – звичаї
ucztować – бенкетувати
odpędzać – відганяти
fajerwerk – феєрверк

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Wymień główne polskie święta państwowe i religijne. 2. Jakie tradycje i obyczaje świąteczne związane z Bożym Narodzeniem, Wielkanocą są podobne w kulturze polskiej i ukraińskiej?

Jak rozumiesz przysłowie: *Co kraj to obyczaj?*

194. Wstaw brakujące przecinki. Dokonaj podziału zdań ze względu na ich budowę. Narysuj wykres i nazwij części zdania.

Polacy są przywiązani do obyczajowości lubią ucztować i bawić się. Przede wszystkim należy wspomnieć o wigilijnym wieczorze który jest obchodzony w każdym gospodarstwie domowym. Marzanna jest odwzorowaniem zimy śniegu chorób toteż jej palenie i topienie powodowało radość i rodziło nadzieje na szybkie przyjscie wiosny. Lany poniedziałek polegał na oblewaniu co miało symbolizować wiosenne oczyszczenie się.

195. Powtarzamy. Przeczytaj wiadomości. Omów zamieszczoną informację w parach.

Pisownia wyrazów z **ą, ę, om, on, em, en**

Ą, Ę piszemy:

- w wyrazach polskiego pochodzenia,
np. *krağ, kąt, pędzel, wąs*
- gdy wymieniają się nawzajem,
np. *dąb – dęby, rząd – rzędy*
- **ą** piszemy 3. osobie lm. czasu teraźniejszego czasowników,
np. *opowiadają, umieją*
- **ą** piszemy w narzędniku lp. rzeczowników, przymiotników i zaimków,
np. *ciekawą, książką, moją*

OM, ON, EM, EN
piszemy:

- w wyrazach zapożyczonych,
np. *stempel, kalendarz, legenda*
- **om** piszemy w celowniku lm. rzeczowników,
np. *kolegom, ptakom, dziewczynom*

- **ą** piszemy w bierniku lp. przy-
miotników rodzaju żeńskiego,
np. *widzę miłą kobietę*

- **ę** piszemy w bierniku lp. rzeczow-
ników rodzaju żeńskiego,
np. *szkołę, ciocię*

- **ę** piszemy w mianowniku i bierni-
ku niektórych rzeczowników rodza-
ju nijakiego lp.,
np. *kurczę, imię, niemowlę*

- **on, en** piszemy przed
f, w, s, z, sz, ch,
np. *konstrukcja, benzy-
na, sensacja*

- **em** piszemy w 1. oso-
bie lp. czasowników,
np. *jem, rozumiem,
śmiem*

196. Odmień rzeczowniki *książę, zwierzę, imię* w lp. i lm. Podkreśl końcówki.

197. Napisz formy 1. osoby lp. czasu teraźniejszego czasowników *sły-
sząć, ustalić, dowiedzieć się, płynąć, tonąć, odpocząć*. Ułóż z nimi po 2 zdania.

198. Dopisz do rzeczowników pokrewne czasowniki.

Interwencja, akompaniament, prezent, remont, eksperyment,
koncert, stempel, konkurencja, kontrast, dokument, cement.

199. Przeczytaj wiadomości. Omów zamieszczoną informację w parach.

Pisownia wyrazów z **ó** i **u**

Ó piszemy:

- gdy wymienia się w wyra-
zach pokrewnych na **o** lub **e**,
np. *siódma – siedem, przyjaciół-
ka – przyjaciel*

- w części **-ów, -ówn/a, -ów-
k/a**, występującej jako końców-
ka lub część przyrostka,
np. *zeszytów, stołów, kreskówka,
kartkówka, stołówka, Kraków,
Rodziewiczówna*

U piszemy:

- w zakończeniach czasow-
ników,
np. *gotuję, gotujesz, gotuje*

- w przyrostkach **-un,
-ulec, -unek, -uch, -uch-
n/a, -utk/i, -us, -uszek, -uś**,
np. *opiekun, hamulec, wize-
runek, leniuch, matuchna,
malutki, dzikus, kwiatu-
szek, dzidzius*

- na początku wyrazów, np. *ósemka, ósmy, ów, ówczesny, ówdzie*

- w niektórych wyrazach, np. *chór, córka, góra, jaskółka, kłótnia, król, źródło, wiewiórka, przepiórka, tchórz, żółw, żółty, późno*

- w czasownikach **kuć, snuć, psuć**, np. *kuję, kujmy; snuję, snujcie, snuj; psujesz, psujcie, psuj*

- w wyrazach: *zasuwka* (od *zasuwać*), *skuwka* (od *skuwać*), *okuwka* (od *okuwać*), *zakuwka* (od *zakuwać*)

200. Przepisz wyrazy. Uzasadnij pisownię wyrazów z **ó** wymiennym na **o** lub **e**.

Wzór: ogród – ogrody.

Makówka, zbiórka, mróz, wróg, wschód, zwrócić, podróżny, siódmy, wół, pióro.

201. Dopisz do podanych słów wyrazy zdrobniałe zakończone na *-usia, -unia, -ula*.

Mama, ciotka, córka, babka.

202. Do podanych wyrazów ukraińskich zapisz ich polskie odpowiedniki.

Короткий, морозний, гора, полка, ворог, хор, перо, головний, сойка, рожевий, ворожба, волокно, король, проба, полотно, мозок, жовтий, сторож.

203. Przeczytaj wiadomości. Omów zamieszczoną informację w parach.

Pisownia wyrazów z **ch** i **h**

CH piszemy:

- gdy wymienia się w wyrazach pokrewnych na **sz**, np. *orzech – orzeszek*
- na końcu wyrazów, np. *gmach, pech, na ulicach*

H piszemy:

- gdy wymienia się w wyrazach pokrewnych na **g, ź, z, dz**, np. *wahać się – waga, druh – drużyna, błahy – błazen*

- po literze **s**,
np. *schludny, schab, schyłek*
- w niektórych wyrazach,
np. *bochenek, pochwała, chmu-
ra, chaos*

- po przedrostku **z-**,
np. *zhańbić, zharmonizować*
- w niektórych wyrazach,
np. *bohater, helikopter, ho-
nor*

204. Utwórz związki wyrazowe z przymiotnikami pochodnymi od podanych rzeczowników.

Bohater – czyn ..., honor – człowiek ..., hodowla – gospodarka ..., heroizm – czyn ..., humor – opowiadanie ..., hotel – pokój ..., huragan – wicher ..., higiena – warunki ....., handel – przedsiębiorstwo ... .

205. Przeczytaj wiadomości. Omów zamieszczoną informację w parach.

Pisownia wyrazów z **rz** i **ż**

RZ piszemy:

- gdy następuje wymiana głoskowa **rz – r**,
np. *marzec – marca, dworzec –
dworca, dobrze – dobry*
- w zakończeniach rzeczowników
-arz, -erz, -mierz, -mistrz,
np. *harcerz, pasterz, kołnierz, ry-
cerz, pisarz, kątomierz, Kazimierz,
zegarmistrz*
- po spółgłoskach **p, b, t, d, k, g,
ch, j, w**,
np. *przemoc, wyprzedaż, przeko-
nanie, brzmienie, brzydota, zatrzy-
mać, trzeba, drzwi, krzak, grzmot,
chrzest*
- w niektórych wyrazach,
np. *burza, rzeka, korzyść, porzeczek*

Ż piszemy:

- gdy wymienia się w wyrazach pokrewnych na **g, dz, h, z, ź, s**,
np. *trwożnie – trwoga,
pieniżek – pieniądz,
grożę – groza*
- po spółgłoskach **r, l, ł**,
np. *rzenie, rzeć, ulżyć, tże*
- w wyrazach zapożyczonych,
np. *branża, oranżada, re-
wanż*
- w niektórych wyrazach,
np. *zboże, księżyc, żarów-
ka, żagłówka*

206. Ustal wyrazy z *rz* wymiennym, z *rz* po spółgłoskach, z *rz* niewymiennym i zapisz do tabeli.

wyrazy z <i>rz</i> wymiennym	wyrazy z <i>rz</i> po spółgłoskach	wyrazy z <i>rz</i> niewymiennym

Wzorzec, burza, mierzyć, kurz, narzędzie, drukarz, rzęsa, marynarz, rząd, rzepa, wierzch, orzech, brzoza, krzyż, wierch, kołnier, wrzesień, drzewo, przerwa, spojrzeć, perz, nietoperz, lich-tarz, jarzyna.

207. Posłuchaj wiersza.

Władysław Broniewski

Zaduszki

W dniu Zaduszek, w czas jesieni,
odwiedzamy bliskich groby,
zapalamy, zasmuceni,
małe lampki – znak żałoby.
Światła cmentarz rozjaśniły,
że aż łuna bije w dali,
lecz i takie są mogiły,
gdzie nikt lampki nie zapali.

Słowniczek do tekstu: lampka – ліхтарик; zasmucony – засмучений.

Związki wyrazowe: odwiedzamy bliskich groby – ми відвідуємо могили рідних; znak żałoby – знак скорботи; aż łuna bije w dali – тут: аж заграва здійсмається вдалині.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach. Przygotujcie występy na zaproponowane tematy.

- A.** O jakiej tradycji przypomina wiersz Władysława Broniewskiego?
- B.** Dlaczego Wszystkich Świętych i Dzień Zaduszny skłaniają do chwili refleksji i zadumy?
- C.** Jak rozumiesz słowa Wisławy Szymborskiej „Umarłych wieczność dotąd trwa, dokąd pamięcią się im płaci”?

Ułóż test z sześciu pytań, dotyczący uroczystości Wszystkich Świętych.

W wierszu *Władysława Broniewskiego „Zaduszki”* znajdź podmioty i przydawki, które określają ich właściwości.

Wskaż orzeczenia w utworze i ich rodzaj.

208. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Pisownia zrostów i zestawień

Pisownia **zrostów**, czyli takich połączeń wyrazowych, których części składowe zatraciły swoją niezależność znaczeniową, jest łączna. Wśród zrostów wyróżniamy takie, w których człon pierwszy się nie odmienia, np. *mysikrólik, mysikrólika, mysikrólikiem*; takie, w których człon pierwszy się odmienia, np. *Białystok, Białegostoku, Białymstokiem*; oraz takie, w których człon pierwszy występuje w dwóch formach: nieodmiennej i odmiennej, np. *rzeczpospolita, rzeczpospolitej, rzeczpospolitą; Wielkanoc, Wielkanocy, Wielkanocą* albo: *rzeczpospolita, rzeczypospolitej, rzeczpospolitą; Wielkanoc, Wielkijnocy, Wielkijnocą*.

Zestawienie to ściślejsze połączenie wyrazowe, składające się z dwu lub więcej wyrazów, a tworzące całość znaczeniową. Pisownia zestawień jest rozdzielna, np. *dzień dobry, konik polny, lwia paszcza, mniej więcej, szewski poniedziałek, jaki taki, taki siaki, taka owaka*. Zestawienia typu *artysta malarz, lekarz chirurg* mają pisownię rozdzielną. Człon drugi zestawienia pełni funkcję określenia członu pierwszego, np. *artysta grafik* to „artysta, tworzący przede wszystkim grafiki”. Stosunek tych członów względem siebie jest znaczeniowo nierównorzędny. Z łącznikiem piszemy zestawienia rzeczownikowe o członach równorzędnych, które oznaczają równoważne cechy albo funkcje osoby lub przedmiotu, np. *fryzjerka-kosmetyczka* to osoba wykonująca równocześnie dwa zawody wyznaczone członami zestawienia. W rzeczownikach złożonych z dwóch różnych członów znaczeniowo nierównorzędnych piszemy wyjątkowo łącznik wtedy, gdy kolejność tych członów została przestawiona, np. *herod-baba, cud-dziewczyna*.

209. Porównaj pisownię zrostów i zestawień. Uzasadnij różnicę w pisowni tych wyrazów, zaglądając do zasad ortograficznych.

a) Wielkanoc, Krasnystaw, prawodawca, sokowirówka, czcigodny, wiarygodny.

b) Stare Miasto, boża krówka, czarna jagoda, pan młody, maszyna do pisania, inżynier górnik, człowiek encyklopedia, filmowiec dokumentalista, kasza manna, kołnierzyk golf, miasto ogród, pilot oblatywacz; laska-parasol, czar-ziele, cud-dieta.

210. Прочитай текст.

Anna Łyczko-Borghi

Święta mojego dzieciństwa

Do dzisiejszego dnia pielęgnuję w sobie te bezcenne wspomnienia Bożego Narodzenia z czasów, gdy jeszcze wszystko miało swoje miejsce, chodziło jak zegarek, który ani się nie spóźnia, ani się nie spieszy.

Na dzień przed Wigilią wypiekaliśmy z mamą świąteczne placki – zawsze musiało być ich minimum trzy jeśli nie więcej. W dzień Wigilii, o poranku ubieraliśmy choinkę, potem zamiast obiadu pochłaniało się w locie jakąś kanapkę, aby tylko zaspokoić największy głód, bo przecież wieczorem, gdy zaświeci pierwsza gwiazdka, czekała wigilijna wieczerza. No właśnie – pierwsza gwiazdka, wypatrywałam jej z moim bratem od pierwszego zmierzchu – zarówno ja jak i on chcieliśmy zobaczyć ją jako pierwsi. A gdy już się pojawiła oznajmialiśmy gromkim głosem: “Jest pierwsza gwiazdka!”, można wtedy było zasiąść do stołu. Przed wieczerzą krótka modlitwa, dzielenie się opłatkiem. Później wigilijne potrawy: kompot z suszu, pierogi z kapustą, barszcz czerwony, ryby, dwa karpie, które jeszcze wczoraj pływały sobie radośnie w wannie, kutia, ciasta... No i sianko pod obrusem, dodatkowy talerz dla niespodziewanego gościa. Jaka to piękna tradycja. Po kolacji otwierało się prezenty, które w dzieciństwie przynosił kolega taty przebrany za Mikołaja, a raczej Gwiazdora, jak nazywano go w mojej rodzinie, śpiewało się kolędy, rozmawiało i tak aż do północy, kiedy to szło się na pasterkę. A przed wyjściem, w głębi mroźnej nocy, wyjątkowo cichej i spokojnej, jako dziecko zawsze obawiałam się czy czasem nie usłyszę jakiegoś zwierzęcia, co to przemówi do mnie ludzkim głosem. Głęboko wierzyłam w tę legendę i w głębi duszy wcale nie chciałam, aby do mnie mówiono (wg <https://polki.pl/>).

Słowniczek do tekstu: **pielęgnować** – тут: зберігати; **wypatrywać** – видивлятися.

Związki wyrazowe: **pochłaniało się w locie** – тут: швидко поглиналося; **sianko pod obrusem** – сіно під обрусом; **zwierzęcie, co to przemówi do mnie ludzkim głosem** – тварина, яка говоритиме людським голосом.

pasterka – урочисте різдвяне богослужіння

święteczne placki – святкові пироги

zasiąść do stołu – сісти до столу

oznajmialiśmy gromkim głosem – ми сповіщали гучним голосом

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Jakie wspomnienia z dzieciństwa pielęgnuje w sobie autorka tekstu?

Jak odbywały się Święta Bożego Narodzenia w jej rodzinie?

Wypisz z tekstu słowa kluczowe i ułóż opowiadanie z dialogiem na temat polskich tradycji i zwyczajów bożonarodzeniowych. Zastosuj różne znaki interpunkcyjne. Uzasadnij ustnie ich użycie.

Praca w grupach. A, B, C. Obejrzyjcie ilustracje. Przygotujcie występ na zaproponowane tematy: „Zapraszamy do świątecznego stołu”, „Symbole świąt Bożego Narodzenia w Polsce”, „Boże Narodzenie na Ukrainie”.

211. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Pisownia nazw miejscowości

Jeśli nazwa miejscowa składa się z dwu lub więcej członów rzeczownikowych, które wspólnie identyfikują jednostkę administracyjną lub/i geograficzną, a więc miejscowość lub jej część, stosuje się łącznik, np. *Busko-Zdrój, Katowice-Bogucice, Łądek-Zdrój, Wrocław-Nowy Dwór, Wyjątek: Góra Kalwaria*. Nie piszemy z łącznikiem nazw miejscowych, w których pierwszym członem są wyrazy: *Kolonia, Osada, Osiedle*, np. *Kolonia Ostrów, Osada Konin, Osiedle Wilga*.

Pisownia nazwisk złożonych oraz obcych nazw własnych

W nazwiskach złożonych oba człony są względem siebie równorzędne. Stosuje się w nich łącznik. Odnosi się to także do wypadków, kiedy jeden z członów nazwiska jest pseudonimem, np. *Boy-Żeleński*, *Nowak-Jeziorański*, *Pobóg-Malinowski*. Tak samo zapisuje się połączenie dwu nazwisk określających różne osoby, które są wspólnie autorami jakiegoś odkrycia, wynalazku lub dzieła, np. *waga Mohra-Westphala*. Wiele nazw własnych zostało spolszczonych już dawno, np. *Szekspir*, *Waszyngton*, *Szopen*, *Russo*, *Wolter*, *Molier*, *Balzak*. Nazwiska angielskie i francuskie zakończone na *-e* (tzn. niewymawiane) otrzymują polskie końcówki po apostrofie, np. *Donne*, *Donne'a*, *Donne'owi*, z *Donne'em*. Dotyczy to także nazwisk, w których po *-e* niemym pojawia się spółgłoska, np. *Descartes*, *Descartes'a*, *Descartes'owi*, z *Descartes'em*.

212. Czym charakteryzuje się odmiana tych nazw?

- 1) Kędzierzyn-Koźle, Kraków-Płaszów, Góra Kalwaria, Osiedle Przystań;
- 2) Rydz-Śmigły, Larousse, Henri de Saint-Simon, Voltaire.

Odmień przez przypadki nazwy własne. Zwróć uwagę na ich pisownię.

213. Posłuchaj wiersza.

Józef Czechowicz

nuta człowiecza wigilia

kolędo czarujesz a łowisz jak niewód
a rośniesz jedliczynyś żywiczny bór
tak radziśmy cackom i świeczkom i drzewu
co z gęstwiny przybyło w zieleni piór

lulajże Jezuniu lulajże lulaj
a ty go Matuniu w płaczu utulaj
królowie i święci w kamiennych portalach
czuwają noc każe natężyć słuch
muzyką sypnęło z wysoka i z dala
zachrząścił jak perły pierwszy ruch
lulajże Jezuniu
widziadło śnieżycy wyszydza to świszczce
dłoń trędowatą raniące o głóg
wiesz w łunie wigilii śpiewają chórmistrze
krzewino zaiste zrodził się bóg
lulajże Jezuniu lulajże lulaj
ty nigdy nie będziesz chodził o kulach
ach ślepi ach głodni nakryci gazetą
po bramach śpią ludzie centurie chór
im sianem stajenki jest asfalt i beton
z ciał można ułożyć piękny wzór
lulajże człowieku lulajże lulaj
ulubione pieścidełko samotności

Słowniczek do tekstu: **czuwać** – чатувати, стояти на варті; **lulać** – колисати дитину; **utulać** – приспати дитину, співаючи їй колискові; **trędowaty** – прокажений; **chórmistrz** – хормейстер; **centuria** – центурія (у Стародавньому Римі – частина легіону, військовий підрозділ, який налічував сто чоловік); **pieścidełko** – тут: дбайливо доглянута дитина.

Związki wyrazowe: **czarujesz a łowisz jak niewód** – ти чаклуєш і ловиш неводом; **radziśmy cackom** – радіємо цяцькам; **natężyć słuch** – прислухатися; **widziadło śnieżycy** – досл. сновидіння заметілі; **chodził o kulach** – ходив на милицях.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

1. Kto jest podmiotem lirycznym utworu Józefa Czechowicza? 2. Jak jest przedstawiona Matka Boża? 3. W jaki sposób poeta wyraża nędzę życia i marność ludzkiego losu?

Wyjaśnij, czemu służy brak znaków interpunkcyjnych w wierszu J. Czechowicza?

Praca w grupach. **A.** Popatrz na obrazek. Opisz, co jest na nim przedstawione? **B.** Porównaj treść tekstu i obrazek. **C.** Jak został zmieniony przez poetę tekst popularnej kolędy „Lulajże, Jezuniu”?

214. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojej koleżance / swemu koledze, ile jest znaków interpunkcyjnych w języku polskim i jaka jest ich funkcja?

ZNAKI INTERPUNKCYJNE

- **KROPKA**, którą stawiamy po wypowiedzeniach, tj. po zdaniu lub równoważniku zdania
- **PRZECINEK** oddziela mniejsze całości w obrębie wypowiedzenia
- **ŚREDNIK**, który stawiamy tam, gdzie kropka byłaby znakiem za silnym, przecinek zaś za słabym
- **DWUKROPEK** zapowiada wyliczanie, wprowadza zespół wyrazów lub sygnalizuje przytoczenie czyjejs mowy, pełni też funkcję prozodyczną
- **PYTAJNIK** zaznacza pytanie
- **WYKRZYKNIK** używany po okrzykach, zawołaniach oraz życzeniach i rozkazach posiadających silne zabarwienie uczuciowe
- **NAWIAS** wyodrębnia w tekście inny, drugorzędny człon lub wprowadza dopowiedzenia, uzupełnienia tekstu głównego
- **CUDZYSŁÓW** służy do zaznaczenia cudzej wypowiedzi
- **WIELOKROPEK** oznacza przerwanie toku mowy (zawieszenie głosu)
- **MYŚLNIK (PAUZA)** pełni funkcję prozodyczną

215. Przepisz tekst, wstaw brakujące znaki interpunkcyjne. Uzasadnij ich użycie.

Wszystkim mamom w tym także swojej własnej życzę wiele sił i zdrowia życzę jak najwięcej szczęścia i pogody ducha Życzę także tego aby wierzyły że świat ich dzieci ich wnuków także świat budowany przez ich dzieci będzie światem coraz lepszym (*Bronisław Komorowski* na Dzień Matki, 26 maja 2011 r.)

216. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Jerzy Liebert

Pasterka

Bratu

Ptaki niby dzwoneczki cieszą się kolędą –
Chrystus nam się narodził i nowe dni będą.

Do stajni betlejemskiej aż od brzegów Wisły
Z ptakami smukłe sarny dziwować się przyszły.

Wiewiórka zęby szczyrzy i w niebo się patrzy,
Jak dwa gołębie płyną na błękitnej tarczy.

I kwiaty, choć to zima, czas mroźny i cichy,
Niosą myrrhę, kadzidło i złote kielichy.

I pawie przyfrunęły z krajów cudzoziemskich,
By swe pióra przyrównać do skrzydeł anielskich.

A mały Chrystus smutny w drzwi patrzy i czeka
By pośród witających zobaczyć człowieka...

Słowniczek do tekstu: **dziwować się** – дивуватися; **myrrha** – мирра (ароматична смола деяких тропічних дерев; також: тропічне дерево, з якого добувають цю смолу); **kadzidło** – ладан (пахуча речовина, що використовується в церковних службах), те саме, що фіміам.

Związki wyrazowe: **zęby szczyrzy** – скалить зуби, посміхається; **złote kielichy** – золоті келихи.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy, związki wyrazowe do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Co oznacza tytuł wiersza Jerzego Lieberta? Do jakiej tradycji kulturowej sięga w utworze autor? 2. Gdzie znajduje się stajenka betlejemska i kto ją

odwiedza? 3. Zastanów się nad sensem ostatniej strofy. Zwróć uwagę na znaczenie użytych słów *smutny, człowiek*.

Jak sądzisz, czy łatwo znaleźć wśród ludzi *człowieka i brata*?

Wypisz z tekstu przykłady na użycie przecinka, myślnika i wielokropka. Uzasadnij ustnie ich zastosowanie.

Wyjaśnij pisownię podanych wyrazów zgodnie z poznanymi zasadami: *cichy, brzegów, przyszły, wiewiórka, zęby, szczyrzy, patrzy, gołębie, kielichy, przyfrunęły, pióra, przyrównać, skrzydeł, drzwi, patrzy, pośród, witających*.

Zapisz nazwy 12 tradycyjnych polskich potraw wigilijnych.

217. Warto wiedzieć.

Jerzy Kumala.
Portret Jerzego Lieberta

Jerzy Liebert (1904–1931) – polski poeta okresu międzywojennego. Autor utworów o tematyce religijnej i filozoficznej oraz poświęconych życiu codziennemu. Poezja Jerzego Lieberta stanowi przejmujące świadectwo jego życia wewnętrznego. Ten wywodzący się z kręgu skamandryckiego, twórca przeszedł w swoim tragicznie krótkim życiu niezwykle drogę duchowego rozwoju. Jego wiersze są zapisem godzenia się z własnym losem i odkrywania woli Boga. Leopold Staff określił go mianem jednego z najczystszych poetów Polski Odrodzonej (wg *Macieja Papierskiego*).

218. Pracuj pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela. Zapamiętaj podaną informację.

Przecinek w wypowiedzeniu prostym i złożonym

Przecinek jest najczęściej używanym znakiem interpunkcyjnym. W wypowiedzeniu pojedynczym oddzielamy przecinkiem podmioty, określenia z grupy podmiotu, określenia z grupy orzeczenia. Przecinek stawiamy między powtórzonymi częściami zdania, np. *Mówiłem o podróży długo, długo*.

W wypowiedzeniach pojedynczych oddzielamy przecinkiem części zdania równorzędne oraz połączone spójnikami *ale, lecz, jednak, więc, zatem, toteż, czyli*. Nie stawiamy przecinka przed spójnikami *i,*

oraz, *tudzież, albo, lub, bądź, czy, ani, ni*. Nie stawiamy przecinka w wypowiedzeniach pojedynczych przed wyrażeniami porównawczymi, w połączeniach wyrazów *jak, jakby, jako, niby, niż, niczym* z innym wyrazem, np. *Biznes jak kania dżdżu potrzebuje zaawansowanych technologii*.

W wypowiedzeniach złożonych zasadniczo oddzielamy przecinkiem wypowiedzenia składowe. Nie stawiamy przecinka przed spójnikami współrzędnymi *i, oraz, tudzież, albo, lub, bądź, czy, ani, ni*.

Przecinek stawiamy przed spójnikami powtórzonymi w wypowiedzeniach pojedynczych i złożonych, np. *Chcieliśmy wybrać się albo do wrocławskiego Parku Szczytnickiego, albo do Afrykarium na terenie miejskiego ogrodu zoologicznego*.

219. Powtórz znane ci wiadomości.

Opowiedz swojej koleżance / swemu koledze, kiedy używamy przecinka w wypowiedzeniu prostym i złożonym?

KIEDY STAWIAMY PRZECINEK

Przecinek stawiamy:

- pomiędzy zdaniem złożonym podrzędnie, w których jest spójnik, np. *Przypomniało mi się, że miałam zadzwonić do koleżanki*.
- po zdaniu podrzędnym, kiedy część podrzędna ze spójnikiem albo zaimkiem rozpoczyna zdanie złożone, np. *Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta*.
- pomiędzy połączonymi bezpośrednio wyrazami zdania pojedynczego, np. *W księgarni było wiele podręczników, słowników, encyklopedii*.
- pomiędzy zdaniem współrzędnym połączonymi bezspójnikowo, np. *Auto ruszyło z miejsca, zaczęło się szybko oddalać*.
- by oddzielić zdanie podrzędne od zdania nadrzędnego przed spójnikami, wprowadzającymi zdanie podrzędne – a) przeciwstawnymi: *a, ale, lecz, jednak, jednakże, zaś, wszakże, owszem, natomiast, tylko, tylko że, jedynie, przecież, raczej, tymczasem, za to*, np. *Mój ojciec jest inżynierem, a ja chcę zostać lekarzem*;

b) wynikowymi: *więc, dlatego, toteż, to, zatem, wobec tego, skutkiem tego, wskutek tego*, np. *Kolejny rok za nami, przyszedł więc czas na podsumowanie*; c) synonimicznymi (wyjaśniającymi): *czyli, to jest, to znaczy, innymi słowy*, np. *Niedługo nowy rok, czyli będą nowe cele*.

- przed wyrazami i wyrażeniami powtarzanymi, np. *Zjadłabym dużo, dużo truskawek*.
- dla wyodrębnienia wyrazów i wyrażeń w wołaczu, np. *Pozwól, drogi czytelniku, bym ci opowiedział ciekawą historię*.
- dla wyodrębnienia w zdaniu wtrąceń typu *bez wątpienia, bynajmniej, doprawdy, istotnie, na odwrót, niestety, niewątpliwie, niezawodnie, oczywiście, odwrotnie, owszem, przeciwnie, rzecz jasna, rzeczywiście, zapewne, być może, jak widać, niestety, przypuszczam, sądzę*, np. *Powiedziałem, że nie ma sensu, doprawdy, czekać*.
- dla wyodrębnienia wyrazów zakończonych na *-ąc, -wszy, -wszy* (imiesłowy) wraz z określeniami, np. *Zdziwiłam się, słysząc te słowa*.
- po wyrazach wyrażających okrzyk: *ach, hej, halo, o, ho, oj*, np. *Halo, kto mówi?*

KIEDY NIE STAWIAMY PRZECINKA

Przecinka nie stawiamy:

- przed następującymi spójnikami: *albo, ani, bądź, czy, i, lub, ni, oraz, tudzież*, np. *Pojadę w góry lub nad morze*. Jeżeli takie spójniki się powtarzają, stawiamy przecinek przed drugim i ewentualnie przed następnym członem zdania, np. *Tekst ma być i atrakcyjny treściowo, i pozbawiony pomyłek*.
- przed porównaniami, które są wprowadzane przez wyrazy: *jak, jakby, niż, niby* i tym podobne, np. *Nie ma jak w domu*. Stawiamy przecinek przed wyrazami: *jak, jakby, niż, niby* i tym podobne w zdaniach złożonych porównawczych, np. *Łatwiej jest opowiadać, niż zrobić*.

220. Napisz po cztery spójniki:

- 1) przed którymi stawiamy przecinek w zdaniu prostym;
- 2) przed którymi nie stawiamy przecinków w zdaniu prostym;
- 3) przed którymi nie stawiamy przecinka, mimo że oddzielają one zdania składowe w zdaniu złożonym współrzędnie.

221. Do podanych niżej zdań nadrzędnych w przysłowiach dopisz odpowiednio dobrane z ramki zdania podrzędne. Uzasadnij ustnie użycie przecinków.

1. Boże Narodzenie po wodzie,	a) co Ci los przyniesie w darze.
2. Gdy w Boże Narodzenie pola są zielone,	b) poproszy, cały rok nie w porę moczy, suszy.
3. Nowy Rok jaki,	c) pierwsza panna na wydanie.
4. Święta Katarzyna po lodzie,	d) co ci życie niesie w darze.
5. Wigilia jasna,	e) święty Jan ciemny, obiecują rok przyjemny.
6. Dziś cień wosku ci ukáže,	g) Boże Narodzenie po wodzie.
7. Której but na progu stanie –	i) cały rok taki.
8. Kiedy na Andrzeja poleje,	k) na Wielkanoc będą śniegiem przyprószone.
9. Święty Andrzej ci ukáže,	l) Wielkanoc po lodzie.

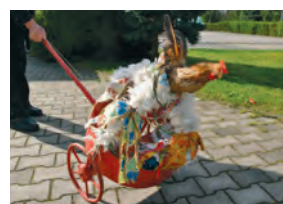
222. Praca w grupach. A. B. C. D. E. Opowiedz, co zostało przedstawione na ilustracjach? Uzasadnij swoją odpowiedź.

A.

B.

C.

D.

E.

223. Inscenizujcie scenkę na temat: „Zwyczajne wielkanocne”.

Osoby: mama, Ewa, Zosia, chłopiec I, chłopiec II.

Rekwizyty: pisanki, koszyczek, zdjęcia, mazurek wielkanocny, zastawa stołowa, kogutek wielkanocny.

(W pokoju siedzi matka i córka. Oglądają zdjęcia.)

Ewa: Mamo, kto to jest?

Mama: To Twoja prababcia. Nie znasz jej, bo już dawno nie żyje. To moja babcia ze strony ojca. Bardzo mądra kobieta. Była też bardzo zdolna. Kiedy zbliżała się Wielkanoc, to właśnie ona przygotowywała kraszanki.

Ewa: A jak je zdołała?

(Ktoś puka do drzwi. Otwiera córka. Wchodzi jej koleżanka.)

Zosia: Dzień dobry.

Mama: Dzień dobry, Zosiu! Coś ty taka mokra?

Zosia: Przecież dzisiaj dyngus.

Ewa: Mamo! Lany poniedziałek!

Mama: O, tak, rzeczywiście. Zapomniałam. Właśnie rozmawiamy z Ewą o mojej babci i jej zdolnościach plastycznych.

Ewa: Zosiu, usiądź. Posłuchajmy, co ma do powiedzenia moja mama.

Mama: Otóż, twoja prababcia, Ewuniu, malowała pisanki piórkami maczanym w farbie albo wytłaczała wzorki cienkim dłutkiem. Było to bardzo czasochłonne zajęcie. Wymagało wielkiej precyzji i cierpliwości, ale efekt był wspaniały.

Ewa: Zobacz, jakie ładne. Prawda, że piękne?

(Ewa pokazuje koleżance zdjęcia.)

Zosia: Ładne. Też chciałabym tak umieć. Moja mama ugotowała jajka w barwnikach.

Ewa: W barwnikach?!

Zosia: Tak, ale w naturalnych. Część jajek ugotowała w łuskach z cebuli, część w buraczkach, jeszcze inne w natce pietruszki. Miały wspaniałe kolory. Potem pomalowałyśmy je z siostrą pisakami. To pomysł mojej małej Aśki, bardzo współczesny.

Ewa: Ale były ładne. Widziałam w koszyczku, gdy byliśmy święcić pokarmy w Wielką Sobotę.

Zosia: Ty też miałaś ładne.

Mama: Dziewczynki, może zjecie jeszcze trochę mazurka? Jest pyszny. Prawda, Ewciu?

Ewa: O tak. Moja mama piecze przepyszne mazurki i baby wielkanocne.

(Mama kroi ciasto.)

Mama: Zosiu, kto robił u was palmę?

Zosia: Mój tata. Dał wszystko, co trzeba było: bazie, sosnę turecką, kalinę i jałowiec. Była też leszczyna, kokocyna i bagienko.

Mama: O niczym nie zapomniał. Widać, że zna tradycję śląską.

Zosia: Tata urodził się nad morzem, ale wiele nauczył się od mojego dziadka i oczywiście od mamy.

Mama: Dziewczynki, zobaczcie, kto do nas idzie.

(Rozlega się pukanie do drzwi, Ewa i Zosia spoglądają w okno.)

Ewa: Mamo, schowaj nas, proszę. Gdzie mamy uciec?

Zosia: Ja już nie chcę być oblana.

Mama: Nie wiem, nie bójcie się, przecież nic wam nie zrobią.

Ewa: Jak to nic? Będziemy mokre.

(Mama otwiera drzwi, wchodzi chłopcy.)

Chłopiec I: Dzień dobry.

Mama: Dzień dobry.

Chłopiec I: Przyszliśmy tu po śmierguście, jeno nos do izby puście.

Chłopiec I: Gdzie są dziewczyny? Widzieliśmy, że Zosia wstąpiła do was.

Chłopiec II: Są...

(Dostrzega je za stołem i oblewa wodą. Słychać pisk, dziewczyny biegają wokół stołu.)

Chłopiec I: Wychodźcie, wychodźcie, nie uciekajcie.

Chłopiec II: Dziewczyny „wyśmiergustowane” będą zdrowe jak ryby.

Mama: Dość już tej zabawy. Usiądźcie chwilę.

(Chłopcy siadają.)

Mama: Wiecie, skąd pochodzi dyngus?

Chłopiec I: Nagłe i masowe nawrócenie się Polski spowodowało, że odbywały się zbiorowe chrzty przez polanie wodą święconą i na pamiątkę tego obchodzono dyngus.

Zosia: A ja was zaskoczę. Gdzie macie kogutka? To staropolski zwyczaj. Nie macie, nie dostaniecie kraszanek.

Chłopiec I: Mamy. Najpierw musieliśmy was oblać.

(Jeden z chłopców wychodzi za drzwi i przynosi kogutka.)

Chłopiec II: Chcemy powitać wiosnę. Dajcie nam tu jajek kosz, a będzie urodzaj jak grosz.

Ewa: Ale Ci się zrymowało. Masz talent.

Mama: Proszę. Należy wam się.

(Mama podaje im koszyk z pisankami.)

Chłopiec I: Dziękujemy i żegnamy (wg *Miroslawy Morkisz*).

224. Jak nazywamy dni związane z datami przedstawionymi na kartkach z kalendarza?

225. Przygotujcie występ na temat: „Jak obchodzi się Boże Narodzenie w Polsce i na Ukrainie?”

226. Rozpoznaj nazwy polskich zwyczajów Świąt Bożego Narodzenia, zapisz ich nazwy.

1. Ten dzień bogaty jest w zwyczaje i przesady, które, jak wierzą, posiadały magiczną moc. Wszyscy okazują sobie wzajemnie życzyliwość, ufając, że pomoże to w podobnej atmosferze przetrwać kolejny rok.

2. Wieczera wigilijna rozpoczyna się wraz z tym symbolem oznaczającym narodziny Jezusa.

3. Gest ten symbolizuje wzajemne poświęcenie się jednych dla drugich i chęć dzielenia się z bliskimi owocami swojej codziennej pracy.

4. Jest ono symbolicznie przeznaczone dla niezapowiedzianego gościa. To także wyraz pamięci o naszych bliskich, którzy są nieobecni.

5. Zwyczaj ustawiania z figurek sceny Bożego Narodzenia.

6. Symbol Chrystusa jako Światłości świata.

7. Ubiera się ją w dniu, w którym wspominamy naszych pierwszych rodziców: Adama i Ewę. Przypomina ona naukę o upadku i odkupieniu rodzaju ludzkiego. Natomiast składanie prezentów (darów) pod nią jest naśladowaniem dobroci.

8. Radosne śpiewy, w które zaangażowani są wszyscy uczestnicy wieczerzy wigilijnej (wg <https://dziecisawazne.pl/>).

227. Warto wiedzieć.

Jeremy Winbor.
„Jego Obecność”, 2010

„**Lulajże, Jezuniu**” – kolęda polska o charakterze kołysanki, powstała najprawdopodobniej w drugiej połowie XVII wieku. Jest jedną z najbardziej znanych i lubianych polskich kolęd, stanowiących inspirację dla wielu twórców, m.in. Fryderyka Chopina, Lucjana Rydla, Józefa Czechowicza, Jacka Kaczmarskiego. Oryginalna wersja utworu jest pełna matczynej czułości i troski. *Perłka, kwiatuszek, różyczka, aniołek* – to niektóre z pieszczotliwych określeń kierowanych do zasypiającego w żłobie Dzieciątka. Kolęda przekazuje niezwykłą prawdę o miłości Maryi do Jej Nowonarodzonego Syna i piękno Jej boskiego macierzyństwa (wg <https://www.koledypolskie.pl/>).

228. Zaśpiewaj kolędę!

Lulajże, Jezuniu...

Lulajże, Jezuniu, moja perełko,
lulaj, ulubione me pieścidełko.

Lulajże, Jezuniu, lulajże, lulaj!

A Ty Go, Matulu, w płaczu utulaj.

Zamknijże znużone płaczem powieczki,
utulże zemdlone łkaniem wardzeczki.

Lulajże, Jezuniu itd.

Dam ja Jezusowi słodkich jagódek,
pójdę z Nim w Mamuli serca ogródek.

Lulajże, Jezuniu itd.

Dam ja Jezusowi z chlebem masełka,
włożę ja kukielfkę w Jego jasełka.

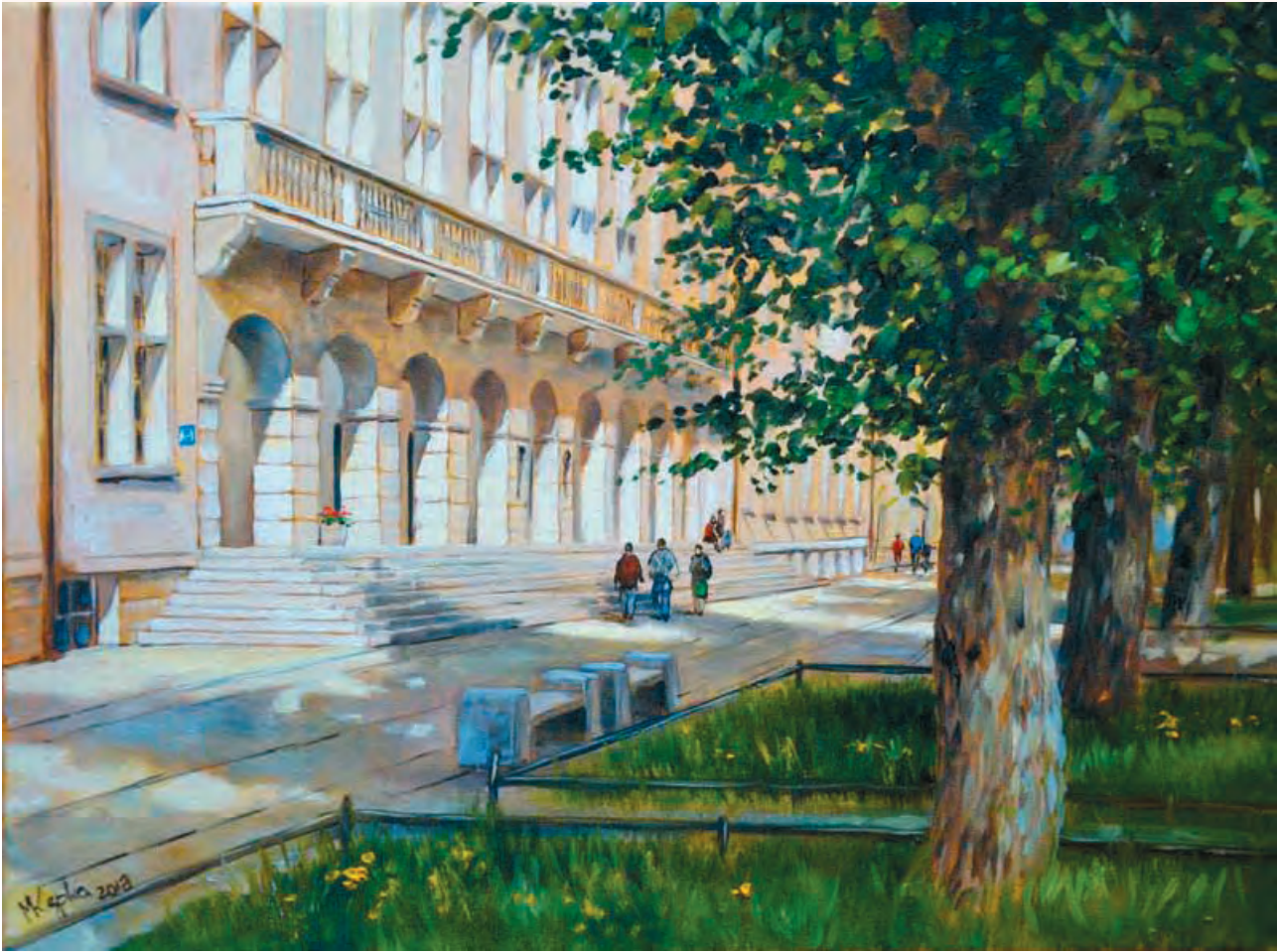
Lulajże, Jezuniu itd.
Lulajże, piękniuchny mój aniołeczku,
Lulajże, wdzięczniuchny świata kwiateczku.
Lulajże, Jezuniu itd.

229. Quiz. Jak dobrze znasz polskie kolędy? Ustal, jaki jest następny wers?

1. Bóg się rodzi, moc truchleje. Pan niebiosów obnażony. Ogień krzepnie, blask ciemnieje.
  - a) Ma granice Nieskończony.
  - b) Na granice Nieskończony.
  - c) Ma granice nieskończone.
2. Cicha noc, święta noc, pokój niesie ludziom...
  - a) dobrej woli.
  - b) mszę.
  - c) wszem.
3. Dzisiaj w Betlejem, dzisiaj w Betlejem. Wesoła nowina, że Panna czysta, że Panna czysta...
  - a) porodziła syna.
  - b) poroniła syna.
  - c) przyprowadziła syna.
4. Oj malutki, malutki, malutki kieby...
  - a) smyka.
  - b) rękawica.
  - c) błyskawica.
5. Gdy śliczna Panna syna kołysała, z wielkim weselem tak jemu śpiewała: – Lili lili laj, moje...
  - a) dzieciątko.
  - b) paniąteczko.
  - c) dzieciąteczko.
6. Pójdźmy wszyscy do stajenki, Do Jezusa i Panienki! Powitajmy maleńkiego I Maryję, Matkę Jego. Witaj, Jezu ukochany, Od Patryjarców...
  - a) czekany.
  - b) wyczekany.
  - c) wypatrywany.
7. Mówią do pasterzy, którzy trzód swych strzegli. Aby do Betlejem, czym prędeej...
  - a) pobiegli.
  - b) przybiegli.
  - c) zawitali. (wg <http://cojestgrane24.wyborcza.pl/cjg24/>)

STYLISTRYKA

Magdalena Kepka. „Politechnika Wroclawska”

ТЕМАТ 11. Подро́же бли́ские і дале́кіе. Стылістыка. Стыл. Одымяны стылістычныя польсчыны

230. Прэчытай тэкст.

Владыслава Гродецкага „Смакаванне сьвіата”

Всёрады дзясёціу сформулаваных празь яго прыказаў адно брзмі: падро́жнік мусі мець бродэ! Віяч я́ ма. Длу́га, плу́ва. Така́, як прыста́ла на глобтотера (< анг. *globe* + *trot* (глоб + клу́с) „аоса ду́жо падро́жжу́юча, зьвядзу́юча вілье мілье”)). На фотуграфіях, ктóryмі аклєюно паліцыяне постерункі, прэзентува́ла сьё ка́лькіем нїэ́лє. Тылє жє вїадомос́ць о лісцї го́нчы́м ролєсаным в Пакастанїе дотарла́ до Влadyслава Гродецкага дотпїеро в Індїях...

– Нїє вїедзу́алєм – вспомїна по латах – жє пакастансцы целнїцы нїє закау́чылі моєй одправы, жє зробїлі собїе тьлєко длу́га прэзрєвє. Прэсзедлєм вїяч на стронє hindускà зулєпнє нїєсвїадомїє, їз поплєнїам цїэ́жкїє прэстєпство. (...)

Гродецкї прэжыл вїлє прыгуд і тых драматычных, як нп. атак огромнєго слонїа на самохуд, ктóryм вєдурвал по народowych паркax Афрыкї, і тых, з ктóryх сьё дзїс сьмїє. Бо жакзє можє бьє іначєй, скоро на власнєй скоруэ досвїадчыл, їз в часїє бразыльскїєго карнавалу члужьїєк бєзпєчнїє єст тьлєко... в прэпасцє на бїодрах; вчєснїєй пан Влadyслав зулєст нападнїєт, скрадуно му добуток – камєрє, докумєнты, пїєнїадзє. Сщєсцїє, жє нїє дал за вугранà. Нїє знаюч тубылчых звычажу́в („налєжы сьё цїєсчыц з уратуванєго жыцїа, нїкому нїє скаржыц”), русыл за злудзїєжамї в погун. В елєкцїє порзучїл чєсць лупу.

Свїат дзївнїє сьё Гродецкїму крєчї. То посзукую́ жє лїстєм го́нчы́м, то окраднà в Бразыльї; то подєжмюваны єст з онорамї в Перу, госzczony в Hollywood луб на Хаваїях. (...)

Занїм зачàл вєдурвац сам, вчєснїєй подро́жжувал з іннїмї. До дзїс памїєта жак жєсїєнà 1992 р. з кїлєкома студєнтамї КУЛ – под острза́лєм репортерскїх флєсжув і тєлєвїзїєжнїх камєр – вугрусыл з Кракувскїєго Рынку фордєм трансітєм в друкє доокулà сьвїата. Ідєà Вїєлкїєй Вугправы бьлє уччєнїє 500. рочнїєкї одкрукчїа Амєрыкї празь Колумба. Рчєч в тым, жє Гродецкї з подро́жы трвajúєчєй аз пу́лтора року – врочїл до краю сам. Іннї скапїтулувалї. Вугофьувалї сьё кулєжнє по друдзє.

Од тамтєго часу поконал жєсщє сєткї, тьсїадє кїлємєтрув. Вїоснà убїєглєго року врочїл з кулєжнєй вугправы тым разєм в 30-особовым склудзїє, поконуюч трасє: Росжà, Чїнї, Лаос, Таїландїа, Індїє, Нєпал, Кєнїа, Танзанїа, Замбїа, Зїмбabwe, РПА. „Сжлакїєм Пोलаку́в в сьвїєчїє” – так брзміало хашлє тєй вугправы. (...)

Podróże Grodeckiego zaczęły się ćwierć wieku temu. Typowo. Zaoszczędzone pieniądze przeznaczał na wycieczki. Najpierw do Egiptu, Indii, Korei i krajów Bliskiego Wschodu, później do krajów europejskich. Zwiedzał, poznawał. I uczył się. Głównie tego, jak organizować takie wyprawy. Tym bardziej, że wcześniej „zaliczył” też Irak. Pracował tam kilka lat na kontrakcie jako geodeta, na własnej skórze ćwiczył, jak przetrwać w warunkach ekstremalnych.

– Pustynia jest twardą szkołą. Trzeba wiedzieć, jak się po niej poruszać, zwłaszcza gdy człowiek zdany jest na siebie. A tak właśnie było. Opracowywaliśmy mapy. Każdy z nas musiał pokonywać 25-kilometrowe odcinki, wyznaczać punkty. Busola, licznik samochodu, lornetka i żywność – to cały ekwipunek. No, jeszcze własny rozum... – śmieje się Grodecki. Choć śmiech ten milknie, gdy mówi o ludziach, których pustynia pochłonęła (wg *Teresy Bętkowskiej*. „Przekrój”, nr 11, 1999).

– to cały ekwipunek. No, jeszcze własny rozum... – śmieje się Grodecki. Choć śmiech ten milknie, gdy mówi o ludziach, których pustynia pochłonęła (wg *Teresy Bętkowskiej*. „Przekrój”, nr 11, 1999).

Słowniczek do tekstu: **skapitulować** – капітулювати, відмовитися від дальшої боротьби; визнавати своє безсилля в чомусь; **wycofać się** – вийти; **geodeta** – геодезист.

Związki wyrazowe: **płowa broda** – вицвіла борода; **list gończy** – оголошення про розшук; **odprawa celna** – митний контроль; **popelniam ciężkie przestępstwo** – скоюю важкий злочин; **w przepasce na biodrach** – у перев'язі на стегнах; **nie dał za wygraną** – не дав себе обдурити; **skradziono mu dobytek** – у нього вкрали майно; **tubylcze zwyczaje** – тубільні звичаї; **nikomu nie skarżyć** – нікому не скаржитися; **porzucili część łupu** – частину здобичі покинули; **podejmowany jest z honorami** – його вітають з пошаною; **KUL (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)** – Люблінський католицький університет; **RPA (Republika Południowej Afryki)** – Південно-Африканська республіка; **pod ostrzałem reporterskich fleszów** – досл. під обстрілом репортерських ламп; **droga dookoła świata** – подорож навколо світу; **zdany jest na siebie** – розраховує тільки на себе; **licznik samochodu** – лічильник автомобіля; **pustynia pochłonęła** – пустеля поглинула.

wędrować – мандрувати
wyprawa – експедиція
globtroter – мандрівник
dotrzeć – добратися
celnik – митник
nieświadomie – несвідомо
busola – компас
lornetka – бінокль
żywność – їжа

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Gdzie i jak uczył się Grodecki sztuki przetrwania? 2. Które z cech podróżnika chciałabyś / chciałbyś mieć? 3. O czym należy pamiętać, wybierając się w podróż? 4. Czy lubisz podróżować i dlaczego?

Rozpoznaj, w jakim stylu został napisany podany wyżej tekst?

Znajdź w „Słowniku języka polskiego” znaczenie podanych wyrazów. Czy te wyrazy są bliskoznaczne? Odpowiedz uzasadnij.

Podróżnik, wędrowiec, pielgrzym, włóczęga, turysta, włóczykij.

Zastanów się, w jaki sposób zostały utworzone te wyrazy pochodne i przy pomocy jakich formantów?

Dopływać, odprawa, licznik, nauczyciel, wyciąg, odmowa, przebieg, wzlecieć, sprawca, podwiązka, przemówienie, kronikarz.

Napisz po jednym zdaniu złożonym podrzędnie i współrzędnie, w którym drugie zdanie rozpoczyna się bez spójnika i ze spójnikiem.

231. Praca w grupach. Wstaw przepuszczone znaki interpunkcyjne. Uzasadnij ich użycie w podanych zdaniach.

A. Podróż przecież nie zaczyna się w momencie kiedy ruszamy w drogę i nie kończy kiedy dotarliśmy do mety W rzeczywistości zaczyna się dużo wcześniej i praktycznie nie kończy się nigdy bo taśma pamięci kręci się w nas dalej mimo że fizycznie dawno już nie ruszamy się z miejsca (*Ryszard Kapuściński*)

B. Błogosławione niech będą morza góry wysokie i wielkie pustynie albowiem one są źródłem siły (*Mariusz Zaruski*)

Nie nie żądza wiedzy nas gna ani ochota ucieczki ale ciekawość a ciekawość jak się zdaje jest osobnym popędem do innych niesprowadzalnym (*Leszek Kołakowski*)

C. Horyzont cały czas się rozszerza o ile tylko człowiek nie zamknie się w pudełku i nie przyjmie schematu ze tym tym i jeszcze tamtym nie warto się interesować bo nic z tego nie wynika Oczywiście nie wszystkim warto się interesować ale warto warto poznawać ten świat (*Marek Kamiński*)

232. Powtórzenie.

Omów zamieszczoną informację w parach.

Styl (стиль) (fr. z łac. *stilus* „rylec do pisania”) to takie ukształtowanie formy językowej wypowiedzi mówionej i pisanej, które odznacza się swoistymi właściwościami. Styl wypowiedzi zależy od jej charakteru, funkcji, przeznaczenia i wpływa na skuteczność komunikacji. Stylem zajmuje się dziedzina nauki zwana stylistyką.

Stylistyka (стилістика) – nauka o ukształtowaniu językowym wypowiedzi, stanowiącym rezultat doboru określonych środków i norm tekstotwórczych, co jest interpretowane łącznie jako wyraz przynależności wypowiedzi do jakiejś grupy zjawisk mownych i stosunku do reprezentowanych przez nie wartości kulturowych.

Współcześnie rozróżnia się **stylistykę językoznawczą**, charakteryzującą funkcjonalne style danego języka, oraz **stylistykę literaturoznawczą**, wchodzącą w skład poetyki, badającą właściwości indywidualnych stylów autorskich, gatunków i szkół literackich.

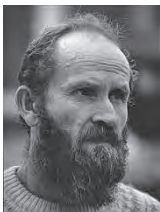
233. Uzupełnij tekst i zapisz go w zeszytcie.

W języku literackim tworzą się i konwencjonalizują różne sposoby ... . Zależą one od ... , w jakich posługujemy się językiem, porozumiewamy się. O wyodrębnieniu stylu decyduje powtarzalność sytuacji, te same funkcje wypowiedzi, ... , ... Style funkcjonalne różnią się sposobem wyboru i wykorzystania elementów ... . Z definicji stylu, jako zespołu środków językowych wybieranych przez autora tekstu ze względu na ich ... celu wypowiedzi, wynikają takie kryteria podziału: według nadawcy i według przeznaczenia. W pierwszej grupie znajdzie się styl artystyczny, indywidualny, np. ... , style epoki, prądu literackiego, gatunku. Ze względu na cel wypowiedzi, jej funkcje wyróżnia się ... , podporządkowane pewnym normom, łączące teksty w pewne grupy.

Wyrazy pomocnicze: autora; dobór słownictwa; style funkcjonalne; systemu językowego; budowa zdań; wypowiedzi; sytuacji; przydatność do realizacji.

234. Warto wiedzieć.

Władysław Grodecki (1942 – 2018) – polski podróżnik, przewodnik. Z wykształcenia mgr inż. geodeta. Głównym celem jego wędrówek było poszukiwanie śladów Polaków oraz odkrywanie ich historii. Dzięki swoim zasługom w promowaniu polskiej kultury za granicą nazywany jest „Wędrownym Ambasadorem”. Odbył ponad 100 wypraw zagranicznych, w tym trzy samotne wyprawy dookoła świata (wg *Antoniego Lenkiewicza*).

235. Posłuchaj wiersza.

Krzysztof Kamil Baczyński

Piosenka

Znów wędrujemy ciepłym krajem,
 malachitową łąką morza.
 (Ptaki powrotne umierają
 wśród pomarańczy na rozdrożach.)
 Na fioletowoszarych łąkach
 niebo rozpina płynność arkad.
 Pejzaż w powieki miękko wsiąka,
 zakrzepła sól na nagich wargach.
 A wieczorami w prądach zatok
 noc liże morze słodką grzywą.
 Jak miękkie gruszki brzmieje lato
 wiatrem sparzone jak pokrzywą.
 Przed fontannami perłowymi
 noc winogrona gwiazd rozdaje.
 Znów wędrujemy ciepłą ziemią,
 znów wędrujemy ciepłym krajem.

Słowniczek do tekstu:

wsiąkać – вбирати
brzmieć – звучати
na rozdrożach – на роздоріжжі

Związki wyrazowe: **niebo rozpina płynność arkad** – тут: небо розмикає аркади (ряд арок, що спираються на стовпи або колони); **zakrzepła sól** – застигла сіль.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Jak rozumiesz tytuł wiersza? 2. Kim jest podmiot liryczny wiersza? 3. Jaka kraina jest opisywana w wierszu i o jakiej porze roku? 4. Jakim czasem posługuje się autor? 5. Jaki nastrój panuje w wierszu K. K. Baczyńskiego „Piosenka”?

1. Odszukaj środki stylistyczne: epitety, personifikacje, porównania, metafory, anafory, przestawny szyk zdania. 2. Jakie środki stylistyczne wizualizują świat przedstawiony, który odbiorca wiersza może sobie wyobrazić dzięki wszystkim zmysłom (wzrok, słuch, smak, dotyk, węch)?

236. Dopisz wyrazy podstawowe do podanych słów. Określ, jakie to są części mowy?

Gruszki, malachitową, perłową, sparzone, zakrzepła, rozdaje.

237. Z podanych zdań wypisz przydawki, dopełnienia, okoliczniki wraz z określanymi wyrazami.

Znów wędrujemy ciepłym krajem. Pejzaż w powieki miękko wsiąka. Ptaki powrotne umierają wśród pomarańczy na rozdrożach. A wieczorami w prądach zatok noc liże morze słodką grzywą.

238. Wstaw przepuszczone litery do wiersza Krzysztofa Roguskiego „Przed podróżą”. Uzasadnij użycie *rz / ż, ó / u* w wyrazach.

Zanim w podróż się wybie...esz
 Sp..ójrz do szafy co zabie...esz.
 Parę spodni... albo dwie,
 Bo pobr...dzie mogą się.
 T...y koszulki i dwa swetry
 (A dziewczynki tak...e getry),
 Ciepłe bluzy – tę z kapturem
 I tę podszytą welurem.
 Majtek na ka...dy dzień nowe
 Oraz czapkę weź na głowę.
 Mo...e płaszcz p...eciwdeszczowy
 I parasol kolorowy...
 I do tego te... kalosze
 Do walizki spak...j, proszę.
 Kilka par skarpetek z wełny...
 I już bagaż tw...j jest pełny!
 Nie zapomnij tak...e mapy,
 Bo się podr...ż skończy na tym!

239. Przeczytaj, odpowiedz na pytania: *Co to jest styl językowy? Co to jest funkcjonalny styl językowy? Czym się różnią style funkcjonalne?*

Styl funkcjonalny

Styl – sposób formułowania wypowiedzi, polegający na stosowaniu określonych środków ekspresji językowej; świadome korzystanie z morfologii, słowotwórstwa, składni, leksyki, tropów stylistycznych itp.

Styl funkcjonalny to utrwalony w społeczeństwie sposób użytkowania języka w analogicznych sytuacjach komunikacyjnych i podobnych celach.

240. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela. Zapamiętaj podaną informację.

Odmiany stylistyczne polszczyzny

Podłożem zjawisk stylistycznych jest istnienie w języku elementów równoznacznych i bliskoznacznych, spośród których przy tworzeniu tekstów można wybierać. O wyborze środków stosowanych w działalności językowej w różnych dziedzinach życia społecznego rozstrzyga cel tej działalności. Powtarzalność wyboru takich, a nie innych elementów językowych w wypowiedziach funkcjonujących w określonej sferze rzeczywistości społecznej prowadzi do wytworzenia się **norm stylistycznych**, które obejmują zespoły środków, ocenianych jako szczególnie przydatne w danym typie kontaktów językowych. Wyróżniamy **style indywidualne** (styl autora, styl utworu) oraz **style typowe** (np. styl gatunku, prądu literackiego, styl epoki). Szczególnie ważnym rodzajem stylów typowych są **style funkcjonalne** (języki funkcjonalne), które mają takie najważniejsze odmiany: *urzędową* (**styl urzędowy, kancelaryjny** właściwy przekazom związanym z działalnością instytucji administracyjnych, prawnych), *naukową* (**styl naukowy** charakteryzuje się występowaniem słownictwa specjalistycznego i ścisłością sformułowań), *publicystyczno-dziennikarską* (**styl publicystyczno-dziennikarski** stosowany w środkach masowego przekazu), *potoczną* (**styl potoczny** używany w codziennych sytuacjach życiowych), *artystyczną* (**styl artystyczny** właściwy utworom literackim).

241. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojej koleżance / swemu koledze o stylu urzędowym.

Styl urzędowy

- przewaga zdań pojedynczych;
- dążenie do ujęć zwięzłych, ścisłych, jednoznacznych (nie dopuszczających różnej interpretacji);
- używanie specjalistycznej terminologii;
- uprzejma forma, zwroty grzecznościowe;
- stosowanie powszechnie znanych skrótów i skrótowców;
- ujmowanie treści w formie punktów;
- unikanie w pismach wyrazów w językach obcych, jeżeli występują ich odpowiedniki polskie;
- posługiwanie się formami nieosobowymi.

242. Przeczytaj wiadomości w ramce.

Omów zamieszczoną informację w parach.

Styl naukowy

- **Styl naukowy** występuje w pracach naukowych.

Cechy stylu naukowego:

- zdominowany jest przez terminologię naukową;
- brak w nim językowych środków obrazowania i figur poetyckich (metafor, przenośni, porównań itp.);
- przeważają zdania złożone podrzędnie, wielokrotnie złożone, o skomplikowanej budowie;
- styl ten cechują ścisłość, precyzja, jednoznaczność sformułowań, jasność i zwięzłość wypowiedzi, brak elementów emocjonalnych;
- charakterystyczną cechą jest także abstrakcyjność, która wynika z funkcji nauki, dążącej do formułowania uogólnień i operującej pojęciami oderwanymi.

243. Przeczytaj wiadomości w ramce.

Omów zamieszczoną informację w parach.

Styl publicystyczno-dziennikarski

- **Styl publicystyczno-dziennikarski** to styl prasy, dziennikarstwa.
- Posiada pewne osobiste cechy, ponieważ to dziennikarz decyduje o charakterze wypowiedzi.
- Cechą tego stylu jest komunikatywność, sugestywność, ważne znaczenie argumentów, zwięzłe sformułowania, skróty, stosowanie szablonów, frazesów, wyrazów potocznych, obecność pewnych elementów obrazowych.
- Styl ten jest bardzo zróżnicowany – w zależności od tematu, adresata, wydarzenia.

244. Przeczytaj wiadomości w ramce.

Omów zamieszczoną informację w parach.

Styl potoczny

• **Styl potoczny to odmiana języka mówionego używana w nieoficjalnych sytuacjach.**

Cechy stylu potocznego:

- zawiera wyrażenia i zwroty z języka mówionego;
- słownictwo o silnym zabarwieniu emocjonalnym, ekspresywnym i zasięgu środowiskowym;
- posiada składnię uproszczoną z dominacją zdań pojedynczych lub złożonych współrzędnie bezspójnikowo;
- często występują także równoważniki, anakoluty, czyli zakłócenia w budowie logicznej zdań;
- powtórzenia słów i związków wyrazowych;
- język nie jest poddany literackiej obróbce, co ma na celu ukazanie naturalności utworu, autentyczności wypowiedzi;
- styl dialogów, listów, pamiętników.

245. Przeczytaj wiadomości w ramce.

Ułóż dialog do tekstu podanego w ramce. W odpowiedziach użyj samodzielnie odnalezionych przykładów.

Styl artystyczny

- **Styl artystyczny to styl literatury pięknej.**
- Cechuje się występowaniem różnych środków językowych właściwych danej epoce (onomatopeje, porównania, metafory, epitety, rym, rytm), bogactwem słownictwa, środków obrazowania, obecnością elementów innego stylu.

246. Praca w grupach.

Na podstawie jakich elementów językowych różnią się teksty? W jakich sytuacjach jesteśmy odbiorcami wypowiedzi tych tekstów? Do jakich stylów one należą?

1. Setki połamanych drzew, pozrywane dachy i zalane ulice to skutki nawałnicy, która przeszła przez Wrocław. Straż pożarna ma pełne ręce roboty, bo drzewa uszkodziły bloki oraz domy, blokowały drogi, ale też tory kolejowe. To przewrócone na Grabiszynie wstrzymało pociągi jadące w kierunku Legnicy. Korki tworzyły się także w mieście. Ulice blokowały się nie tylko przez powalone drzewa, ale też ogromne ilości wody. Tramwaje, nie mogąc przejechać pod wiaduktem na ul. Stawowej, stanęły w długich korkach. Woda wdarła się zresztą także na Dworzec Główny PKP. Ulewa była tak silna, że zaczął przeciekać dach. Skutki burzy widać zresztą w całym mieście (wg <https://gazetawroclawska.pl/>).

2. . Regulamin pracy pracowników Przedsiębiorstwa Produkcyjnego „Pafawag” Spółka z o.o. we Wrocławiu z dnia 25.01.2019 r.

I. Przepisy wstępne § 1 Podstawę prawną dla wprowadzenia Regulaminu pracy stanowi art. 104 § 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r. poz. 917 z późn. zm.). Regulamin Pracy ustala organizację i porządek w procesie pracy oraz określa prawa i obowiązki pracodawcy i pracowników. Postanowienia regulaminu dotyczą wszystkich pracowników Przedsiębiorstwa Produkcyjnego „Pafawag” Spółka z o.o. we Wrocławiu, dalej PP PAFAWAG Spółka z o.o., bez względu na zajmowane stanowisko i rodzaj wykonywanej pracy, a także rodzaj umowy o pracę. § 2 Pracodawca zapoznaje z treścią regulaminu każdego przyjmowanego do pracy pracownika przed dopuszczeniem go do pracy, a pracownik potwierdza znajomość regulaminu podpisując stosowne oświadczenie, które zostaje dołączone do jego akt osobowych. Wzór oświadczenia stanowi załącznik nr 1 do regulaminu.

3. W biurze podróży. Wchodzą ojciec i syn.

- Dzień dobry!
- Dzień dobry, w czym mogę pomóc?
- Chcieliśmy zarezerwować wycieczkę.
- Gdzie Państwo chcą jechać?
- Do Polski, do Wrocławia.
- Samolotem czy autokarem?
- Samolotem.
- Kiedy?
- W czerwcu na 14 dni, najlepiej w hotelu „Śląsk” z niepełnym wyżywieniem.
- Wycieczka dla Państwa jest zarezerwowana.

- Dziękujemy. Do widzenia.
- Do widzenia.

4. Krasnale małe po Wrocławiu biegają,
I ludzi życzliwych często mijają.
Dla nich to tylko duże kłopoty,
Lecz dla Życzliwka kochane istoty.
Życzliwek pomaga nie tylko krasnalom,
On dzieciom, babciom i wszystkim mądralom,
wskazuje jak Wrocław może być kochany,
Gdy tylko wszyscy o siebie dbamy (*Anna Bojanowska*).

5. Ważnym elementem żeglugi morskiej, a dokładniej nawigacji podczas wejść do portów jest umiejętność korzystania z nabieżników. Nabieżnik to urządzenie nawigacyjne składające się z dwóch masztów. Stojący w osi podejściowej toru wodnego, dalszy maszt musi być wyższy od bliższego. Urządzenie działa identycznie jak muszka i szczerbinka w karabinie. Jeśli znaki są w jednej linii z diametralną naszego jachtu to znaczy, że nasz kurs idealnie pokrywa się z osią podejścia (*Wojciech Damsz*, „Podręcznik żeglarza”).

247. Warto wiedzieć.

Stary Ratusz

Muzeum Miejskie
(dawny Pałac Królewski)

Sky Tower (najwyższy
budynek w Polsce)

Poznajemy Polskę. Wrocław – miasto na prawach powiatu w południowo-zachodniej Polsce, siedziba władz województwa dolnośląskiego. Położone w Europie Środkowej, na Nizinie Śląskiej, nad rzeką Odrą i czterema jej dopływami. Jest historyczną stolicą Dolnego Śląska, a także całego Śląska.

Jest to czwarte pod względem liczby ludności miasto w Polsce – 632,1 tys. mieszkańców (2013), piąte pod względem powierzchni – 293 km². Wrocław został sklasyfikowany w pierwszej setce miast świata w rankingu firmy doradczej Mercer „Najlepsze miasta do życia” w 2015– 2017. Europejska Stolica Kultury 2016.

Miasto, w którym nie sposób się nie zakochać

To dla każdego będzie miłość od pierwszego wrażenia. Bo we Wrocławiu trudno się nie zakochać. Przepiękne miasto położone nad Odrą i jej czterema dopływami bardzo często nazywane jest Wenecją Północy.

Bo to, że warto stanąć na Starym Mieście we Wrocławiu, zobaczyć Ostrów Tumski i poczuć na

własnej skórze kawał historii, które nosi w sobie to miasto, nie ulega żadnej wątpliwości. Tam przenosimy się w inny świat, trochę jakby ktoś wymyślił maszynę do przenoszenia się w czasie. Ogród otoczony Odrą dał początek miastu. To tu znajduje się gotycka katedra św. Jana Chrzciciela oraz kościół Świętego Krzyża, Muzeum Archidiecezjalne.

Wrocławski ratusz jest jednym z najstarszych w Polsce. Dodatkowo na wysokiej wieży mieści się najstarszy w Polsce dzwon zegarowy i najstarszy, datowany na rok 1368 zegar wieżowy. Jeśli natkniecie się we Wrocławiu na krasnala, a za chwilę na następnego i kolejnego, niech was to nie zdziwi. Krasnale na stałe zamieszkały we Wrocławiu i jest ich już ponad 300 pochowanych w przeróżnych miejscach. W poszukiwanie krasnali bawią się i dorośli i dzieci. We Wrocławiu oprócz krasnali i wielu innych pomników, spotkać można figury kozy, świni, koguta, gęsi z jajkiem, królika i cielaczka. Ich pomniki stały, jak głosi napis: „Ku czci zwierząt rzeźnych – Konsumenci”. Jatki – bo właśnie tam można spotkać pomniki zwierząt już od czasów średniowiecza były miejscem zakładów rzeźnych i sklepów mięsnych. Obecnie znajdują się tam sklepy z pamiątkami.

Wrocław jest miastem wielokulturowym, a Dzielnica Czterech Wyznań być może dla wielu z was stanie się miejscem refleksji zwłaszcza wobec tego, co się dzieje, a sama dzielnica nazywana jest także Dzielnicą Wzajemnego Szacunku. Jej granice wyznaczają stojące na końcach ulicy cztery kościoły: kościół katolicki, kościół ewangelicki, prawosławny sobór i synagoga.

Mostek Czarownic

Świetne miejsce widokowe na Stare Miasto, które może przyprawić o zawrót głowy to Mostek Czarownic (Mostek Pokutnic), który łączy dwie wieże kościoła Marii Magdaleny i znajduje się na wysokości 45 metrów. Nazwa pochodzi od jednej z legend, według której po zmroku

na mostku miały się pojawiać pokutujące dusze próżnych dziewcząt, które spędziły życie na zabawach i kokietowaniu adoratorów zamiast na wychowaniu dzieci i prowadzeniu domu.

Podwodny tunel w Afrykarium

We wrocławskim zoo znajduje się kompleks Afrykarium, unikatowy na skalę światową który przedstawia ekosystemy związane z tym, co dzieje się w wodzie Afryki. Zobaczyć tam można, co dzieje się w Morzu Czerwonym, przejść osiemnastometrowym przezroczystym tunelem i ujrzeć żółwia zielonego, rekiny, płaszczki i wiele innych gatunków ryb.

Centrum Poznawcze Hala Stulecia

Wrocław także zaprasza do Centrum Poznawczego Hali Stulecia, gdzie przedstawione zostały wiadomości z różnych obszarów życia miasta. Miejscem wartym uwagi jest Muzeum „Pana Tadeusza”, które w

wyjątkowy sposób łącząc to, co było ze współczesnością, przedstawia największe dzieło Adama Mickiewicza. Nie sposób nie wspomnieć o Panoramic Raclawickiej, której, kiedy już we Wrocławiu się jest, szkoda nie zobaczyć. Jedno jest pewne – kto raz odwiedzi Wrocław z pewnością do tego miasta wróci.

Słowniczek do tekstu: **Afrykarium** – Африкаріум (океанаріум на терені Вроцлавського зоопарку, що демонструє водні екосистеми і наземну фауну Африки); **пłaszczki** – скати.

Związki wyrazowe: **miłość od pierwszego wrażenia** – тут: кохання з першого погляду; **почuć na własnej skórze** – відчути на власній шкірі; **katedra św. Jana Chrzciciela** – собор Святого Іоанна Хрестителя; **kościół Świętego Krzyża** – костел Святого Хреста; **Ostrów Tumski** – Тумський острів (тумський, тобто кафедральний); **Muzeum Archidiecezjalne** – Архієпископський музей; **Dzielnica Czterech Wyznań** – квартал чотирьох віросповідань; **zawrót głowy** – головокружіння; **próżne dziewczęta** – легковажні дівчата; **kokietowanie adoratorów** – намагання подобатися поклонникам; **prowadzenie domu** – уміння вести домашнє господарство; **Mostek Czarownic** – Місток чарівниць; **Hala Stulecia** – Зала століття (оздоровчо-спортивна зала, розташована у Щитницькому парку Вроцлава); **Panorama Raclawicka** – Рацлавицька панорама (музей, що експонує картину «Битва під Рацлавицями», присвячену перемозі польських військ у 1794 р.).

krasnuludek – гномик (дух у вигляді бородатого карлика, що живе у надрах)

землі і охороняє підземні скарби)
natknąć się – наштовхнутися
konsument – споживач
jatka – м'ясна лавка
pokutnica – покутниця (та, що відбуває покарання за вчинений злочин, провину)
z pewnością – напевно

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

1. Z czego słynie Wrocław? 2. Co ciekawego można obejrzeć we Wrocławiu?

Wypisz z tekstu nazwy zabytków, zwróć uwagę na ich pisownię.

W jakim stylu jest napisany ten tekst? Odpowiedź uzasadnij.

249. Przepisz przymiotniki, utworzone od polskich miast, uzupełniając brakujące litery.

Warszaw...ki, łó...ki, wrocław...ki, lubliń...ki, katowi...ki, opol...ki, kiele...ki, pło...ki, siera...ki.

250. Posłuchaj tekstu.

Legendy Wrocławia. Brama Kluskowa

Na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu jest kościół św. Idziego (uznawany za najstarszy zachowany budynek we Wrocławiu). Arkada z cegieł łączy świątynię z kapitułą, tworząc Bramę Kluskową. Ową bramę zdobi nieforemna, śmieszna kula. Z nią związana jest taka legenda.

Śląsk od dawien dawna słynął ze wspaniałych klusek. Zjadano się nimi w każdym domu, a najsmaczniejsze kluski robiła Agnieszka, gospodyni z jednej z podwrocławskich wiosek. Jej mąż Konrad uwielbiał dania przygotowane przez żonę, a najbardziej upodobał sobie właśnie kluski. Niestety, Agnieszka nagle zachorowała i zmarła. Wiele życzliwych sąsiadek podsuwało Konradowi jedzenie, jednak on nie chciał nic jeść. Mężczyzna zmizerniał i schudł, nie jednak nie mogło go skłonić do jedzenia.

Pewnego dnia Konrad wyruszył do Wrocławia, aby na targu sprzedać trochę warzyw. Gdy minął Odrę, był już tak zmęczony i głodny, że postanowił odpocząć. Usiadł przy małym kościółku i szybko zasnął. Przyśniła mu się zatroskana żona. Powiedziała, że nie może patrzeć, jak Konrad zmizerniał i dlatego podaruje mu magiczny garnuszek. W nocy zawsze pojawi się w nim spora porcja klusek, ale jest jeden warunek.

– Pamiętaj, Konradzie, że zawsze musi w nim zostać jedna kluska. Nigdy nie wolno ci opróżnić całego garnuszka – powiedziała Agnieszka. Gdy mężczyzna się obudził, tuż obok niego stał garnuszek z pokrywką. Konrad uniosł pokrywkę i natychmiast buchnął w niego zapach świeżutkich klusek. Szybko zabrał się do jedzenia, aż w końcu na dnie została jedna kluska. Przyglądał jej się przez chwilę, nabrał więc kluskę na łyżkę, lecz gdy uniosł ją do ust, kluska zsunęła się i spadła na dno garnka. Po chwili sytuacja się powtórzyła. Gdy Konrad po raz trzeci chciał wziąć kluskę, ta uniosła się w powietrze i wylądowała na łuku łączącym kościółek ze stojącym obok budynkiem. Zachłanny mężczyzna wspinał się na bramę, ale gdy tylko sięgnął po kluskę, ta skamieniała.

Garnuszek już nigdy więcej nie nappełnił się kluskami. Konrad długo żałował, że nie posłuchał żony. Kamienna kluska do dziś przytwierdzona jest do bramy w Ostrowie Tumskim (wg *Dominiki Strzeleckiej*).

Słowniczek do tekstu: **kapituła** – тут: будинок капітули (духовної колегії при католицькому єпископі); **Śląsk** – Сілезія; **kluski** – кльоцки; **zajadać** – уминати (їсти з великим апетитом, жадібно); **pokrywka** – покривка, накривка.

Związki wyrazowe: **kościół św. Idziego** – костел Святого Егідія; **nieforemną kula** – безформна куля; **magiczny garnuszek** – магічний горщик; **uniosła się w powietrze** – тут: понеслась в небо.

życzliwy – доброзичливий
zatroskany – заклопотаний
zmizernieć – змарніти
wylądować – приземлитися
zachłanny – жадібний

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Zastanów się, dlaczego magiczny garnuszek już nigdy więcej nie nappełnił się kluskami?

Ułóż plan do legendy, wypisz wyrazy kluczowe.

Opowiedz legendę według sporządzonego planu.

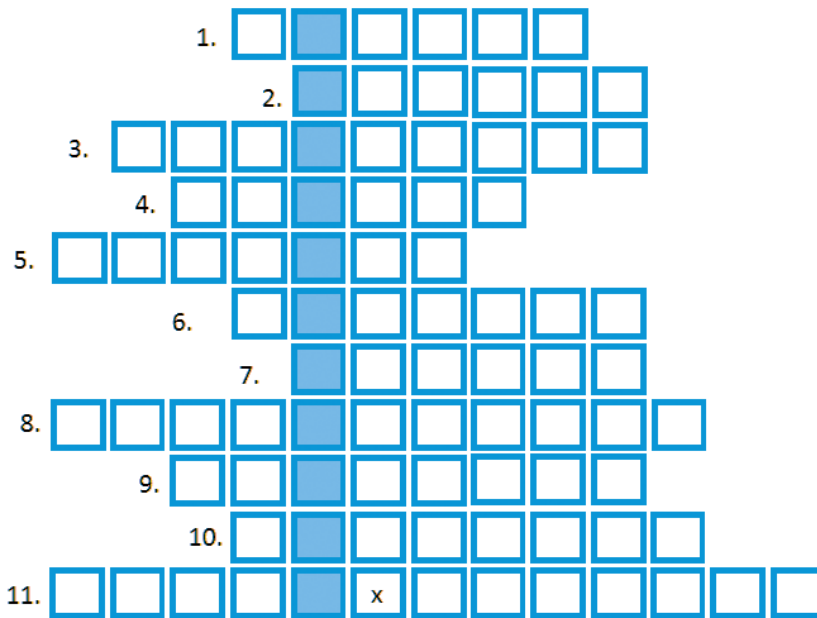

Z tekstu legendy wypisz pięć zdań, przepisz je do zeszytu. Wypisz czasowniki w formie osobowej z rzeczownikami. W każdym związku wyrazowym podkreśl człon nadrzędny. Określ funkcje składniowe czasowników i rzeczowników.

251. Rozwiąż krzyżówkę. Dowiedz się, jak nazywa się kogoś, kto wiele podróżuje po świecie.

1. Przyrząd służący do określania kierunków świata.
2. Cel wypraw Marka Kamińskiego.
3. Wspina się na najwyższe europejskie szczyty.
4. Noszony na plecach, niezbędne wyposażenie prawdziwego turysty.
5. Stroma, górská ... ; mierzasz nią na szczyt.
6. Inaczej podróż w jakieś odległe miejsce.
7. Śpisz w nim na biwaku.
8. Zwiedza morskie głęby.
9. Można go pisać (dzień po dniu) podczas podróży.
10. Stolica polskich Tatr.
11. Najwyższy szczyt Himalajów.

TEMAT 12. Proza i poezja dla młodzieży. Środki stylistyczne i ich funkcje. Kultura języka i kultura słowa. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu. Powtórzenie

252. Przeczytaj bajkę.

Joanna Papuzińska

O czym dudni woda w studni

Pewien wdowiec miał córkę, Hanusię. Żona mu zmarła, więc sami tylko byli na świecie. Troszczył się ojciec o Hanusię, doglądał jej czule, aż wyrosła na piękną i mądrą pannę. Teraz już i ona potrafiła zatroszczyć się o ojca, pomagała mu w gospodarstwie, jak umiała. Izbę do czysta zamiotła, wodę ze studni przyniosła, nagotowała zupy na obiad. Dobrze im się razem żyło. Ale w miarę upływu czasu, sąsiedzi coraz częściej namawiali ojca, żeby się ponownie ożenił.

– A co będzie, jak córka za mąż pójdzie, w świat za mężem powędruje, a ty na stare lata sam zostaniesz? Lepiej zawczasu o tym pomyśleć!

I tak mu tłumaczyli, namawiali, aż w końcu go przekonali. Ożenił się wdowiec z kobietą z sąsiedztwa, co też była wdową i również miała córkę – Zosię. No i wszystko miało być pięknie, ale jakoś nie za bardzo im się układało. Hanusia po dawnemu była we wszystkim pomocna, ale Zośka całymi dniami przed lusterkiem siedziała, włosy czesała to na lewo, a to na prawo, to w warkocz, a to znów w kok, zmieniała stroje po sto razy na dzień i wciąż wołała o nowe: – Nie chcę czarnych bucików, kupcie mi czerwone! – Brzydka ta chustka stara, nową mi kupcie! – Potrzebuję korale prawdziwe, a nie jakieś tam szklane paciorki!

Pracy żadnej nie dotknęła, bo jak mówiła, białe rączki od niej ciemnieją. I tak jej schodziły dni całe. A sąsiedzi widząc, jak Hanusia się krząta, a Zośka tylko złości się i krzyki jej słysząc na pół wsi, chwalili tę pierwszą, a obgadywali drugą.

Ale przyszła zima surowa, przykryła wszystko śniegiem i lodem. Najgorsza ślizgawica powstała koło studzienki, z której trzeba było wodę brać. Co się tam trochę wody z wiaderka wychłapie, to zaraz

zamarza, w końcu studzienka oblodzona była prawie aż po brzeg cembrowiny, z trudem można było przy niej ustać.

Kiedy więc Hanusia szła do studni po wodę, ojciec zawołał do żony:

– A niechby tam i Zosia z nią poszła, to jej pomoże, żeby się czasem nie poślizgnęła i nie upadła!

– Ano, idź z nią, córeczko! – mówi matka do Zosi.

No i poszły obie. Ale zaledwie Hanusia pochyliła się nad cembrowiną – Zośka ją popchnęła i zepchnęła w głąb studni. Zawróciła zaraz niedobra dziewczyna do chaty z płaczem udawanym:

– Oj, matko, ojczel! Nieszczęście! Hania wleciała do studni! Nie dałam rady jej utrzymać!

A tymczasem Hanusia spada w dół. Ani się czego tu złapać, ani się zatrzymać, studnia głęboka, ściany oblodzone, mokre, śliskie. Nie myślała, że to tak głęboko być może, kiedy co dzień wodę brała do wiaderka...

– O, mój Boże, dokąd to ja dolecę? Chyba aż do samego środka ziemi! – myśli Hańcia, a ściany studni tylko migają jej przed oczami.

Nagle stopa jej dotknęła jakby jakiejś półki czy schodka i dziewczynka zatrzymała się. Patrzy – a tu przed nią jakby drzwiczki jakieś, ledwie widoczne, a w nich jakby klamka czy skobel. Za klamkę złapała, popchnęła i otworzył się przed nią korytarz, a w nim światełko miga.

Śmiało poszła przed siebie, w stronę światła i za chwilę znalazła się w komnacie bogatej. Były w niej piękne szafy i stoły, a w fotelu siedział pan stary, w ozdobnych szatach, z brodą srebrzystą.

– A kto tu chodzi? – spytał pan. – Podejdź bliżej, żebym cię zobaczył! Jak ci na imię?

– Hanusia!

– A jak matce twojej? – pyta jeszcze pan stary.

– Matce mojej było Marysia, ale ona umarła, teraz mam macochę...

– No, to jak masz macochę, to chyba ci się tak bardzo nie spieszy do domu. Wezmę cię na służbę!

– Tak, panie – odrzekła Hanusia – ale ja mam jeszcze ojca bardzo kochanego i on będzie tęsknił za mną.

– Tak zrobimy – mówi pan. – Będziesz mi tu usługiwać, sprzątać, zamiatać, a dobrze się rozglądaj, żeby znaleźć perłowe guziki od mojego żupana, co mi się gdzieś zgubiły. Dwanaście ich było. Jak mi je znajdziesz i przyszyjesz, to cię sowicie wynagrodzę i do ojca wrócisz.

I została Hania na służbie u starego pana. Posługiwała mu, sprzątała pokoje i wciąż szukała perłowych guzików od żupana. Zaglądała w każdy kącik i zakamarek najmniejszy, w każdą szparkę, ale nigdzie ich nie było.

– Gdzieś się musiały potoczyć... – myślała.

Wyprzątała jednego razu ten korytarz, przez który do starego pana weszła. Wspomniała ojca swego, swoje dawne życie w rodzinnej chacie, zatęskniła, westchnęła:

– Oo, mój tato kochany, czy ja zobaczę cię jeszcze? Czy i ty myślisz czasami o mnie?

Jakaś kropla kapnęła z góry na nią, na podłogę spadła i toczy się. Perłowym połyskiem błysnęła.

Patrzy Hania uważnie, rękę do kropelki wyciąga, chwytą – a to nie wodę, ale guziczek perłowy ma w garści!

Biegnie uradowana do komnaty i guziczek pokazuje:

– Znalazłam, panie, jeden guziczek! Czy dobry będzie?

Dobry – mówi pan – a teraz szukaj dalej! Musi ich być dwanaście, pamiętaj.

Nie tak łatwo to przyszło Hańci wszystkie guziki odnaleźć. Wiele dni minęło. Ale udało się w końcu.

Niesie wszystkie te perełki na pokoje i swemu panu pokazuje.

– Czy na pewno dobrze policzyłaś? – pyta jej pan.

– O, tak, jaśnie panie, policzyłam dobrze, już na pewno jest dwanaście! Proszę tylko powiedzieć, gdzie je trzeba przyszyć.

– Tam, w głębi szafy, znajdziesz żupan bielutki. Przyszyj do niego guziki i będzie już koniec twojej służby.

Jak się stać miało, tak się stało. A pan Hanusi za wierną służbę podziękował i dał jej do ręki klucz ozdobny.

– Idź tam do tych drzwi na prawo i otwórz je. A potem ten klucz każde drzwi ci będzie otwierał, aż cię na świat wyprowadzi. Ale jeszcze za chwilę, musisz jeszcze ubrać się pięknie, a stare stroje wyrzucić. Klasnął pan w ręce i zaraz służki przybiegły, zabrały podartą sukienczynę Hani, pięknie ją ubrały, uczesały, wstążki w warkoczach zawiązały, nowe buciki przyniosły.

– No, teraz to piękna z ciebie panna, można cię w świat wypuścić! – powiedział pan i znakiem krzyża ją przeżegnał na drogę.

Ruszyła Hania do drzwi, z klucza otworzyła, a tam znowu drzwi nowe. Tak szła dalej, to w prawą, to w lewą stronę skręcając, aż w końcu drzwi ostatnie otwarła. A tu lipy pachną, słońce przez listki przeziera, pszczoły po swojemu gadają, powietrze świeże aż w głowie jej szumi. A tu ludzie dokoła uśmiechnięci, kłaniają się jej, a wystrojony jakiś – minister czy szambelan, królową ją nazywa i o życzenia pyta. A tu dwór przed nią czy pałac jakiś bogaty...

– Jedno mam tylko życzenie – mówi dziewczyna – do ojca jechać chcę!

Zajechał zaraz powóz wytworny z woźnicą, Hania wsiada i jedzie. Podjechali pod ich starą chatę, patrzy Hania – przed drzwiami ojciec

stoi i oczy na drogę wypatruje, a w środku zgiełk jakiś – to macocha z Zośką się sprzecają.

Choć tak odmieniona była Hania po swojej służbie, ojciec ją od razu poznał, a gdy podeszła – do serca ją przytulił. Opowiedziała im dziewczyna swoją historię, od chwili jak do studni wpadła, ale o nic Zośki nie oskarżyła, bo nie wiedziała nawet, kto to zawinił, że się tam znalazła. Zresztą, gdyby nawet podejrzenia jej jakieś po głowie się błąkały, po cóż to było teraz roztrząsać, skoro wszystko tak dobrze się skończyło?

Chciała tylko ojca ze sobą zabrać do swoich włości, ale on nie zgadzał się za nic.

– Tu urodziłem się i tu umrę, córeczko! A ty żyj własnym życiem.

Gdy tak sobie gawędzili czule, macocha powiada do córki:

– Chodź, Zośka! Wody przynieść trzeba!

I poszły obie po wodę, a po drodze macocha córce tłumaczy:

– Musisz i ty, Zośka, na służbę do tego starucha pójść. Nie jesteś przecie głupsza od Hanki, niech on i ciebie bogaczką uczyni. Będiesz miała wszystko! Zośka jeszcze coś tam marudziła, grymasiła, namyślała się, ale gdy tylko do cembrowiny podeszły, matka – łups ją w plecy! I do studni zepchnęła.

– Już ja wiem, co dla ciebie najlepsze! – zawołała.

I tak znalazła się Zośka w studni i na służbę poszła. A że była leniwa i kłótniwa, i że w dodatku nikt nie płakał za nią, to po dziś dzień tam siedzi. Nie wierzycie? No to stańcie nad tą studnią i zawołajcie ją:

– Zooośka! Zooośka!

A ona wam odpowie:

– Ohoho ho! Ohoho ho!

Słowniczek do tekstu: **cembrowina** – зміцнювальне обмурування криниці; **ślizgowisko** – тут: ковзанка; **poślizgnąć się** – послизнутися; **zakamarek** – закуток; **połysek** – блиск; **uradowana** – обрадувана; **służka** – служниця; **szambelan** – камергер (особа, що має придворний чин вищого рангу); **woźnica** – візник, фурман; **zgiełk** – галас; **włości** – земельні володіння, маєток; **staruch** (*lekseważ*.) – старий чоловік; **marudzić** – тут: марудити, вередувати; **grymasić** – гримасувати; **łups** (*pot.*) – бах (звуконаслідування, що означає звук від удару).

Związki wyrazowe: **dudni woda** – шумить вода; **nie za bardzo im się układało** – тут: не все у них було гаразд; **szklane paciorki** – намисто зі скла; **z płaczem udawanym** – з нещирим плачем; **sowicie wynagrodzę** – щедро винагороджу; **jaśnie panie** – вельможний пане; **wstążki w warkoczach** – стрічки в косах; **słońce przez listki przeziera** – сонце через листки виглядає; **powóz** (*daw.*) **wytworny** – вишукана карета; **oczy na drogę wypatruje** – тут: дивиться на дорогу; **nie oskarżyła** – не звинуватила.

troszczyć się – піклуватися
namawiać – умовляти
macocha – мачуха
zawczasu – заздалегідь
krzątać się – поратися
obgadywać – обмовляти
zawinić – завинити
roztrząsać – розтрусити
namyślać się – роздумувати

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Wypisz z tekstu wyrazy kluczowe i sporządź plan.

1. Kim są główni bohaterowie bajki? 2. Z kim ożenił się ojciec Hanusi? 3. Jaką dziewczyną była Hanusia? Czym zajmowała się Zosia? 4. Co się stało z Hanusią, kiedy ona poszła nabrać wody ze studzienki? 5. Kogo ona spotkała w studni? 6. Pod jakim warunkiem dziewczyna mogła wrócić do ojca? 7. Jak podziękował stary pan Hanusi za wierną służbę? 8. Czego zachciała macocha dla swojej córki? 9. Co się stało z Zośką?

253. Znajdź do podanych przymiotników wyrazy o znaczeniu bliskoznacznym i przeciwstawnym. Korzystaj ze „Słownika synonimów i antonimów”.

Ciemny, mądry, piękny, czysty, nowy, surowy, dobry, głęboki, trudny, mokry, chłodny, bogaty, mały, bliski, ostatni, stary, wierny, wesoły, zmienny.

254. Odszukaj w utworze przykłady inwersji. Określ, jaką częścią zdania są wyróżnione wyrazy. Przeanalizuj budowę grupy podmiotu i orzeczenia, przedstaw zależności pomiędzy jej składnikami.

Troszczył się ojciec o Hanusię, doglądał jej **czule**, aż wyrosła na piękną i mądrą pannę. Izbę do czysta zamiotła, wodę ze studni przyniosła, nagotowała **zupy** na obiad.

Ożenił się wdowiec z kobietą z **sąsiedztwa**, co też była wdową i również miała córkę – Zosię. Hanusia po dawnemu **była** we wszystkim **pomocna**, ale Zośka **całymi** dniami przed lusterkiem siedziała, włosy czesała to na lewo, a to na prawo.

255. Pracuj z tekstem pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Zapamiętaj podane informacje.

Środki stylistyczne i ich funkcje

Środki językowe, dzięki którym kształtuje się styl wypowiedzi, nazywamy **środkami stylistycznymi** (стилістичні засоби). One są stosowane świadomie zazwyczaj w stylu artystycznym, choć spotykamy się też z nimi w języku potocznym. Funkcje środków stylistycznych dotyczą stwarzania obrazu, ekspresji, precyzują one określenie, zmuszają do refleksji.

Środki te dzielimy na: 1) *fonetyczne*: **onomatopeja** (ономатопея) (wyraz lub zespół wyrazów, których dźwięk naśladuje dźwięki naturalne; wyraz dźwiękonaśladowczy), **powtórzenie brzmieniowe** (звуконаслідування) (rym, strofa), **eufonia** (евфонія, милозвучність) (jeden ze sposobów instrumentacji głoskowej, stosowany głównie w tekstach literackich; jego celem jest wywołanie – przy głośnym czytaniu tekstu – efektu dźwięczności, melodyjności); 2) *słowotwórcze*, np. użycie form zdrobniałych, pieszczotliwych, zgrubiałych, złożzeń, neologizmów; 3) *fleksyjne*, np. operowanie czasem, trybem, fleksyjnymi formami archaicznymi; 4) *składniowe*, np. **apostrofa** (апострофа) (figura retoryczna polegająca na uroczystym zwróceniu się do osoby, przedmiotu, pojęcia abstrakcyjnego), **powtórzenie** (повторення) (dwu- lub wielokrotne wystąpienie jakiegoś elementu językowego w tekście), **anafora** (анафора) (rodzaj powtórzenia, w którym kolejne zdania albo wersy rozpoczynają się tym samym wyrazem lub wyrażeniem), **inwersja** (інверсія) (zmiana naturalnego dla języka szyku (linearnego uporządkowania) wyrażień w zdaniu); 5) *leksykalne*, np. **archaizmy** (архаїзми), **gwaryzmy** (діалектизми), **synonimy** (синоніми), **poetyzmy** (поетизми) (słowa posiadające rodowód poetycki rozpoznawalny poprzez znajomość konkretnej konwencji języka poetyckiego, np. w dwudziestoleciu międzywojennym patetyczne archaizmy: *chram, witeź*).

Szczególne znaczenie w stylu artystycznym mają środki językowe zwane **tropami** (тропи) – wyrazy lub zwroty w znaczeniu przenośnym, tworzące zwrot stylistyczny. Do nich należą: **epitet** (епітет) (określenie rzeczownika, cech przedmiotu, osoby czy zjawiska albo stosunek emocjonalny nadawcy), **metafora** (метафора) lub **przenośnia** (figura stylistyczna i zjawisko językowe, polegające na modyfikacji znaczenia przez zastąpienie słowa innym, obrazowym słowem lub

wyrażeniem) i jej rodzaje (**personifikacja** (персоніфікація) – metafora, w której przedmioty nieożywione, a także rośliny i zwierzęta, nabierają cech ludzkich; **animizacja** (анімізація) – typ metafory, w którym przedmioty nieożywione nabierają życia; **animalizacja** (аніمالізація) – metafora, w której ludzie i przedmioty nieożywione przyrównane zostają do zwierząt), **metonimia** (метонімія) (figura retoryczna, w której zastępuje się określenie jakiegoś przedmiotu nazwą innego zjawiska, pozostającego z poprzednim w realnym powiązaniu lub też w przyległości), **hiperbola** (гіпербола) (polega na takim użyciu środków językowych, które potęgują zjawiska, może służyć nadaniu uroczystego tonu, budowaniu nastroju grozy), **peryfraz** (перифраз, перифраза) (polega na zastąpieniu nazwy prostej, wskazującej na jakiś przedmiot, cechę, czynność, rozbudowanym opisem), **oksymoron** (оксимофон) (zestawienie wyrazów, których znaczenie jest przeciwstawne, sprzeczne, wykluczające się).

256. Uzupełnij 1-2 własnymi przykładami środki stylistyczne. Określ funkcje środków stylistycznych w tych związkach wyrazowych i wypowiedzeniach.

Onomatopeja: Dudnił deszcz o deseczki i deszczułki / Na dziedzińcach tartaków zaśmieconych wilgotną trociną (J. Czechowicz); ...

Eufonia: O, Aido! Woalami / I aloesami wonna (S. Barańczak); ...

Apostrofa: Nieszczęście, mych łez chciwe, / Długoż jeszcze złośliwe, / Będziesz po sercu jad swój rozlewało (S. Grabowiecki); ...

Anafora: Ma swoją bujną przeszłość chwila nawet ulotna, / swój piątek przed sobotą, / swój przed czerwcem maj (W. Szymborska); ...

Inwersja: Gęstego pełen garniec błota (W. Potocki); ...

Epitet: (...) pannom rumianym smukłym giętkim (E. Lipska); ...

Przenośnia: Huragan gra na deszczu harfie (M. Pawlikowska-Jasnorzevska); ...

Metonimia: Kazałem dać po sto batożków (H. Sienkiewicz);...

Hiperbola: Geniusz, huragan ducha, potworna potęga (J. Tuwim); ...

Peryfraz: (...) z chińskich ziół ciągnięte treści (herbata) (A. Mickiewicz); ...

Oksymoron: (...) wrzucono do jeziora ognia (Nowy Testament. „Apokalipsa Św. Jana”); ...

257. Na podstawie definicji ustal, jakie to są środki stylistyczne.

Anafora	Nadawanie przedmiotom, nieożywionym zjawiskom przyrody lub pojęciom abstrakcyjnym atrybutów istot żyjących.
Epitet	Figura retoryczna polegająca na zwróceniu się do fikcyjnego adresata, nadająca wypowiedzi patetyczny charakter.
Apostrofa	Nadawanie zwierzętom, roślinom, zjawiskom przyrody czy przedmiotom cech właściwych ludziom.
Personifikacja (uособienie)	Wyraz, który pełni funkcję określenia rzeczownika, najczęściej wyrażony jest przymiotnikiem. Określa cechy i właściwości istot żywych, przedmiotów i zjawisk.
Inwersja	Używany w poezji środek artystyczny polegający na takim dobieraniu wyrazów, że naśladują swym brzmieniem opisywane zjawisko lub dźwięki wydawane przez opisywany przedmiot.
Oksymoron	Metaforyczne zestawienie wyrazów o przeciwnym, wykluczającym się znaczeniu.
Porównanie	Figura stylistyczna polegająca na powtórzeniu tego samego wyrazu lub zwrotu na początku kolejnych zdań, wersów, zwrotek, grup składniowych, strof.
Onomatopeja	Wyrazy, które mają sens przenośny, znaczenie jednego wyrazu przenosi się na znaczenie drugiego wyrazu.
Animizacja	Odstępstwo od zwykłego szyku wyrazów w zdaniu.
Przenośnia (metafora)	Polega na skojarzeniu i połączeniu ze sobą (za pomocą słów: <i>jak</i> , <i>niby</i> , <i>na kształt</i>) podobnych lub wspólnych cech przedmiotów, zjawisk i osób.

258. Ustal w tabeli odpowiednie nazwy środków stylistycznych.

1. A oto otwarto księgi. /I inną księgę otwarto, / która jest księgą życia.	a) inwersja

2. Morze obietnic	b) personifikacja
3. Gorący lód	c) anafora
4. Ciepła ciemność na ramionach się oprze	d) oksymoron
5. Brzydkie kaczątko	e) apostrofa
6. Z czasem wszystko przemija z czasem bieżą lata	f) epitet
7. Dumny jak paw	g) metonimia
8. Deszcz marzy	h) onomatopeja
9. Na to wróbel zaterlikał: „(...) Їwir їwir їwirk!	i) animizacja
10. Litwo! ojczyzno moja!	j) hiperbola
11. Od niebieskiej piękniejsza kolorów obręczy	k) metafora
12. Nadchodzi śmierć milowym krokiem	l) porównanie
13. Ryknęły spize	m) powtórzenie

259. Przeczytaj głośnie wiersz.

Leopold Staff

Curriculum vitae

Dzieciństwa mego blady, niezaradny kwiat
 Osłaniały pieszczące, cieplarniane cienie.
 Nieśmiałe i lęдлиwe było me spojrzenie
 I stawiając krok cudzych czepiałem się szat.
 Młodość ma pierwsze skrzydła swe wysłała w świat,
 Kiedy nad wiosnę milsze zdały się jesienie.
 Więc kochałem milczenie, wspomnienie, westchnienie
 I plotłem chmurom wieńce z swych kwietniowych lat.
 Dopiero od posągów, od drzew i od trawy,
 Z którymi żyłem długo wśród dalekich dróg,
 Nauczyłem się prostej, pogodnej postawy.
 I kiedym, stary smutku dom zburzywszy w gruzy,
 Uczynił z siebie jeno wschodom słońca próg,
 Rozumie mnie me serce i kochają Muzy.

Słowniczek do tekstu:

pieszczący – дбайливий
posąg – статуя

Związki wyrazowe: curriculum vitae wym. [kurikulum wite] – короткий опис життя, резюме; pogodna postawa – радісне ставлення.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

1. Kto jest podmiotem lirycznym wiersza? Co on mówi o sobie? 2. Do kogo skierowane są słowa wiersza?

Nazwij środki stylistyczne.

Określ główny temat wiersza. Dlaczego utwór ma taki tytuł?

Odpowiedź zapisz do zeszytu.

260. Pracuj z tekstem pod kierunkiem nauczycielki / nauczyciela.

Zapamiętaj podaną informację.

Kultura języka i kultura słowa

Słowo **kultura** zapożyczone z łaciny, łac. *cultura* (od czasownika *colere* „uprawiać”) oznacza „uprawę, pielęgnowanie”. To znaczenie kultury jako przemyślanej i celowej uprawy całych obszarów ludzkiego życia leży u podstaw ważnego dla człowieka przeciwstawienia natury – kulturze (związanej z refleksją, wartościowaniem, działaniami celowymi, światem znaków, życiem duchowym).

Kultura języka (культура мови) polega na jego poznawaniu, wartościowaniu, kształtowaniu tak, by służył on jak najlepiej człowiekowi. W obrębie kultury języka możemy wydzielić: 1) dbałość o kod językowy, o to, by słownictwo języka ogólnego nie ubożało, nie pozbywało się zbyt łatwo wyrazów uznawanych za przestarzałe, niepotrzebne już, a przecież ważnych kulturowo; 2) dbałość o to, byśmy wypowiadali nasze teksty w sposób jasny i estetyczny – z właściwymi pauzami, intonacją, akcentami, właściwą w danej sytuacji siłą głosu; to jest **kultura mówienia** (культура мовлення); 3) staranie o to, by nasze wypowiedzi, teksty były poprawne, estetyczne.

A więc dbałość wielostronna; by były one zbudowane z właściwych elementów kodu; by były informatywne lub impresywne. To jest kultura wypowiedzi, zwana również kulturą słowa. **Kultura słowa** (культура слова) jest nie tylko działalnością na rzecz właściwego kształtowania ludzkich wypowiedzi. Wyrażenie to może

oznaczać również cechę ludzką. Warunkiem kultury słowa jest coś więcej niż poprawność, jasność, a nawet estetyka wypowiedzi. Kultura słowa zakłada określony stosunek do odbiorcy wypowiedzi. Przede wszystkim zauważanie go, liczenie się z nim, z jego możliwościami odbioru i oczekiwaniami (wg *Marii Nagajowej*).

261. Praca w grupach. **A. B. C.** Ułóż krótki dialog, który będzie realizował funkcję informatywną.

- A.** Nauczyciel – uczeń; odpowiedź na pytanie: „Gdzie jest biblioteka?”
- B.** Matka – syn; prośba pójść do sklepu po zakupy.
- C.** Ojciec – dyrektor szkoły; rozmowa przez telefon o synie.

262. Ułóż i napisz życzenie urodzinowe dla koleżanki lub kolegi.

Wzór: Droga (i) Koleżanko! (Kolego!)

Z okazji Twoich urodzin życzę Ci zdrowia, ...

Twój / Twoja ...

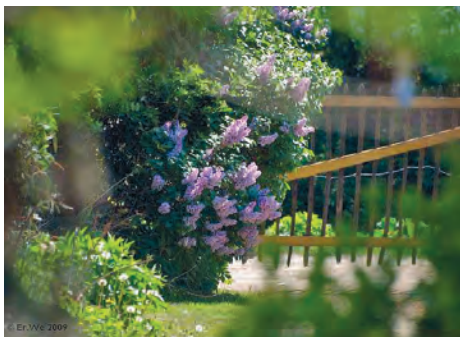
263. Posłuchaj wiersza.

Czesław Miłosz

Dar

Dzień taki szczęśliwy.
Mgła opadła wczesnie, pracowałem w ogrodzie.
Kolibry przystawały nad kwiatem kapryfolium.
Nie było na ziemi rzeczy, którą chciałbym mieć.
Nie znałem nikogo, komu warto byłoby zazdrościć.
Co przydarzyło się złego, zapomniałem.
Nie wstydziłem się myśleć, że byłem kim jestem.
Nie czułem w ciele żadnego bólu.
Prostując się, widziałem niebieskie morze i żagle.

Słowniczek do tekstu: kapryfolium (wiciokrzew przewiercień) – каприфоль, жимолость запашна; **kolibry** – колибри; **zazdrościć** – заздріти; **wstydzić się** – соромитися; **prostować się** – випрямлятися.

Związki wyrazowe: co przydarzyło się złego – що поганого трапилось зі мною.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach.

A. Przedstaw stan ducha podmiotu lirycznego. Opisz sytuację liryczną przedstawioną w wierszu. Co podmiot liryczny mówi o swoim stanie fizycznym i psychicznym?

B. Jak piękno świata wpływa na człowieka? Jaką postawę przyjmuje podmiot liryczny? Jaki jest jego sposób na osiągnięcie szczęścia? Zastanów się, kim jest człowiek z wiersza Czesława Miłosza „Dar”?

C. Dlaczego wiersz ma taki tytuł? Co podkreślają przywołane w ostatnim wersie *niebieskie morze i żagle*?

D. Określ nastrój utworu. Dlaczego autor zastosował wiersz wolny?

Wskaż środki stylistyczne: epitety, metafory, inwersję, powtórzenia.

Z rozsypanych wyrazów utwórz wypowiedzenia. Określ typy związków, łączących składniki grupy podmiotu i grupy orzeczenia.

zapomniałem, przydarzyło się, złego, Co że, jestem, Nie, byłem, się, kim, wstydzilem, myśleć.

Wyjaśnij pisownię wyrazów z rz / ż, ó.

264. Warto wiedzieć.

Felieton (< fr. *feuilleton, feuille* „kartka”) – krótki utwór publicystyczno-dziennikarski na tematy polityczne, społeczne, obyczajowe i kulturalne, posługujący się środkami prozy fabularnej, napisany w sposób lekki i efektowny, utrzymany w osobistym tonie. Ten gatunek wprowadzony w XVIII wieku na łamach francuskiego „Journal des Débats”; zwykle umieszczany na stałej kolumnie, zwanej kolumną felietonową. W XX w. rozwinęły się nowe formy: felieton radiowy, filmowy i telewizyjny. Za mistrzów felietonu uchodzą A. Słonimski i S. Kisielewski (wg *Encyklopedii PWN*).

265. Przeczytaj tekst wyraźnie.

Leszek K. Talko

Jeden metr (felieton)

Mały Robert Kubica jeździł samochodzikami, mała Julia Roberts grała w teatrzykach. Nic dziwnego, że też zainwestowałem w przyszłość swoich dzieci. Zaskoczyli mnie. Przyszli rano z poważnymi minami, które zwykle wróżyły kłopoty. Zaczął Pitu. – Zbliżają się mikołajki.

– Święta też – dodała Kudłata. – I moje urodziny też się bardzo zbliżają. Będę miała sześć lat i...

– Cicho – przerwał Pitu i podjął wątek. – No więc pomyśleliśmy sobie, że potrzebna nam jedna rzecz.

– Właściwie to dwie rzeczy, bo jakby była jedna, to moglibyśmy się pokłócić – zaczęła Kudłata.

– Cicho, mówiłem – zganił ją ponownie Pitu. – Chcielibyśmy dostać aparaty fotograficzne.

Wybałuszyłem oczy. Wiedziałem, dokąd zmierza ta rozmowa, ale aparaty? Nie mordercze żółwie, wojujące roboty ani jakieś zwariowane misie? Czyżby moje dzieci zamierzały się zająć jakimś pożytecznym hobby?

– Jasne. Czemu nie – zgodziłem się.

Po kilku dniach moje dzieci stały się dumnymi właścicielami dwóch aparatów we wściekłych kolorach i napisem na obiektywie, który nieopatrznie odczytałem.

– Tu jest napisane „jeden metr” – powiedziałem. – Czyli nie możecie fotografować czegoś, co jest bliżej niż jeden metr.

– A ile to? – zaniepokoił się Pitu.

– O tyle – pokazałem w przybliżeniu jeden metr.

I tak zaczęła się gehenna. Pitu z Kudłatą nie ruszali się z domu bez aparatu. – Tato, czy tu jest jeden metr – szarpała mnie Kudłata, wskazując na jezioro.

– A czy wujek stoi jeden metr od nas?

– Nawet półtora – zapewniłem. – Ale lepiej robić zdjęcie, kiedy ktoś się nie spodziewa – dodałem sprytnie.

– Ale sprawdź lepiej – nalegała Kudłata niespokojna o przyszłość zdjęć.

– Tato, jesteś o jeden metr? – budził mnie rano głos Pitu czatującego z aparatem.

– Noooooo, mhm – jęczałem przez sen.

– Ale na pewno? Sprawdź. Widzisz, jesteś bliżej. Oddal się.

– Sam się oddal – jęknąłem. – Co mam zrobić. Łóżko przenieść?

– Tato, bo zdjęcie nie wyjdzie. Sam mówiłeś, żeby robić zdjęcie, kiedy ktoś się nie spodziewa.

Po tygodniu wpadłem na genialny, zdawało się, pomysł.

– Wiecie co? Kudłata ma jeden metr – zaokrągliłem.

Następnego dnia zastałem Kudłatą leżącą w błocie na drodze. Pitu stał koło jej buta i fotografował kota śpiącego na poboczu koło jej głowy. Kudłata była bardzo dumna z siebie. – Ona mi mierzy, czy to jeden metr – wyjaśnił dumnie Pitu (<http://www.edziecko.pl/>)

Słowniczek do tekstu: **zaskoczyć** – вразити; **pokłócić się** – посваритися; **zganić** – осудити; **zaniepokoić się** – занепокоїтися; **gehenna** – геєна (книж.), пекло; **sprawdzić** – перевірити.

Związki wyrazowe: **Robert Kubica** – Роберт Кубіца, польський автогонщик, пілот Формули-1; **Julia Roberts** – Джулія Робертс, американська кіноакторка; **zainwestowałem w przyszłość swoich dzieci** – я інвестував у майбутнє своїх дітей; **wróżyły kłopoty** – провіщали труднощі; **wybałuszyłem oczy** – я витріщив очі; **mordercze żółwie** – убивчі черепахи; **zwariowane misie** – навіжені ведмедики; **nieopatrznie odczytałem** – я необачно прочитав; **jęczałem przez sen** – я стогнав уві сні.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Uczymy się nowych wyrazów ze słowniczka do tekstu.

1. Kto jest głównym bohaterem tekstu? Jaki jest temat utworu? 2. Z jaką prośbą zwrócili się do ojca syn i córka? Jak nazywa ich autor? 3. Czy ojciec był zadowolony z hobby swoich dzieci? 4. Uzasadnij, że tekst „Jeden metr” jest felietonem.

266. Określ rodzaj podanych niżej zdań. Przedstaw stosunek pomiędzy tymi zdaniami za pomocą wykresów.

Nic dziwnego, że też zainwestowałem w przyszłość swoich dzieci. Przyszli rano z poważnymi minami, które zwykle wróżyły kłopoty. Nie możecie fotografować czegoś, co jest bliżej niż jeden metr. Sam mówiłeś, żeby robić zdjęcie, kiedy ktoś się nie spodziewa.

267. Posłuchaj wiersza.

Wincenty Faber

Wartość uśmiechu

Darząc uśmiechem – uszczęśliwiasz serce.
uśmiech bogaci obdarzonego

nie zubożając dającego.
 Nie trwa dłużej niż chwila,
 ale jego wspomnienie zostaje na długo.
 Nikt nie jest tak bogaty,
 by mógł nim pogardzić,
 ani tak ubogi, by nie mógł nim darzyć.
 Uśmiech niesie radość rodzinie,
 umacnia w pracy,
 świadczy o przyjaźni.
 Uśmiech podnosi na duchu zmęczonych,
 leczycy ze smutku.
 Gdy więc napotkasz kogoś
 o twarzy ponurej,
 obdarz go hojnie uśmiechem;
 któż bowiem bardziej go potrzebuje
 niż ten, co nie potrafi go dawać?

Mona Lisa Leonarda da Vinci.
 Fot. PAP/EPA. Uśmiech Giocondy na obrazie Leonarda da Vinci wyraża szczęście – do takiego wniosku doszła włoska uczona Emanuela Liaci pracująca w uniwersyteckim ośrodku medycznym we Fryburgu w Niemczech.

Słowniczek do tekstu: **uszcześliwiać** – робити щасливим; **napotkać** – зустріти.

Związki wyrazowe: **darzyć uśmiechem** – дарувати усмішку; **nie zubożając dającego** – не збіднюючи того, хто дає; **podnosi na duchu zmęczonych** – надихає втомлених; **o twarzy ponurej** – з понурим обличчям.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Uczymy się nowych wyrazów ze słowniczka do tekstu.

1. Jaka jest główna myśl wiersza? 2. Dlaczego uśmiech jest dla człowieka wartością?

Wyszukaj wyrazy w tekście, w których występują obok siebie litery, oznaczające spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne. Wypisz te wyrazy i ustal, które są zapisane niezgodnie z wymową. Jak nazywa się to zjawisko fonetyczne?

Nie trwa dłużej niż chwila, ale jego wspomnienie zostaje na długo. Gdy więc napotkasz kogoś o twarzy ponurej, obdarz go hojnie uśmiechem.

269. Sprawdź swoją wiedzę.

1. Połącz nazwę działu gramatyki i jego definicję.

Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia.

- a) zajmuje się odmianą wyrazów;
- b) zajmuje się dźwiękami mowy ludzkiej;
- c) zajmuje się budową wypowiedzeń;
- d) zajmuje się budową i powstawaniem wyrazów.

2. Dopisz *prawda* / *fałsz*.

Litera to:

- a) inaczej głoska ...;
- b) dźwięk mowy ludzkiej ...;
- c) graficzny odpowiednik głoski ... .

3. W podanym zdaniu policz spółgłoski, wskaż głoski bezdźwięczne.

Nad ogromną przepaścią stali podróżnicy.

4. W poniższych przysłowiach przemieszały się części. Przywróć każdemu z nich pierwotne brzmienie.

Kruk krukowi nie zagłąda w zęby. Śmieje się jak z cebra. Niedaleko pada i koniom lżej. Nie pchaj palca jak wół do karety. Na bezrybiu baba z wozu. Pierwsze jaskółki mało mleka dają. Pasuje jak głupi do sera. Jaka praca, tak się wyśpisz. Krowa, która dużo ryczy, nie czyni wiosny. Jak sobie pościelesz, taki kram. Uderz w stół, a głupiemu radość. Jaki pan, taka płaca (wg *Iwony Tworuszkiej*).

5. Wskaż wyrazy, które nie mają liczby mnogiej.

Niemcy, dzielność, Tatry, sanie, masło, wielkość, ministerstwo, alibi, rycerstwo.

6. Odmień w liczbie pojedynczej i mnogiej wyrazy: *sędzia*, *przyjaciel*, *dworzanin*, *męka*, *atleta*.

7. Przeczytaj poniższe zdania, wstawiając dłuższe lub krótsze formy zaimków w odpowiednich formach gramatycznych.

(Ona) teraz nie ma, ale przyjdę do (ona) jutro. Chciałabym porozmawiać z (oni), ale nie mam jak (oni) o tym powiedzieć. Przyjrzyj się (on) dobrze, ponieważ będziesz musiał (on) zapamiętać.

8. Napisz słowami i w odpowiednim przypadku liczebnik zbiorowy podany cyfrą.

Pomogliśmy ... (3) dzieciom.

Wzięliśmy ... (2) deskorolki.

Na zajęciach nie było (10) uczniów.

Bardzo radzi z (3) dzieci.

Wymagającego klienta obsługuje (2) sprzedawców.

9. Określ, które z dopełnień w zdaniach jest bliższe, a które – dalsze.

Miły kierowca przekazał ważną informację podróżnym.

Nauczycielka włączyła uczniom bardzo ciekawy film na temat pór roku.

10. Określ, jaką częścią mowy są wyrażone podane części zdania?

Marta nie odrobiła zadania z polskiego. (*dopełnienie*)

Jutro kupię bardzo potrzebną mi książkę. (*okolicznik*)

Mój ojciec jest bardzo wyrozumiały. (*orzeczenie*)

Radosna koleżanka dostała od przyjaciółki miłe życzenia urodzinowe. (*przydawka*)

11. Narysuj wykresy zdań. Zaznacz grupę podmiotu i orzeczenia oraz nazwij części zdania.

Lubię Martę najbardziej chyba za to, że jest moją starszą siostrą. Słuchałam tylko ich opowieści o tym, kogo to wspaniałego poznają i jak to będzie cudownie. Jacek napisał, że dla niego chwila szczęścia to moment, gdy umył okna, i teraz patrzy, jak nadciąga burza, którą dobrze przez te czyste szyby widać. Jej mama jest lekarzem pediatrą, pracuje w przychodni i dorabia gdzie może.

12. W podanym tekście znajdź dopełnienia. Zaznacz, jakimi częściami mowy zostały one wyrażone?

W dzień końca świata

Pszczola krąży nad kwiatem nasturcji,

Rybak naprawia błyszczącą sieć.

Skaczą w morzu wesołe delfiny,

Młode wróble czepiają się rynny

I wąż ma złotą skórę, jak powinien mieć (*Czesław Miłosz*).

13. W wypowiedzeniach podkreśl podmioty, orzeczenia, nazwij ich typ. Zrób rozbiór logiczny zdań i nazwij każdą część zdania. Wypisz i nazwij związki w zdaniach.

Jestem kim jestem. Mogłam być kimś o wiele mniej osobnym. Los

okazał się dla mnie jak dotąd łaskawy. Mogła mi być odjęta skłonność do porównań. W garderobie natury jest kostiumów sporo (*Wisława Szymborska*).

14. Nazwij, jakie środki stylistyczne wystąpiły w poniższych przykładach?

Fale zbóż; rozstać się z tym światem; groźny smok; jej oczy większe od słońca; koronkowa robota; potworna potęga; czytać Mickiewicza; ptaki mówią; blady jak ściana; ciepła zima; drzewo drgnęło; od niebieskiej piękniejsza kolorów obręczy; las domów; powódź kwiatów; szklana równina; złośliwa pokrzywa; stroma góra; księżyc łapie sny na wędkę; idzie zmierzch jak tłumy cieni; A na dębie dwa gołębie na zielonym rajskim dębie. Gru – gru – gru; uroda życia; gorący lód; morze myśli; chmura goni chmurę.

SŁOWNICZEK TERMINÓW

A

aforyzm – *maksyma, sentencja*. Zwięzła, błyskotliwa wypowiedź dotycząca jakiegoś ogólnego spostrzeżenia, często zaskakująca.

akapit – początek tekstu prozatorskiego wyróżniony wcięciem lub cały fragment między wcięciami.

akcja – układ zdarzeń, sytuacji i działań bohaterów, które rozwijają się w czasie i zmierzają do jakiegoś celu.

akcent – uwydatnienie określonej sylaby w wyrazie lub zespole wyrazów przez: podniesienie wysokości głosu podczas jej wymawiania, przedłużenie jej wymawiania lub mocniejsze wymówienie.

alegoria – element świata przedstawionego (motyw lub postać albo całe opowiadanie), który posiada dwa znaczenia – pierwsze dosłowne, a drugie przenośne. Przenośnia w alegorii może być odczytywana tylko w sposób jednoznaczny.

alfabet – zbiór liter pisma używanego w języku, ułożonych według określonej kolejności.

anafora – figura polegająca na powtarzaniu tego samego wyrazu lub zwrotu na początku każdego zdania lub wersu.

animalizacja – nadanie przedmiotom, zjawiskom przyrody, pojęciom cech istot żywych.

animizacja, ożywienie – rodzaj metafory polegającej na przypisywaniu przedmiotom, zjawiskom przyrody lub pojęciom abstrakcyjnym właściwości istot żywych.

antonimy – pary słów o przeciwnym znaczeniu, których użycie służy wydobyciu jakiejś sprzeczności.

antropomorfizacja – przenośnia polegająca na przypisywaniu cech ludzkich zwierzętom, roślinom, przedmiotom, zjawiskom lub pojęciom abstrakcyjnym.

apostrofa – uroczysty, bezpośredni zwrot do adresata, często fikcyjnego – bóstwa, muzy, lub przedmiotu czy pojęcia (myślowego odzwierciedlenia nazwy), występujący w wierszu, mowie lub przemówieniu.

archaizm – element języka, który należy do minionej epoki historycznej i został już wyeliminowany z użycia.

artykuł – wypowiedź dotycząca aktualnych w danym momencie tematów społecznych, kulturalnych, politycznych itp. Podporządkowany jest jasno sformułowanemu tematowi, ale jego cechy gatunkowe nie są rygorystycznie (ściśle) sprecyzowane. Występuje m.in. w czasopismach, słownikach, encyklopediach (tzw. artykuły hasłowe).

B

bajka – krótka powiastka wierszem lub prozą, zawierająca naukę (*morał*). Spostrzeżenia dotyczące zasad postępowania, dobra i zła zilustro-

wane są przykładem, np. bohaterami są zwierzęta, które uosabiają określone typy ludzkie (mądra sowa, chytry lis, pracowita mrówka). Jeden z podstawowych gatunków literatury dydaktycznej (pouczającej).

ballada – gatunek epicko-liryczny. Najczęściej przybiera formę podzielonej na strofy (strophicznej) pieśni, często w toku opowieści pojawiają się dialogi. Opowiada o legendarnych lub historycznych wydarzeniach zaczerpniętych ze świata podań ludowych.

baśń – opowiadanie niewielkich rozmiarów, w którym dominują elementy fantastyki (niesamowite wydarzenia i postacie, np. latające dywany, mówiące zwierzęta) lub wierzenia magiczne. Jest to jeden z podstawowych gatunków epickich literatury ludowej (czyli dotyczącej wiejskich podań i legend).

bohater – jedna z centralnych postaci lub para postaci w utworze literackim.

C

charakterystyka – opis wyglądu, zachowań oraz psychiki postaci literackiej mający na celu przedstawienie jej cech zewnętrznych i wewnętrznych.

cytat – dosłownie przytoczony w tekście utworu literackiego fragment innego dzieła ujęty w cudzysłów.

czasownik – część mowy obejmująca wyrazy oznaczające czynność lub stan; też: wyraz należący do tej części mowy.

części mowy – klasy wyrazów, np. *rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki*.

D

dialekt – odmiana języka narodowego używana na określonym terytorium (*gwara*) lub przez określoną grupę społeczną (*żargon*).

dialektyzm – wyraz, forma gramatyczna lub konstrukcja składniowa właściwe jakiemuś dialektowi albo gwarze.

dialog – podstawowa forma komunikacji językowej, wymiana zdań przynajmniej dwóch osób.

dopełnienie – część zdania określająca przedmiot, na który się kieruje czynność wyrażana przez orzeczenie.

dramat – jeden z trzech podstawowych, obok epiki i liryki, rodzajów literackich. Charakteryzuje go przeznaczenie do wystawiania na scenie i wyrazista, oparta na konflikcie akcja.

dzieło literackie – tekst, który należy do literatury pięknej i spełnia tzw. kryteria literackości, czyli ma charakterystyczną budowę (kompozycję), dostarcza odbiorcy wiedzy o świecie rzeczywistym i literackim oraz doznań estetycznych (kształtuje jego poczucie piękna). Inna nazwa to *utwór literacki*.

dziennik – systematycznie prowadzone zapiski dotyczące bieżących wydarzeń.

dykcja – sposób wymawiania wyrazów i zdań.

E

elipsa – pominięcie w zdaniu lub wyrażeniu jakiegoś składnika, którego znaczenia można się domyślić na podstawie kontekstu lub sytuacji towarzyszącej wypowiedzi. Inna nazwa to *wyrzutnia*.

epika – jeden z trzech podstawowych, obok liryki i dramatu, rodzajów literackich. Obejmuje utwory o charakterze fabularnym, w których o świecie przedstawionym opowiada narrator i rozmawiające ze sobą postacie.

epitet – wyraz, który w tekście literackim jest określeniem rzeczownika lub przymiotnika (imiesłowu przymiotnikowego), jeden z podstawowych elementów języka poetyckiego.

epos – jeden z głównych gatunków epiki. Należą do niego duże, często wierszowane utwory opisujące dzieje legendarnych bohaterów, które rozgrywają się na tle ważnych dla narodu wydarzeń historycznych. Inna nazwa to *epopeja*.

esej – szkic (krótki utwór) literacki: filozoficzny, naukowy lub krytyczny, pisany prozą, w którym autor w swobodny (naturalny, nieograniczony regułami) sposób rozpatruje jakiś problem, dbając jednocześnie o estetyczny (uporządkowany, związany z poczuciem piękna) sposób przekazu.

eufemizm – wyraz lub zwrot używany dla zastąpienia konkretnego słowa.

eufonia – 1. unikanie połączeń fonetycznych odczuwanych jako trudne przez wstawianie w nie nowych głosek; 2. harmonijne brzmienie głosek w wyrazie; 3. harmonijny dobór dźwięków w wierszu lub w prozie.

F

fabuła – układ zdarzeń w świecie przedstawionym, które w utworze epickim, dramatycznym bądź filmowym łączą się w opowieść o losach bohaterów (rozkładając się w czasie i przestrzeni, tworzą *akcję*).

fantastyka – sposób konstruowania świata przedstawionego w taki sposób, aby nie odpowiadał rzeczywistości.

felieton – krótki utwór publicystyczny.

figury retoryczne – sposoby kształtowania języka i stylu dzieła literackiego, które mają zapewnić wypowiedzi, zarówno jej treści, jak i kompozycji, wartość estetyczną (związaną z pięknem). Inna nazwa to *środki stylistyczne*.

fonetyka – 1. dział językoznawstwa zajmujący się opisem głosek danego języka; 2. artykulacja głosek właściwa danemu językowi; 3. zasób głosek jakiegoś języka.

formant – element, za pomocą którego dany wyraz został utworzony od swej podstawy słowotwórczej.

fraszka – krótki, żartobliwy utwór poetycki pisany wierszem, oparty na zabawnym pomysśle, zakończony celną puentą. Najbardziej znane polskie utwory tego gatunku to „Fraszki” Jana Kochanowskiego, który

wprowadził tę nazwę z języka włoskiego i ustalił wzorzec dla późniejszych twórców.

frazeologia – zasób związków frazeologicznych właściwych językowi.

frazeologizm, związek frazeologiczny – ustabilizowane w danym języku połączenie wyrazów, którego znaczenie nie wynika ze znaczeń tych wyrazów.

G

gatunek literacki – zespół reguł określających budowę poszczególnych dzieł literackich oraz zasady ich komponowania (kompozycja). Gatunki literackie to m.in. *powieść, bajka, ballada, poemat, dziennik, elegia, epos, esej, fraszka, kazanie, list, oda, opowiadanie, pamiętnik, pieśń, satyra, sielanka, sonet, tren, hymn*.

gawęda – krótki utwór literacki, mający charakter swobodnego opowiadania.

głoska – najmniejsza jednostka fonetyczna języka wymawiana przy określonym stałym układzie narządów mowy.

gra słów – wykorzystywanie brzmieniowego podobieństwa między słowami do uwydatnienia ich znaczenia, pokrewieństwa bądź kontrastu.

gramatyka – 1. zbiór reguł opisujących system języka; 2. dział językoznawstwa obejmujący morfologię i składnię.

gwara – odmiana języka narodowego używana przez ludność na pewnym terytorium.

H

hiperbola, przesadnia – zwrot stylistyczny polegający na zamierzonej przesadzie w opisie przedmiotu lub zjawiska.

historyzm – wyraz, który określa realia epok minionych.

homonimy – wyrazy o jednakowej pisowni i takim samym brzmieniu, ale różnym znaczeniu.

I

idea – główny element zawartości utworu, jego myśl przewodnia.

instrumentacja głoskowa – układ dźwięków mowy w utworze literackim.

interpunkcja – zasady użycia znaków przestankowych w piśmie; też: stawianie tych znaków lub te znaki.

intonacja – sposób akcentowania wyrazów i zdań.

inwersja – odstępstwo od zwykłego szyku wyrazów w zdaniu.

inwokacja – rozbudowana apostrofa otwierająca utwór epicki, w której autor zwraca się do muzy, bóstwa z prośbą o natchnienie.

ironia – celowa sprzeczność między dosłownym znaczeniem wypowiedzi a jej znaczeniem ukrytym; *drwina*.

J

język literacki – podstawowa odmiana języka narodowego. Styl mówienia właściwy wszystkim wykształconym członkom danej grupy etnicznej, narodu, uniwersalny środek społecznego porozumiewania się.

język mówiony – język literacki stosowany w mowie oficjalnej. Język stosowany nieoficjalnie, w codziennych sytuacjach to *język potoczny*.

język narodowy – język danej grupy etnicznej, narodu.

język pisany – zespół norm i środków językowych charakteryzujący język literacki w postaci zapisanej.

język poetycki – zespół norm językowych charakterystycznych dla literatury pięknej, szczególnie dla poezji. Dominuje w nim funkcja estetyczna, czyli upiększanie wypowiedzi za pomocą figur retorycznych, zabiegów kompozycyjnych itp.

K

kazanie – przemówienie wygłaszane przez kapłana w czasie uroczystości religijnej. Niekiedy bywa wybitnym utworem literackim, który ma realizować cele dydaktyczne (pouczać), np. „Kazania” Piotra Skargi.

kolęda – pieśń religijna związana z obrzędami Bożego Narodzenia. Śpiewana obecnie w kościołach podczas bożonarodzeniowych mszy oraz w domu przy stole wigilijnym.

komedia – drugi, obok tragedii, gatunek dramatu. Charakteryzuje się pogodną, śmieszną tematyką, ma na celu rozbawienie widza.

komizm – właściwości przedmiotu, osoby lub sytuacji, które pobudzają do śmiechu. Za źródło komizmu uznaje się niezgodność wyobrażenia z rzeczywistością.

komiks – historyjka obrazkowa z tekstem ograniczonym do wypowiedzi bohaterów, umieszczonym w tzw. dymkach.

kompozycja – budowa świata przedstawionego. Wewnętrznie rozplanowana, tworząca samodzielną całość konstrukcja utworu literackiego, porządkująca elementy dzieła (motywy, wątki, postacie i ich zachowania, czas, przestrzeń itp.) oraz środki artystyczne użyte przez autora.

komunikacja – przekazywanie i odbieranie informacji w bezpośrednim kontakcie z drugą osobą.

kontrast – przeciwstawienie pojęć. W kompozycji jest jedną z odmian powtórzenia, polegającą na zestawieniu różnic.

kronika – opowieść o dziejach historycznych wierna chronologii wydarzeń. Łączy wiedzę źródłową z fikcją literacką, stanowi rozwiniętą wypowiedź narracyjną.

L

legenda – opowieść o treści fantastycznej (nierealnej, nieprawdopodobnej), początkowo związana z religią (legendy o życiu świętych), później z postaciami, wydarzeniami lub miejscami historycznymi i ludowymi (dotyczącymi życia na wsi).

leksykologia – dział językoznawstwa, którego przedmiotem jest słownictwo.

liczebnik – wyraz oznaczający liczbę (ilość) elementów lub kolejne miejsce elementu w pewnym zbiorze.

liryka – jeden z trzech podstawowych, obok epiki i dramatu, rodzajów literackich. Obejmuje utwory, w których nadrzędną rolę odgrywa osoba mówiąca w wierszu (podmiot liryczny) i jej monolog.

list – pisemna wypowiedź skierowana do konkretnego (indywidualnego lub zbiorowego) adresata.

litera – znak graficzny głoski, właściwy pismom alfabetycznym.

literatura piękna – zbiór utworów literackich, które odwołują się do poczucia piękna (dominuje w nich funkcja estetyczna).

M

metafora, przenośnia – figura, w której zestawione wyrazy zmieniają swoje dosłowne znaczenie. Wyróżniamy *metafory językowe (potoczne)* o utartym, stałym znaczeniu, np. *bieg wydarzeń*, oraz *poetyckie*, tworzone przez poetę na potrzeby danego utworu, wymagające indywidualnej interpretacji.

metonimia – figura stylistyczna polegająca na zastąpieniu jednej nazwy inną, związaną z poprzednią stosunkiem przyczyny do skutku, części do całości itp.

mit – utwór literacki opowiadający o początku świata i czasach heroicznych (czasach, kiedy żyli bogowie i herosi), który ma wyjaśnić pochodzenie świata, prawa natury oraz sens obrzędów religijnych i magicznych. Jego bohaterami są istoty boskie oraz postacie obdarzone ponadludzkimi właściwościami.

mitologia – zbiór mitów jakiegoś kręgu kulturowego.

monolog – nieprzerwana, samodzielna wypowiedź jednej osoby.

morfem – najmniejsza znacząca częśćka wyrazu.

morał – pouczający wniosek płynący bezpośrednio z treści utworu.

morfologia – dział gramatyki zajmujący się budową wyrazów.

motyw – podstawowy, dający się wyodrębnić podczas analizy utworu literackiego, składnik świata przedstawionego (postać, zdarzenie, sytuacja itp.).

mowa – porozumiewanie się za pomocą dźwięków tworzących słowa, zdania.

N

narracja – opowieść narratora o świecie przedstawionym w książce, relacja o zdarzeniach (najczęściej w czasie przeszłym), w skład której wchodzi także opisy i komentarze narratora.

narrator – stworzona przez autora książki fikcyjna (nieprawdziwa) osoba, która opowiada o świecie przedstawionym.

neologizm – nowy wyraz, utworzony w języku zgodnie z obowiązującymi w nim zasadami. Powstaje w celu nazwania dopiero powstałych przedmiotów bądź zjawisk.

nowela – utwór prozaiczny o niewielkich rozmiarach i wyrazistej akcji, ograniczonej często do jednego głównego wątku, zmierzającej do mocno zaznaczonego zakończenia (*puenty*).

O

obraz literacki – odtworzenie w utworze literackim rzeczywistości lub stworzenie jej fikcyjnego (nieprawdziwego) odpowiednika tak, aby odbiorca miał wrażenie postrzegania konkretnego świata, innego niż ten, w którym się znajduje.

odbiorca dzieła literackiego – konkretny czytelnik utworu literackiego, reprezentujący jakąś publiczność.

okolicznik – część zdania będąca określeniem czasownika.

oksymoron – związek wyrazowy obejmujący dwa różne, najczęściej sprzeczne znaczeniowo wyrazy (dlatego jest też nazywany *epitetem sprzecznym*).

onomastyka – nauka o nazwach geograficznych i osobowych.

onomatopeja – imitowanie za pomocą mowy dźwięków pozajęzykowych: odgłosów zwierząt, przyrody.

opis – jeden z dwóch podstawowych, obok opowiadania, elementów narracji. W liryce jeden ze składników monologu lirycznego. Prezentuje statyczne elementy świata przedstawionego (tło, wygląd postaci), charakteryzuje przestrzeń.

opowiadanie – jedna z podstawowych, obok opisu, form narracji. Prezentuje dynamiczne elementy świata przedstawionego (fabułę), charakteryzuje relacje czasowe (czas), tzn. opisuje wydarzenia. W innym rozumieniu – krótki utwór prozaiczny o prostej fabule i swobodnej (nieograniczonej regułami) kompozycji, bez wyraźnego zakończenia (*puenty*). Zawiera opisy i refleksje narratora, przez co eksponuje jego osobę.

ortografia – 1. ogół zasad i przepisów dotyczących poprawnej pisowni; 2. pisanie wyrazów według określonych norm.

orzeczenie – część zdania informująca o czynności wykonywanej przez podmiot, stanie, w którym się znajduje, lub o procesie, któremu podlega.

P

paronomazja – figura stylistyczna polegająca na zestawieniu wyrazów podobnie brzmiących, lecz o innym znaczeniu.

partykuła – nieodmienna część mowy, nadająca wyrazom lub całemu zdaniu swoisty odcień znaczeniowy, np. *no, niech, by, nawet, właśnie*.

personifikacja, uosobienie – nadanie zjawiskom natury, zwierzętom, roślinom, pojęciom cech ludzkich.

peryfrazja – zastąpienie nazwy zjawiska rozbudowanym opisem.

pieśń – najstarszy gatunek poezji lirycznej, u swych początków związany z muzyką. Jej typowe cechy to jednakowa liczba sylab w wersach, budowa stroficzna, refreny, powtórzenia i obecność średniówki. Tematyka pieśni związana była z okolicznościami, jakim towarzyszyła (biesiadne, miłosne, żałobne, pochwalne itp.).

piosenka – krótki utwór poetycki o prostej treści i formie, wykonywany przy akompaniamencie muzycznym.

podanie – tradycyjna opowieść ludowa przekazywana ustnie. Dotyczy legendarnych, często fikcyjnych (wymyślonych), postaci, zdarzeń, miejsc, zawiera elementy fantastyki (pojawiają się duchy, zjawy, postacie nierealne) i przez to zbliża się do baśni i mitu.

podmiot liryczny – fikcyjna (wymyślona przez poetę) osoba wyrażająca swoje przeżycia w wierszu, tzw. „ja” liryczne, stanowiące centrum świata przedstawionego utworu lirycznego, zawsze umiejscowione w jakiejś sytuacji lirycznej.

podmiot literacki – fikcyjna (wymyślona przez autora) osoba mówiąca w dziele literackim (poetyckim i prozatorskim), której wypowiedź może stanowić cały tekst. Swoimi wypowiedziami charakteryzuje i opisuje świat przedstawiony. W liryce jest to *podmiot liryczny*, w epice *narrator*.

poemat – dłuższy utwór wierszowany o charakterze epickim lub lirycznym.

poetyzm – 1. poetyckość utworu lub wypowiedzi; 2. wyraz lub wyrażenie charakterystyczne dla poezji.

poezja – pojęcie oznaczające tradycyjnie wszelkie gatunki literackie pisane wierszem, choć obejmuje także prozatorskie utwory liryczne, czyli tzw. prozę poetycką (utwory pisane prozą, o refleksyjnej tematyce i konstrukcji nasyconej środkami poetyckimi, np. metaforami). Jest przeciwieństwem prozy i synonimem liryki.

porównanie – figura polegająca na zestawieniu dwóch wyrazów, porównywanego i porównującego, połączonych wyrazami: *jak, jako, jak gdyby, niby, niczym, na kształt, podobnie do*.

postać literacka – stworzona przez autora osoba występująca w utworze literackim. Na jej wizerunek (opis) składają się cechy, działania, myśli, wypowiedzi.

powiedzenie – krótka, zwięzła wypowiedź zawierająca jakąś myśl ogólną, morał itp.

powieść – podstawowy gatunek epicki. Obszerna w formie, o charakterze narracyjnym (narrator opowiada o wydarzeniach), z rozbudowaną fabułą (akcja ma wiele wątków) i z wyraziście zarysowanymi postaciami.

powtórzenie – kilkakrotne pojawienia się w utworze tego samego elementu wypowiedzi, może to być zarówno głoska, która tworzy rym, wyraz, całe zdanie, jak i motyw, temat, postać. Inna nazwa to *paralelizm*.

profesjonalizm – wyraz lub związek wyrazowy charakterystyczny dla języka określonego środowiska zawodowego.

proza – mowa pozbawiona rymów, podziału na wersy i strofy, przeciwieństwo wiersza. Prozą pisane są utwory narracyjne, czyli takie, w których świat przedstawiony prezentowany jest przez narratora, np. *powieść, opowiadanie, nowela*.

przekład – czynność polegająca na sformułowaniu w danym języku wypowiedzi, która powstała wcześniej w innym języku, przełożenie, przetłumaczenie jej na inny język.

przemówienie – oficjalna wypowiedź okolicznościowa skierowana do jakiegoś zgromadzenia.

przydawka – część zdania określająca rzeczownik.

przymiotnik – część mowy określająca jakość rzeczownika lub relację do rzeczownika określanego; też: wyraz należący do tej części mowy.

przysłowie – krótkie, treściwe zdanie nieznanego autorstwa, często ludowego pochodzenia (związane z wsią). Ma postać pouczenia, często posługuje się przenośnią, tzn. ma znaczenie wyrażone wprost oraz drugie ukryte, bardziej ogólne, sformułowane jako pouczenie.

przysłówek – nieodmienna część mowy nazywająca cechę i określająca czasownik, przymiotnik lub inny przysłówek, np. *wesoło, ciemno*.

publicystyka – artykuły i komentarze dotyczące bieżących wydarzeń i problemów ogłaszane w mediach, czyli prasie, radiu i telewizji. Jedną z podstawowych form działalności dziennikarskiej.

puenta – (oryginalna pisownia *pointa*) wyraziste zakończenie utworu niespodziewaną myślą, często także dowcipem. Trafne i celne lub zaskakujące podsumowanie tekstu.

pytanie retoryczne – pytanie, na które nadawca nie oczekuje odpowiedzi (często sam na nie odpowiada), ma ono charakter oznajmujący. Forma pytania użyta jest nie w celu wyrażenia wątpliwości, ale po to, aby zwrócić uwagę słuchaczy, podkreślić jakiś fakt.

R

recenzja – omówienie dzieła literackiego, spektaklu teatralnego, filmu, koncertu, wystawy, dzieła naukowego.

regionalizm – cecha wymowy, forma gramatyczna, wyraz lub konstrukcja składniowa, właściwe mowie mieszkańców pewnego regionu.

refren – grupa wersów bądź jeden wers lub zwrotka powtarzające się w wierszu regularnie. Często występuje w utworach o charakterze pieśniowym.

reportaż – gatunek publicystyczno-literacki obejmujący utwory zawierające opis autentycznych wydarzeń, których autor tekstu był świadkiem lub w nich uczestniczył.

retoryka – teoria i sztuka wymowy. Nauka zasad pięknego wyśławiania się, która szczegółowo opisuje zasady doboru słów, budowy zdań, argumentowania itp.

rodzaj literacki – grupa utworów wyróżnionych ze względu na pewne powtarzające się w ich budowie cechy: rodzaj podmiotu literackiego, styl (organizację językową), kompozycję (budowę świata przedstawionego). Istnieją trzy rodzaje literackie: *liryka*, *epika*, *dramat*.

rozprawka – pisemna praca szkolna, w której uczeń ma uzasadnić jakąś tezę.

równoważnik zdania – wyraz lub grupa wyrazów formalnie nietworzące zdania, pełniące jednak tę samą funkcję co zdanie.

rym – powtórzenie w wierszu tych samych bądź podobnych głosek w wyrazach znajdujących się na końcu następujących po sobie wersów.

rytm – uchwytna dla odbiorcy powtarzalność elementów brzmieniowych (dźwiękowych), akcentów, rymów, lub składniowych (podobieństwo w budowie zdań), występujących w utworze literackim, która nadaje mu pewien porządek.

rzeczownik – część mowy obejmująca wyrazy oznaczające osobę, zwierzę, przedmiot, zjawisko, pojęcie; też: wyraz należący do tej części mowy.

S

satyra – utwór literacki ośmieszający lub krytykujący ukazywane w nim zjawiska, najczęściej wady ludzkie, stosunki społeczne, instytucje.

samogłoska – głoska dźwięczna, wymawiana przy znacznym otwarciu jamy ustnej, mogąca tworzyć sylabę.

składnia – 1. nauka o budowie wypowiedzeń; 2. układ wypowiedzenia i jego budowa; też: funkcja wyrazu w zdaniu.

słownik – zbiór wyrazów ułożonych i opracowanych według pewnej zasady, zwykle objaśnianych pod względem znaczeniowym.

słowotwórstwo – nauka o budowie wyrazów i sposobach ich tworzenia.

spółgłoska – głoska, której artykulacja polega na zwarcu lub zbliżeniu narządów mowy.

streszczenie – przekształcenie tekstu w taki sposób, aby znacznie zmniejszyć jego objętość, zachowując jednocześnie najważniejsze problemy i zagadnienia w nim zawarte.

strofa – wyróżniona graficznie część wiersza, zespół wersów powtórzony w tym samym kształcie kilka razy. Inna nazwa to *zwrotka*.

styl – ukształtowanie wypowiedzi literackiej przez wybór i zastosowanie charakterystycznego języka, środków stylistycznych, konstrukcji, odpowiednich do celu, jaki autor chce osiągnąć.

stylistyka – nauka ukształtowana na granicy językoznawstwa (czyli nauki o języku) i nauki o literaturze.

stylizacja – celowe naśladowanie określonego wzorca, np. typu mowy (używanie archaizmów), lub jakiegoś stylu wypowiedzi czy gatunku literackiego.

sylaba – część wyrazu lub wyraz zawierające jedną samogłoskę lub dyftong, wymawiane jako jedna całość.

symbol – konkretny motyw, bądź zespół motywów, pojęć (myślowych odpowiedników nazwy), obrazów, które oprócz znaczenia dosłownego, konwencjonalnego (czyli wynikającego z umowy), mają także znaczenie ukryte.

synonimy – wyrazy o tym samym znaczeniu lub na tyle podobne znaczeniowo, że mogą występować zamiennie w tym samym kontekście.

T

tekst – zapisana bądź przekazana ustnie wypowiedź stanowiąca zamkniętą treściowo całość. Tekst literacki to dzieło literackie w postaci utrwalonej na piśmie.

temat – zespół motywów, który jest podstawą świata przedstawionego w utworze literackim. Zapewnia spójność dzieła i jest nadrzędny wobec wszystkich pozostałych motywów, jest osią kompozycyjną utworu (czyli jej głównym elementem).

termin – wyraz lub wyrażenie o specjalnym znaczeniu w jakiejś dziedzinie.

tren – pieśń żałobna, lamentacyjna, wyrażająca żal z powodu czyjejś śmierci, rozpamiętująca czyny zmarłego oraz zawierająca pochwałę jego zalet.

trop – wyraz lub zwrot w znaczeniu przenośnym, tworzący zwrot stylistyczny.

tytuł – nazwa nadana dziełu, najczęściej przez jego autora. Jest podstawowym czynnikiem identyfikacji tekstu i jego nieodłączną częścią.

W

wątek – ciąg zdarzeń w obrębie fabuły utworu tworzących szereg przyczyn i skutków, związanych z jedną lub kilkoma postaciami.

wers – jednostka wiersza, wyodrębniona graficznie, jako oddzielna linijka tekstu, która powtarzając się regularnie w utworze lirycznym stanowi podstawę rytmu. Pogrupowane wersy tworzą *strofy*.

wiersz – mowa celowo ukształtowana i zorganizowana brzmieniowo charakteryzująca się powtarzalnością elementów (akcentów, głosek, wer-

sów, strof itp.) i wzajemnym powiązaniem znaczeń użytych słów. Jest przeciwieństwem *prozy*.

wiersz biały – wiersz bezrymowy.

wiersz wolny, nieregularny – wiersz o budowie rytmicznej nieopartej na żadnym ustalonym schemacie wersyfikacyjnym.

wykrzyknik – 1. znak interpunkcyjny w formie pionowej kreski i umieszczonej pod nią kropki (!), nadający poprzedzającym wyrazom lub zdaniu żywą treść ekspresywną; 2. nieodmienna część mowy zawierająca żywe wzruszenie, zawołanie, rozkaz itp., np. *o!*, *aj!*, *hop!*, *dalibóg!*

wypowiedzenie – zdanie lub równoważnik zdania.

wywiad – rozmowa ze znaną osobistością podana do publicznej wiadomości za pomocą telewizji, radia lub druku.

Z

zaimek – część mowy, wskazująca na osoby, przedmioty i ich właściwości, spełniająca funkcje składniowe wyrazów, które zastępuje.

zapóżyczenie – wyraz lub zwrot przeniesiony z innego języka, odmiany lub stylu do wypowiedzi o innym charakterze językowym lub stylistycznym.

zdanie – zespół wyrazów powiązanych zależnościami gramatycznymi i zawierający orzeczenie.

złote myśli – zdania pochodzące zazwyczaj z dzieł powszechnie znanych autorów, cytaty mające postać sentencji, aforyzmu, zawierające najczęściej jakieś pouczające sformułowania.

związki frazeologiczne – sposób połączeń wyrazów, wyrażeń i zwrotów używanych w danym języku narodowym czy stylu.

Ż

żargon – odmiana języka narodowego używana przez jakąś grupę społeczną. Wyróżnia ją przede wszystkim specyficzne słownictwo, nazywające rzeczy i zjawiska dla tej grupy szczególnie istotne.

życiorys – opis czyjegoś życia i czyjejś działalności (wg *Słownika języka polskiego PWN*: <https://slowniki.pwn.pl/> oraz *Słownika terminów literackich*: <http://www.wiking.edu.pl/>).

KLUCZE ODPOWIEDZI

S. 9-10, ćw. nr 16

1. Fałsz. 2. Prawda. 3. Prawda. 4. Fałsz. 5. Prawda. 6. Prawda.
7. Prawda.

S. 26, ćw. nr 37

Klucz:

1. czasownik; 2. rodzaj; 3. partykuły; 4. deklinacja; 5. wykrzyknika;
6. przymiotnik; 7. bezokolicznik; 8. spójnik; 9. imiesłowy; 10. aspektach;
11. wszędzie; 12. koniugacja; 13. rzeczownik; 14. zaimki; 15. liczebnik;
16. nieregularne; 17. nieprzechodnimi; 18. przysłówek.

Hasło: Nauka to potęgi klucz

S. 62-63, ćw. nr 89

Dwunastu graczy ruszyło do walki.

Zdawało się, że piłka przykleiła się do jego nóg.

Krzyś odebrał podanie obrońcy i przedłużył je na lewe skrzydło.

W ustach szumiał mu potężny wrzask trybun, a w oczach migotały czarne krążki.

Trener unosił rękę i pozdrawiał go skinieniem.

S. 66, ćw. nr 93

1. Mężczyzna przyglądał się portretowi swego syna.

2. Była to Hania. Joasia powiedziała prawdę stwierdzając, że to nie ona zjadła. Rysiek powiedział prawdę mówiąc, że to była któraś z dziewcząt. Marek skłamał, oskarżając Ryśka. Hania powiedziała prawdę mówiąc, że Marek skłamał.

S. 147, ćw. nr 221

1. l; 2. k; 3. i; 4. g; 5. e; 6. a; 7. c.; 8. b; 9 d.

S. 150-151, ćw. nr 226

1. Wigilia; 2. pierwsza gwiazdka; 3. opłatek; 4. dodatkowe nakrycie;
5. szopka; 6. świeca bożonarodzeniowa; 7. choinka; 8. wspólne koledowanie.

S. 169, ćw. nr 251

1. kompas; 2. biegun; 3. alpinista; 4. plecak; 5. droga; 6. wyprawa;
7. śpiwór; 8. nurek; 9. dziennik; 10. Zakopane; 11. Mount Everest. Hasło: obieżyświat (wg <https://brainly.pl/zadanie/6764651>)

S. 177-178, ćw. nr 258

A oto otwarto księgi. / I inną księgę otwarto, / która jest księgą życia. – powtórzenie; Dumny jak paw – porównanie; Ciepła ciemność na ramionach się oprze – animizacja; Gorący lód – oksymoron; Z czasem wszystko przemija z czasem bieżą lata – anafora; Od niebieskiej piękniejsza kolorów obręczy – inwersja; Deszcz marzy – personifikacja; Morze obietnic – metafora; Brzydkie kaczątko – epitet; Nadchodzi śmierć milowym krokiem – hiperbola; Ryknęły spiże – metonimia; Na to wróbel zaterlikał: (...) Ćwir ćwir świrk! – onomatopeja.

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU

1. Войцева О. Відкрий таємниці польської мови. Чернівці : „Букрек”, 2016.
2. Войцева О. А., Бучацька Т. Г. Польська мова 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання, 2017. URL: <http://mon.gov.ua/content/5>.
3. Польсько-український словник: У 2-х т. К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1960. Т. 1–2.
4. Польсько-український лінгвокраїнознавчий словник / Упорядники: О. Войцева, Г. Касім, Є. Ковалевський. К. : ТОВ НВП „Інтерсервіс”, 2018. 192 с.
5. Bajda J., Bielecki M., Dawidziak-Kładoczna M., Dybek D., Kucharska A., Lubczyńska-Jeziorna E., Michułka D., Poprawa M., Pustowaruk M., Żurek A. Język polski. Kultura odmienia. E-podręcznik, klasa 2, gimnazjum. URL: <https://www.epodreczniki.pl/reader/c/142028/v/latest/t/>
6. Bańko M. Krajewska M. Słownik wyrazów kłopotliwych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994.
7. Bąba S. Twardy orzech do zgryzienia, czyli o poprawności frazeologicznej. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1986.
8. Buttler D. Język i my. Podręcznik do języka polskiego dla klasy II szkół średnich. Wyd. 3. Warszawa: WSiP, 1988.
9. Chomiuk A. Obmyślam świat. Podręcznik wiedzy o literaturze i kulturze dla klasy pierwszej gimnazjum. Goleiszów : Wydawnictwo „Innowacje”, 2000.
10. Czarniecka-Rodzik Z. Gramatyka języka polskiego w ćwiczeniach. Kurs przygotowawczy dla kandydatów szkół średnich. Warszawa: Prószyński i S-ka, 1998.
11. Dubisz S., Nagajowa M., Puzynina J. Język i my. Podręcznik do języka polskiego dla klasy I szkół średnich. Wyd. 9. Warszawa: WSiP, 1995.
12. Jamrożek B., Sobczak J. Komunikacja interpersonalna. Poznań : Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa eMPI2, 2000.
13. Encyklopedia języka polskiego pod red. S. Urbańczyka. Wyd. drugie. Warszawa : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992.
14. Grabarczyk A. Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy pierwszej gimnazjum. Warszawa : Nowa Era, 2012.
15. Kazimierska D. Vademecum ośmioklasisty Język polski czyli jak zdać egzamin do szkoły średniej. Warszawa : Oświata, 1998.

16. Kita M., Skudrzyk A. Człowiek i jego świat w słowach i tekstach. Wyd. drugie. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006.
17. Kowalikowa J., Żydek-Bednarczuk U. Współczesna polszczyzna. Podręcznik języka polskiego dla szkół średnich. Wyd. piąte. Kraków : OD NOWA, 2000.
18. Kuziak M. Jak mówić, rozmawiać, przemawiać? Bielsko-Biała : Wydawnictwo Park, 2006.
19. Lubaś W. Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej. Wyd. 3. Kraków-Katowice : Rzeszowskie zakłady graficzne, 1994.
20. Łuczak A., Prylińska. Język polski. Między nami. Podręcznik dla klasy drugiej gimnazjum. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2010.
21. Mędak S. Słownik odmiany rzeczowników polskich. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
22. Mędak S. Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
23. Milewska B., Milewska I. Język polski. Dziwię się światu. Wypisy. Podręcznik dla klasy I gimnazjum. Gdańsk : Wydawnictwo M. Rożak, 2000.
24. Miodek J. Słowo jest w człowieku. Poradnik językowy. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2007.
25. Muszyńska I., Grzymała J. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa II. Część 2. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2009.
26. Muszyńska I., Grzymała J. Czas na polski. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa II. Część 1. W kręgu tradycji. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2010.
27. Orłowa K., Synowiec H. Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego dla klasy ósmej szkoły podstawowej. Wyd. drugie. Warszawa : WSiP, 1998.
28. Płóciennik I., Podlawska D. Słownik wiedzy o języku. Bielsko-Biała : Park, 2005.
29. Podracki J., Porayski-Pomsta J. Nasz język polski. Podręcznik dla klas I–III gimnazjum. Warszawa: Wydawnictwo Oświata, 2000.
30. Polański E., Nowak T. Najnowszy podręcznik gramatyki języka polskiego. Kraków : Petrus, 2011.
31. Pyzik J. Przygoda z gramatyką. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
32. Pomykałło A. A B C po polsku... Kraków: Stowarzyszenie Vox Humana, 2003.

33. Słownik gramatyki języka polskiego pod red. W. Gruszczyńskiego, J. Bralczyka. Warszawa : WSiP, 2002.
34. Słownik języka polskiego: w 3 t. pod red. M. Szymczaka. Warszawa : PWN, 1978–1981.
35. Słownik języka polskiego PWN / oprac. E. Sobol. Warszawa : PWN, 2005.
36. Słownik wyrazów obcych PWN pod red. E. Sobol. Warszawa : PWN, 1997.
37. Słownik poprawnej polszczyzny. Wyd. XVIII pod red. W. Doroszewskiego. Warszawa : PWN, 1998.
38. Tytuła M., Łosiak M. Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego. Warszawa : Park, 2008.
39. Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji / red. nauk. E. Polański. Warszawa : PWN, 2016.
40. Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN pod red. A. Markowskiego. Warszawa : PWN, 2012.

SPIIS TREŚCI

POWTÓRZENIE. TEORIA JĘZYKA

TEMAT 1. Powtórzenie. W labiryncie języka. Pojęcie komunikacji. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu. Zyciorys i podanie 4

PODSTAWY RETORYKI

TEMAT 2. Uczeń we współczesnej szkole. Retoryka – sztuka pięknej wymowy 16

TEMAT 3. Człowiek i jego wartości. Przygotowanie przemówienia. Cechy dobrego oratora 28

FONETYKA

TEMAT 4. W kole rodzinnym. Poprawna wymowa samogłosek, spółgłosek, grup spółgłoskowych. Akcent wyrazowy i zdaniowy. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu 42

FLEKSJA IMIENNA

TEMAT 5. Czas wolny i sposoby jego spędzania. Rzeczownik. Deklinacja rzeczownika. Osobliwości w odmianie rzeczowników 54

TEMAT 6. Dom rodzinny. Zaimek. Typy i odmiana zaimków. Liczebnik. Odmiana liczebników zbiorowych 69

FLEKSJA CZASOWNIKA

TEMAT 7. Mój zawód – moja przyszłość. Czasownik. Koniugacja czasownika 86

SŁOWOTWÓRSTWO

TEMAT 8. Środki masowego przekazu. Budowa słowotwórcza przysłówków 100

SKŁADNIA

TEMAT 9. Przyroda jest naszym skarbem. Składnia. Budowa wypowiedzenia. Grupa podmiotu i grupa orzeczenia. Zdania pojedyncze i złożone 110

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

TEMAT 10. Ciekawe tradycje i obyczaje ludowe w Polsce. Pisownia zrostów i zestawień. Pisownia nazw miejscowości. Pisownia nazwisk złożonych oraz obcych nazw własnych. Przecinek w wypowiedzeniu prostym i złożonym 130

STYLISTYKA

TEMAT 11. Podróże bliskie i dalekie. Stylistyka. Styl. Odmiany stylistyczne polszczyzny 154

TEMAT 12. Proza i poezja dla młodzieży. Środki stylistyczne i ich funkcje. Kultura języka i kultura słowa. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu. Powtórzenie 170

Słowniczek terminów 189

Klucze odpowiedzi 201

Wykaz źródeł wykorzystanych w podręczniku 203

Навчальне видання

Войцева Олена Андріївна, Буцацька Тетяна Григорівна

Польська мова

(11-й рік навчання, рівень стандарту)

Підручник для 11 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

В оформленні використано матеріали з відкритих інтернет-джерел

Редактор *Г. Касім*
Коректор *Т. Калуські*
Технічний редактор *С. Максимець*
Дизайн і верстка *А. Андреєвої*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 16,84. Обл.-вид. арк. 12,00. Наклад 967 прим. Зам. № 1413.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”,
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел./факс (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net
www.bukrek.net

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.*